

VEFATININ 80. YILINDA MEHMET ÂKİF ERSOY

MİLLÎ ŞAİRDE DİRİLMEK

Caner ARABACI*

1. Jenerik'e, Âkif'in 1913 yılına ait fotoğrafını kapak yapan Donanma dergisini koyalım. Yeri: Harun Yıldız dosyası içinde no: 319. **Resim altı:** Nisan 1329 tarihli Donanma mecmuası, Millî Şair'i şöyle takdim ediyor: "Müslümanların içtimaî şairi Mehmed Âkif Bey".
2. 3. Sayfadaki **Hasan** yerine Harun yazılacak.
3. 5. Sayfadaki İSTİKLAL, İSTİKLÂL; MUSİKİ DE MUSİKÎ olacak.
4. 7. Sayfada işaretli olan iki, İki olacak. Harbi kelimesinin H si büyük olacak. Aydın kelimesi aydın, milli kelimesi millî olarak düzeltilcek.
5. 8. Sayfada işaretli paragraf birleşecek. Cümle bölünmüş.
6. 9. Sayfa başındaki işaretli kısım önceki sayfanın son kısmının tekrarı. Çıkartılacak. İşaretli paragraf birleşecek. İşaretli şiir italik olacak.
7. 10. Sayfada şiir italik olacak. İşaretli diğer şiirler de italik hale getirilecek.
8. s. 18'deki işaretli metin italik olacak.
9. 21. Sayfadaki belge ve içeriği çerçeve içine alınacak.
10. 53'teki işaretli başlık puntosu büyütülecek. Arkaya fon/tram verilecek.
11. 63'teki işaretli kelime Azzam olacak.
12. 74'daki **resim altı:** Hat: Fatih Özkafa, Tezhip: Hale Nur Bakkal.
13. 79'daki belge büyütülecek, yazı arkasına fon/tram verilecek.

SUNUŞ

Eskiden, "Şairleri haykırmayan millet, sevenleri toprak olmuş çocuk gibidir" denilirdi. Şimdilerde bu tür sözleri dile getiren pek görülüyor. Her halde millî şair eksikliğini hissetmeme ile ilgili bir durum. Türkiye ve çevresini yangın yerine çeviren gelişmeler karşısında, Bursa Yunan tarafından işgal edildiği sıra, bir yürek yangını olarak Bülbül'ü söyleyiveren bir dili gözükmüyor. Bursa'nın kardeşleri ölüm feryatlarını, figanlarını duyarsız hale gelen kafa ve yüreklere duyuramıyor. Halep, Bağdat, Musul, Kudüs yanarken yüreğinde bir ince sızı duyup, dili çözülen, nefesinin yettiğince haykıran kaç şair var?

Saniyor muyuz ki, Halep'i, Bağdat'ı, Musul'u, Kudüs'ü mahvedenler, sırası geldikçe, Diyarbakır'ı, Konya'yı, İstanbul'u, Ankara'yı sağ bırakacaklar.. Aletler, araçlar kullanarak, İslam Medeniyetinin ayakta kalan unsurlarına, insan-Müslüman varlığına tahammül edemeyen sömürgeciler, Mehmet Âkif'in Millî Mücadele'ye katıldığı dönemden farklı değiller. Yüz yıl önce İzmir'den, İstanbul'dan, Adana-Antep'ten, Antalya'dan Anadolu'yu dört bir yandan kuşatarak acımasız bir işgali başlatmışlardı. Silahlı aletleri, içeriden elde ettikleri bir taraftan, işgal orduları diğer yandan, Müslüman Türk'ü, İslam'ın son varlığını yok etmek, bin yıl önce anavatan haline getirilen Anadolu'yu

* Prof. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

yeniden Haçlı diyarı haline getirmek istemişlerdi. Mücadele amansızdı. Bir cihan devletini ortadan kaldırmak onları tatmin etmemiş, Anadolu'da kalan son direnişi de tarihe gömmek istiyorlardı. Adana-Antep hattında Fransızlar ve içeride silahlandırdıkları Ermeni çeteleri, İzmir'den itibaren ABD-İngiltere-Fransa ve İtalya donanmalarının karaya çıkardığı Yunan tümenleri, Antalya-Muğla-Konya hattında İtalyan işgal ordusu, Pierre Lermi'tlerin, Romen Diyojen'lerin, Aslan Yürekli Rişar'ların, Friedrich Barbarossa'ların yapamayıp eksik bıraktıkları işi Haçlılık adına tamamlamak istiyorlardı.

Millet, Yemen, Trablusgarp, Balkan, Birinci Dünya Harbi derken, neredeyse evlatlarının tamama yakını şehit, esir ve gazi olarak vermiş, her yönden yorgun, bitkin düşmüştü. Anadolu ataların emaneti idi. Bayrak, devlet, İslam, millet emanetti.. Emanetlerin korunması, yaşatılması gerekti. Hangi silahla, hangi askerle, hangi kurşunla? Yokların ülkesi olmuş bir diyarda işte milleti diriltecek, onların tüylerini diken diken edip yeniden ayağa kaldıracak seslere ihtiyaç vardı.

Âkif, "kadın ve aşk şairlerinin" İstanbul'da, işgalci güçlerle iç içe yaşadıkları dönemde Anadolu'ya geçerek milletin yanında olmayı, onun haykıran sesi olmayı tercih etti. Okumuş aydın, önde gelen gazeteci, siyasetçi, yazar takımının mandacılığı savunduğu zamanda millî bağımsızlık için Anadolu'nun tozlu yollarını adımlamayı, kahve kahve, cami cami dolaşarak milletin dirilişi için çalışmayı uygun buldu.

Bu minnetle anılması gereken gayretlerin harcandığı dönemin üstünden yüz yıla yakın zaman geçse de, bir asır önce saldıranların saldırıları durmadı. Onlar, İslam âleminin, Türk dünyasının önderi durumunda olan Türkiye'yi çökertmek için çok yönlü saldırılarını sürdürüyorlar. Günümüzdeki aletleri, yüz yıl öncesinden çok daha fazla. Onun için Mehmet Âkif'in, Âkif niyetlilerin yeniden ve saygıyla anılması bir vefa gereği.

Âkif, bir yıkım dönemi aydını. Daha beş yaşında, dünyayı yeni tanımaya başlarken Osmanlı-Rus Harbi ortamını yaşamak zorunda kaldı. Doksanüç Harbi denen o netameli günlerde, Rus orduları İstanbul önlerine geldi. Hatta Yeşilköy'e bir Rus Zafer Anıtı dikip yerlerine hatırlatıcı bırakarak döndüler. Yemen, Balkanlar, Kafkaslar sürekli kaynıyordu. Darbeler gördü. Trablusgarp Savaşı, Balkan Savaşları yüreğini kavurdu. Bunlar, babasının ölümü, evlerinin yanmasından daha sarsıcı idi. Felaketlerin ardı kesilmiyordu. Orta yaşların huzurunu duymadan kendini, Birinci Dünya Harbi yangını içinde buldu. Asker değildi. Ama o kalemiyle, mesleğiyle, bedeniyle elini taşın altına koydu. Harp içinde bir taraftan Necit çölünü, diğer yandan Berlin'i arşınladı. Birinci Dünya Harbi'nde her şeyi kaybettik. Cihan devleti üzerimize çöktü. İstanbul başta olmak üzere vatan işgal edildi. Âkif, artık yeni bir mücadelenin, İstiklâl Harbi'nin içinde idi. Anadolu şehir, köy ve kasabalarında milleti yeni diriliş mücadelesine katılmaya davet etti.

Âkif'in hayatını, onu kuşatan ortamı görmeden ele almak mümkün değil. O, devletin yıkılışını, vatanın işgalini, değerler ve kültürde çöküşü yaşadığı halde özünden savrulup giden, işgalcilerin aleti olan okumuşlar gibi savrulmadı. Zor zamanların bir model insanı oldu. Onun için satır başları ile de olsa Âkif'in hayatının bazı yönlerini, kesitler halinde değerlendirmekte fayda bulunmaktadır.

ANNE-BABA YÖNÜNDEN ŞANSLI ÇOCUK

Mehmet Âkif'in doğumu da vefatı da İstanbul'da ve Aralık ayındadır. Millî şair olmaya kader onu, milletin kış aylarında, bunalım dönemlerinde hazırlamıştır. İstanbul'un Fatih semtinde 20 Aralık 1873 tarihinde doğar (ölümü, 27 Aralık 1936). Ulemadan bir babanın oğludur. Babası, Fatih Medresesi Dersiâmlarından İpekli Mehmet Tahir Efendi'dir. Annesi Buharalı Emine Şerife Hanım'dır. O, ailenin biricik oğludur. Başka erkek kardeşi yoktur.

İlköğrenime bir süreliğine gittiği Emir Buhari Mahalle Mektebi'nde başlar. Sonra Maarif Nezaretine (eğitim bakanlığı) bağlı ibtidai (ilkokul) ve Fatih Merkez Rüşdiyesini (ortaokul) bitirir. Ortaokulda en

çok edebiyat öğretmeni Hoca Kadri Efendi'den etkilenmiştir. Bu etki Âkif'in gençlik dönemini şekillendirecektir.

ÖĞRENME AÇLIĞI

Âkif'in yetişmesinde okul dışında aldığı derslerin katkısı büyüktür. Anadili olan Türkçe yanında Arapça, Farsça, Fransızca'yı bilmektedir. Öncelikle babasından, dini bilgiler başta olmak üzere Arapça öğrenir. Fatih Camii'nde İran edebiyatının klasik eserlerini okutan Esat Dede'nin derslerini takip eder. Yenikapı Mevlevihanesinde Mesnevi okur.

Âkif, öğrenim itibarıyla, ilk gittiği mahalle mektebi dışında bütün okulları, ibtidaî, rüştiye, idadi (lise), Baytar Mektebi (veteriner fakültesi) gibi Tanzimat sonrası kurulan Batı tipi eğitim kurumlarında okumuştur. Halkalı Baytar Mektebi'nin, Avrupalı bir anlayış taşıdığı bilinmektedir. Ispartalı Hakkı Bey'den Fransızca eğitimi almıştır. İyi derecede Fransızca bilir. Arapça, Fransızca eserlerden çeviriler yapıp yayınlamıştır.

Babası, ilmini davranışlarına yansıtan, inancında samimi, temizlik konusunda üst derecede hassas birisidir. Onun için adı "temiz" anlamında Tahir olduğu halde dostları tarafından "Temiz Tahir Efendi" diye çağırılır. Annesi, yardım yapmayı seven, ahlâk abidesi bir kadındır. Babasının elinden tutarak camilere götürdüğü Âkif, anneli-babalı hayatı uzun süre yaşayamaz.

Babası, lise döneminde iken vefat etmiştir. Ardından evleri yanar. Böylece Âkif, Mülkiye İdadisinin üç yılını bitirip âli kısım (yükseköğrenim) birinci sınıfta iken hem babasız, hem yandığı için evsiz kalır. O, erken olgunlaşmasını sağlayan acıları, eğitim çağında yaşamaya başlamıştır. Evsiz oldukları süre içinde, kendilerine ocaklarını açan bir aile dostlarının evinde yaşarlar. Bu arada babasının vefalı ve varlıklı bir talebesi, onlara bir ev yaptırır. Böylelikle yeni evlerine geçerler.

Artık Âkif için, ailenin sorumluluğunu alma dönemi gelmiştir. Bugün için siyasal bilgiler fakültesi yerine geçen, Mülkiye Âli kısmını bırakır. Çünkü buradan mezun olanlara hemen görev verilmemektedir. Okul değiştirerek, daha erken görev alacağı, yeni açılan Halkalı Baytar Mektebi'ne girer. Kaymakam, vali gibi mülkiyeli amir olmak varken, veterinerliği seçmiştir. Mezun olur olmaz da işe başlar. Yükseköğrenimde de normal derslerle yetinmemiştir. Her fırsatta özel dersler alarak ilim, irfan yolculuğunda kendisini geliştirir. Şiire meraklıdır. Güreş, yüzme başta olmak üzere spora, müziğe ilgisi yüksektir. Baytar Mektebi yıllarında, kıspet diktirerek bir arkadaşı ile birlikte güreş meydanlarına çıkıp güreşir.

Millî onuru korumada hassastır. Öğrenci iken, azman yapılı bir Ermeninin, Baytar Mektebi bahçesinde bir Türk genci ile güreşini seyreder. Ermeni, güreşte normal yendiği halde işi centilmence bırakmamıştır. Türk gencini, ağzından burnundan kanlar boşaltıncaya kadar ezmiştir. Bu durumu görünce dayanamaz, iri Ermeni gencine, güreş teklif eder. Sonra okul bahçesinde yapılan güreşte Âkif yener. Yalnız Ermeni gencini, yıktığı yerde bırakmaz. Fakülte kapısına kadar yerde sürüyerek getirir. Bunu ders olsun diye ve ezdiği öğrencinin karşılığını vermek için yapmıştır.

Musikiye ilgisi yüksektir. Âkif, "Gözüm ki kana boyandı, şarabı neyleyeyim, Şarabı neyleyeyim?/Ciğer ki odlara yandı, kebapı neyleyeyim, Kebapı neyleyeyim" ilâhisini çok sevmekte, söylerken "ağzından değil göğsünden" okumakta, okudukça da heyecana gelmektedir. Hasan Basri, Eşref Edip, Hilmi, Münir (Erteğün, 1883-1944, Washington elçisi) gibi arkadaşları, bu ilahiyi ondan öğrenmişler, birlikte söylemişlerdir.

Âkif, yapı itibarıyla hayal kuran, teorik düşüncelerin veya sanatlı ifadelerin anaforunda kaybolan biri değildir. Eylem yönü, düşüncelerini uygulamaya dönüştürme meyli, hep ağır basan biridir. Doğumundan ölümüne kadar, huzur içinde yaşayacağı, mutluluktan uçacağı bir ortam bulamamıştır. Çocukluğu, Osmanlı- Rus Harbinin çalkantıları içinde geçer. Trablusgarp Harbi ardından gelen Balkan Savaşları üzerine, yirmi yıl civarında üzerinde görev yaptığı vatan topraklarının, ata yurdunun kaybı bahtsızlığını yaşar.

Balkan Harbi sıralarında Millî Mücadele dönemindekine benzer bir talebin muhatabı olur. O zaman, İstanbul’da bir Müdafaa-yı Milliye Heyeti kurulmuştur. Heyetin Neşriyat Şubesine, meşhur ediplerden Recai-zâde Mahmut Ekrem başkan seçilmiştir. Üyeler içinde, Süleyman Nazif, Mehmet Âkif ayrıca M. Âkif’in fikrine, şiirine “derin bir kin ile muarız olan” bir iki kimse de bulunmaktadır. Recai-zâde Ekrem, hepsinin yanında Âkif’e dönerek, “Bizim için bir Şehname-i Millî yazmasını” ister. Zira böylesine bir eseri yazabilecek edebi güç ve vasıfları kendisinde görmekte olduğunu belirtir. Âkif’in şiirine meftun olan Recai-zâde, isteğini “âdetâ vasiyete benzeyen bir tavırla” tavsiye ve beyân eder. S. Nazif, bu düşünceye katılarak aynı emir ve isteği, “hepimiz Safahat şâirinden rica etmeliyiz” der. Bütün tedbirlere rağmen, iliklere kadar işleyen partizanlık, birbirine düşme hali, değerlerden, çalışma ve gayretten uzaklaşma, acı bir bozgunu da beraberinde getirmiştir.

Balkan faciasının getirdiği acıların üstüne, kezzap gibi Birinci Dünya Harbi ile başkent İstanbul’a dökülen işgal orduları eklenir. Tersine gidiş bunlarla kalmaz. İşgaller, başşehirden Anadolu’nun bağrına uzanmıştır. Yıkım, geri çekilme, yenilgiler dönemidir. Saldırganlar ise amansızdır. “Tek dışı kalmış canavar”ın insafı yoktur. Bütün İslâm âlemi, sömürgeleşerek, maddî-manevî varlıklarını yitirerek, evlatlarını toprağa vererek saldırılardan nasibini almaktadır.

YAZAR ve ŞAİRLİĞİ

Âkif, küçük yaştan itibaren şiire ve yazmaya çalışmıştır. Şiir ve yazıdaki çabası onu, *Sıratü-müstakim* ve *Sebilürreşad* başyazarlığına taşır. Ayrıca Balıkesir’de yayımlanan *Ses* gazetesinde de yazar. Şiirleri birçok yerde yayımlanır. Âkif, yayıncılık işinin mali yönü içinde olmasa da yayın adının verilmesi ve yayın politikasının belirlenmesinde başyazar olarak etkindir. İlk adı doğru yol anlamında *Sıratü-müstakim* olan derginin, bir ortağı ayrılınca adının değişmesi gerekir. Eşref Edip, Mehmet Âkif, Prens Abbas Halim Paşa’nın Heybeli Ada’daki Selâmlık Köşkünde görüşürler. Ad veriş tarzı dikkat çekicidir. Eşref Edip’in anlattığına göre, Abbas Paşa, “Kur’an’dan bir sahife açalım, ne isim çıkarsa oradan alalım” teklifinde bulunur. Öyle yapılır. Bir Mushaf-ı Şerif getirilir. Besmele ile Paşa bir sahife açar. Orada, *‘İttebiuni ehdi-küm Sebilürreşad’* ayeti bulunmaktadır. Bunun üzerine, *‘Sebilürreşad’* ismi münasip bulunur. Üstelik bu kavram da Sırât-ı Müstakîm manâsındadır. Hemen karar verip, müracaat edilir. Önceki derginin devamı olarak *Sebilürreşad*, Müslümanları uyandırma ve yüceltmek için çıkar. İslâm’ın ilerlemeye engel olmadığı aksine bilimi, gelişmeyi istediğini anlatmaya çalışır. Rağbet görür. Yüzlerce kişi abone olur. Kendisinden beş abone istenilenler, telgraflarla yigirmişi abone senedi talep ederler. Anlaşılır ki Müslümanların uyanması, Müslümanlığın yükselmesine, İslam kardeşliğinin pekiştirilmesine her tarafta şiddetli arzu vardır.

Fakat 1916’da, 11 Mayıs tan itibaren altı ay yayınlanmamış, dergi buna sebep olarak “kâğıt kıtlığı ve parasızlığı” göstermiştir. İttihat ve Terakki yönetiminin basın özgürlüğünden anladığı, ancak güdümlü basındır. Dürüstlüğü bildikleri, 1908’de parti üyesi olduğu halde, Âkif ve ekibine bile göz açtırmamışlardır.

İSLAM BİRLİĞİ YÖNELİŞİ

Yalnız Âkif de dönem insanları gibi arayış içindedir. Onun arayışı, Türkiye’nin İslam âleminin kurtuluşu ile ilgilidir. Çıkış yolu geliştirme, siyasi yöntem üretme ile ilgilidir. Değilse düşünce ve inanç yönüyle istikrarlıdır. Onun temel doğruları vardır. Baytar Mektebini bitirip memur olduktan sonra, Kur’an’ı ezberleme işini bitirip hafız olmuştur. Hatta ilk yıllar, yatsı-teravih namazlarında gönüllü görev alıp hatimle namaz kıldırarak hıfzını sağlamlaştırmıştır. Temel doğruları vardır. Çünkü ezberlese de Kur’an’ı anlamakta, onu “asrın idrakine söyletmeyi” düşünmektedir. İnancında yürekte ve samimidir. Dinin, samimiyetten ibaret olduğunun bilincindedir.

O, benimsediği değerlerle, hayatını, şahsiyetini, sanatını âdetâ bütünleştirmiştir. “İslâm Şairi”, “Kur’an Şairi”, “Câmideki Şair” diye anılması, bütünleştiği değerlerle anıldığının bir göstergesidir.

Sakin, gösterişsiz hayatı içinde, iddialı olduğu alan, samimiyeti ve çizgisini korumuş karakteridir. Millî Marşın şairi olması, millî duruşu, İslâmcı düşünce yapısı ile çelişmez. Zira iki temel, var olabilmek için korunması gerektiği bilincindedir: Dil ve din.

İslâmcılık, çıkış dönemleri itibariyle, milliyetçilik, Türkçülük, Batıcılık gibi düşünce akımlarının da ana havuzu, yeşerme yeridir. Akçuraoğlu Yusuf (1876-1935), Ahmet Ağaoğlu (1869-1939), Gaspıralı İsmail (1851-1914), Halim Sabit gibi sonraları Türkçü çizgide yer alan fikir adamları, 1913-1914'lere kadar Âkif'in başyazar olduğu *Sirât-ı Müstakîm*, *Sebilürreşad* kadrosu içinde yer almışlardır. Başlangıçta, İttihat ve Terakki ile önde gelenlerine yakındırlar. İslâmcılık: Batı/Hıristiyan Medeniyetinin saldırıları karşısında, savunma zeminini İslâm toplumlarının dayanışmasında görmektedir. Farklı Müslüman toplumlar, ortak saldırganı karşı, bütünleştirici değer İslâm dini ortak paydasında buluşmalıdır. İslâmcılık şu haliyle İslam ülkelerini, İslam olan toplumları korumayı öne çıkaran siyasî bir savunma refleksi durumundadır. Ardından, mahiyet itibariyle dini anlama, yorumlama, fiilî saldırıların gerisindeki gücün fikrî saldırılarına karşı müdafaa için ana kaynaklara inme ve onları yeniden öğrenip-yorumlama gibi bir iç oluşuma da yönelmiştir.

Avrupa karşısında ayakta kalabilmenin yolu, medeniyet değerleri itibariyle "kardeş" olan, aynı saldırıların muhataplarının güç birliğinden geçmektedir. İslâm toplumlarının kardeş yüreklerini birlikte çarpmaya yönelen iki temel etken de bunlardır: İslâm ve Haçlı saldırısı. Onun için, gayrete gelinmelidir. Gayret ve kahramanlık için gerekli güç, temel değerlerinde bulunmaktadır. Yılgınlık devri değildir: "Şehâmet dini, gayret dini, ancak Müslümanlıktır, / Hakiki Müslümanlık en büyük bir kahramanlıktır."

Sıratı müstakim ve *Sebilürreşad*'da, doğrudan başlığı "İttihad-ı İslâm" olan on altı yazı yayınlanmıştır. Âkif'in muhteva itibariyle yazıların hiç biri, bu çerçevenin dışında değildir. İslâm âlemindeki gelişmeleri yakın takibe aldığı çevirileri de bu hükme dâhil edilebilir.

Âkif İslâm Birliği düşüncesini, satırlarına sindirmiştir. Müslüman toplumlarının birbirine dayanmadan yaşayamayacağını, daha ileri giderek birbirlerinin olmazsa olmazı olduklarını haykırır. Nasıl bir vücut; el, ayak, gözsüz olamazsa birbirinin eli, ayağı, gözü durumunda olan İslâm toplumları da bu konularını anlayıp birliğe, dayanışmaya koşmak, ayrılıkçılığı dışlamak zorundadırlar:

"Artık ey millet-i merhume, sabah oldu uyan! / Sana az geldi ezanlar diye ötsün mü bu çan?"

Ne Araplık, ne Türklük kalacak, aç gözünü! / Dinle peygamber-i Zîşan'ın ilahi sözünü

Türk Arapsız yaşayamaz. Kim ki "yaşar" der, delidir! / Arabın, Türk ise hem sağ gözü, hem sağ elidir

Değil mi ki cephemizin sinesinde iman bir / Sevinme bir, acı bir, gaye aynı, vicdan bir

Değil mi ki koşan Çerkez'in, Laz'ın, Türk'ün / Arap'la, Kürt ile bakidir ittihadı bugün"

Birlik olmak zorunludur. Çünkü Haçlılar göz açtırmayan bir "kanlı kâbus" gibi çullanmaktadır. Ama Müslümanların ölü gibi durmaları, saldırıyı kolaylaştırmaktadır. Âkif, birlik ister, fakat durumun ne olduğunu da bilmektedir. Hayalci değildir:

"Musallat, hiç göz açtırmaz da Garbın kanlı kâbusu, / Asırlar var ki, İslâm'ın muattal, beyni, bazusu.

"Ne gördün, Şark'ı çok gezdin?" diyorlar. Gördüğüm: Yer yer / Harab iller, serilmiş hanümanlar, başsız ümmetler;

Yıkılmış köprüler, çökmüş kanallar, yolcusuz yollar; / Buruşmuş çehreler, tersiz alınlar, işlemez kollar”

Onun için bir çare bulunmaktadır, çalışmak:

“Çalışmak !... Başka yol yok, hem nasıl? Canlarla, başlarla. / Alınlar terlesin, derhal iner mev’ud olan rahmet.”

Çalışmaya sonra, daha şiddetle dikkat çekecektir: “Allah’a dayan, sa’ye sarıl, hikmete ram ol.../ Yol varsa budur, bilmiyorum başka çıkar yol.”

Âkif, İslâm Birliği düşüncesini, dostu Abdürreşid İbrahim üstünden anlatır. İslam Birliği’nden anlaşılması gereken, bütün İslâm dünyasının birleşmesi değildir. Müslüman toplumların işbirliği yapması, zor günlerde birbirlerine yardımcı olmaları, Batı saldırganlığına karşı ortak hareket etmeleridir. Bütün bunların gerçekleşmesi için bir ülke liderlik yapmalıdır. O lider ülke, Türkiye’dir. Bunun için de Türkiye’nin güçlü olması gerekmektedir. Güç ise, bilim ve teknolojinin geliştirilmesinden cehaletin yenilmesinden geçmektedir.

Âkif, Garp medeniyetine karşı ayakta durabilmek için, İslâm ülkelerinin yükselmesi ve yardımlaşmasından yanadır.. Aruzla, fakat pek temiz bir Türkçe ile yazdığı şiirlerinde, İslâm Birliği prensiplerini yaymaya çalışır. Mısır’da bulunduğu sırada yazdığı *Gece*, *Hicrân*, *Secde*, *Leylâ* başlıklı şiirleri, “İslâm Birliği idealine âdetâ, erişilmez bir sevgili şahsiyetini verir.”

İslam birliği, şöyle formüle edilir: Çağrı, ‘İslâm tehlikede’.. Sebep, ‘Batılı Hıristiyan güçler’.. Aranan çare, ‘Halifenin etrafında toplanmak.. Bu anlayışla Pan-İslamizm, özellikle sömürge altındaki İslâm ülkelerinde olağanüstü ilgi görmüş, millî kimliklerin gelişmesinde son derece önemli rol oynamıştır.

Halifelik kanadı altındaki İslam birliği çalışmaları, yalnız İslâm coğrafyasında gözü olan ülkeleri rahatsız eder. İslâm Birliği siyasetini benimseyen ve Hilafetin gücünden faydalanarak Asya’nın Afrika’nın uzak köşelerine tebliğci/din yayıcı heyetler yollayan Abdülaziz ile aynı siyaseti sürdüren II. Abdülhamit, İngiltere, Hollanda gibi sömürgeci devletlerin tepkisini çeker. İkisi de ağır bedel öder. Tahttan indiriliş şekilleri göz önünde tutulursa, her iki devlet başkanının, dış irtibatları olan darbelerle önce baştan indirildiği, sonra Abdülaziz’in öldürüldüğü, Abdülhamit’in bir Yahudinin evinde tutularak etkisiz hale getirildiği görülecektir. Yalnız, İslâm Birliği, siyasetini güdenler, sadece dış güçlerin etkisini üzerlerinde hissetmemişlerdir. Yerli okumuşlar, hatta İslam birliğine inananlar bile kendilerine muhalif olmuşlardır. Bu durum, akımın entelektüel ve ideolojik zayıflığı olarak değerlendirilebilir.

Birinci Dünya Harbi yıllarında dünya Müslümanlarının; İngiliz, Fransız saldırganlığına karşı yerel direnişlere geçmeleri, Osmanlı yanında tavır almaları yolunda harekete geçmelerini sağlamak için Cihat Fetvasının ilânı, Panislamizm refleksinin bizzat devlet tarafından da kullanıldığını ortaya koymaktadır. Osmanlı Devleti’ni çıkarları doğrultusunda harp cehennemine sürükleyen Hıristiyan Almanya’nın fetva ilânını istemesi, işin siyasî yönünü vurgulamak yönünden ibret vericidir.

Âkif Berlin-Viyana’da, Necid Çölünde

Birinci Dünya Harbi’nde Almanların elinde, İtilâf Devletleri ordularından alınmış çok sayıda Müslüman esir vardır. Arap, Hintli Müslüman, Rusya’dan esir alınan Müslümanların ayrı ayrı kampları bulunmaktadır. Müslüman esir sayısı, elli-yüz bin arasındadır. Müttefikleri Türkiye’ye karşı cemile olmak üzere Müslüman esirlere özel itina göstermektedir. Onlara camiler yapıp, okullar açarak imam, öğretmen, hafız ve vaizler getirtmiş, hatta ayrı dillerde Araplara, Hint ve Rusyalılara has gazeteler çıkartılır. Almanya, Müslüman esirlere yapılan özel muameleyi İslâm âleminin duymasını özellikle Türkiye’nin görüp-bilmesini istemektedir. Onun için çeşitli milletlerden Müslüman yazarları davet ederek onlara bu durumu göstermeyi yararlı bir propaganda addetmektedir. Bu çerçevede Abdürreşid İbrahim, Ağaoğlu Ahmet, Halim Sabit değişik zamanlarda Berlin’e giderler. Aynı doğrultuda Harbiye Nezaretine bağlı “Teşkilâtı Mahsusa”nın isteğiyle Âkif, Aralık 1914’te, Tunus’un

köklü ulema ailelerinden birine mensup Şeyh Salih eş-Şerif et-Tunusî (1869-1920) ile birlikte Berlin'e gider. Görevleri, Almanların elindeki Müslüman esirlere, Fransız ve İngiliz aleyhtarı konuşmalar yapıp, onları kazanmaya dönük metinler hazırlamaktır. Konuşma metinleri diğer hatiplere de dağıtılır.

Almanların, esir aldıkları Müslümanları topluca bulundurdıkları yerlerden birisi, Berlin'e yakın Zossen'deki esir kampıdır. Tren yolu bulunduğu için Âkif buraya gelir, gider. Almanların yaptığı ahşap camide, esirler namazlarını kılabilmektedir. Âkif, bu geziden Mart 1915'te İstanbul'a döner. Âkif'in Berlin Hatıraları şiiri, Almanya ziyaretinin kültürümüze kazandırdığı önemli bir eserdir.

Âkif, Mayıs 1915'te, Teşkilât-ı Mahsusa ileri gelenlerinden Eşref Sencer Kuşçubaşı, Şeyh Salih eş-Şerif et-Tunusî ve Enver Paşa'nın yaveri Mümtaz Bey'le birlikte Ceziretü'l-Arab (Necid) bölgesine gider. İbnü's-Suud, İbnü'r-Reşid ile yapılan ikna görüşmelerine katılır. Harp devam etmektedir. İbn-i Reşid, İbn-i Suud'un İngilizlerden yardım gördüğünü açıklar. Mekke Şerifi'nin (Şerif Hüseyin) isyan hazırlığı içinde olduğunu belirtir. Bu gelişmeler karşısında İbn-i Reşid'in, açıktan silah istediği görüşme ibretliktir. İslâm birliği telkinine gidenler, ayrılık fitnesinin canlandırıldığını acı acı müşahade ederler. Ama yine de asıl görevlerine devam ederler. "Padişahın selâm-ı şâhâneleri" ile birlikte "on beş bin altın, şahsına ait murassa iki kılıç ve maiyetindeki zevata emir vasıtası ile dağıtılacak 15 kadar kılıç, saatler, hançerler ve Yavuz Sultan Selim'in Topkapı'daki eğerinin benzeri yapılan bir eğer" hediye edilir. Heyetin yaşlısı ve İslâm Âleminin tanınmış şahsiyeti olarak Tunusî, sözü "uhuvvet, meveddet"ten (sevgi) açar. "İnneme'l-mü'minîne ihvetün" ayetini okur. "Müslümanlığın vahdetine ait hadisler" anlatılır. Telkin tamamıyla İttihad-ı İslâm üzerinedir.

Bu tür faaliyetlerin içinde, Âkif'in yazılarını çevirerek *Sebilürreşad*'da yayınladığı aslen Tunuslu ama Mısır'da eğitim görüp yetişmiş olan Şeyh Abdülaziz Çaviş (1876-1929) de vardır. Kasım 1914'te harbe girilmesi üzerine Çaviş, Cihad Beyannâmesi'ni kaleme almıştır. Ayrıca Şeyh Hıdır Hüseyin et-Tunusî, Abdülhamid Said el-Mısırî, Dr. Ahmed Fuad el Mısırî, İbrahim Ratıb, Yusuf Mustafa gibi şahsiyetler de bulunmaktadır.

Ankara'da İslâm Birliği Kongresi Komitesi

Âkif, milletin bazen haykıran, bazen ağlayan, inleyen sesidir. İstiklâl Marşında, ümitli gürlerken, Bursa'nın işgalinde ıstırap içinde matem tutar. Ama her haliyle milletin yanında:

"Hayır, senin hakkın değil... Matem benim hakkım

Asırlar var ki, aydınlık nedir, hiç bilmez afakım!

Teselliden nasibim yok, hazan ağlar baharımda;

Bugün bir hanümansız serseriyim öz diyarımda!

Ne zillettir ki: Nakus (çan) inlesin beyni'nde Osman'ın;

Ezan sussun, fezalardan silinsin yâdı Mevla'nın!

Benim Hakkım, sus ey bülbül, senin hakkın değil matem!"

Âkif, temel inanç itibariyle ömür boyu zikzak çizmemiş bir karakterdir. İslâm inancı düşüncelerini şekillendirmektedir. İslâmcıdır. Bu yüzden, ırkçılık çizgisine doğru kaymayı, inancın reddi görür: "Müslümanlığa veda etmedikçe kavmiyet davasında bulunamazsınız, kavmiyet gayretine düştükçe de Müslüman olamazsınız" der. İslâmcılığı, gelenekçi yapıda değildir. Modernidir. "İslâmî modernleşme" görüşündedir. "Alınız ilmini Garbın, alınız san'atini; / Veriniz hem de mesainize son sür'atini. / Çünkü kabil değil artık yaşamak bunlarsız; / Çünkü milliyeti yok san'atın, ilmin.."

demektedir. “Tek dişi kalmış canavar”ın ilmi, sanatı; hangi esaslara göre alınacaktır? Bunu da düşünmüştür. “Doğrudan doğruya Kuran’dan alıp ilhamı / Asrın idrakine söyletmeliyiz İslâm’ı” derken, dinin özü ile asrın gelişmelerini takip ve ilişkiye geçirme görüşündedir.

Devlet için, bütün dünyaya, özellikle İslâm ülkelerine yüklenen Avrupa yayılcılığı karşısında ayakta kalabilmek için, gücün de elde edilmesi gerekmektedir. O da birlik olmakla mümkündür. Kardeş yürekler, dayanışma içinde olursa hayatta kalınacaktır. Osmanlı Devleti’nin kurtarılması, İslâm Birliği ile sağlanabilecektir. Birinci Dünya Harbi sonunda devletin içine düştüğü felâket üzerine, İstanbul’dan Ankara’ya geçer.

Zaten Millî Mücadele Ankara’sına, Meclis içinde ve dışında hem Türk Milletine hem de İslâm âlemine yeni yönetimini benimsetecek, meşruiyetini kabul ettirecek saygın şahsiyetler getirilmiştir. Âkif dışında davet edilenler vardır. M. Kemâl tarafından davet edilenlerden biri; İstanbul’un işgalini bir risale yayınlarak kınayan Osmanlı Bilimler Akademisi denilebilecek olan Dârü’l-Hikme üyesi, Meclis’te 1922’de bir konuşma yapan Said Nursi’dir. Bir diğeri, ülkesi harp içinde olan Trablusgarp (Libya) lideri Şeyh Sunusi’dir. Ayrıca ilk Meclis’in başkan yardımcıları, bu tür kanaat önderlerinden seçilmiştir. Meclis açılışı 23 Nisan 1920 Cuma gününe denk getirilmiştir. Hacı Bayram Veli Camii’nde topluca kılınan Cuma Namazından sonra kurban kesilip, dua yapılır. Bütün bunlardan önce de bütün ülkeye Mustafa Kemâl’in emriyle, Kuran ve Hadis hatmi emrinin verilmesi, sebepsiz değildir.

Haçlı saldırısı karşısında vatan müdafaasına kalkan, eldeki cihan devleti paramparça olan bir milletin, moral değer olarak dayanağı inancı ve yeryüzünde ezilen aynı değerleri paylaşan mazlum toplumlardır. Saldırıya uğrama yönündeki ortaklık, mücadele yönlerini tayin etmekte ve dayanışmayı zorunlu kılmaktadır. Üstelik yeryüzündeki bütün İslâm toplumları aynı zamanda benzer bir alım yazısını paylaşmaktadırlar. Osmanlı Devleti’nin, Birinci Dünya Savaşı başlarında Cihat Fetvasını yayınlaması, İslâm Birliği doğrultusunda çalışmalarını gibi bir faaliyet Millî Mücadele günlerinde de yapılır.

Yarı resmî gazete hükmünde olan *Hâkimiyet-i Milliye*’de, Matbuat ve İstihbarat Müdürü Hüseyin Ragıp, 11 Mart 1921’de bir yazı yayınladı. Yönetimin fikrini yansıtan yazı, İslâm Kongresi fikrini savunmaktadır. Bütün İslâm devlet ve topluluk temsilcilerinin katılacağı bir İslâm Kongresi, Meclis Hükümetinin, İslâm dünyasına yönelik faaliyetleri içinde önemli bir adım olacaktır. Millî Mücadele lideri “Ankara’da bir İslâm Kongresi yapılmasının faydalı olacağını” düşünmüştür. Eskişehir bozgunundan önceki aylardır. Bu konuda *Sebilürreşad* da (21 Mart 337 (1921), S. 476), İslâm toplumlarının parçalanıp yaman bir azaba uğradıklarını, onun için ortak derlere ortak çözüm aramaları gerektiğini belirtir. E. Edip imzalı yazı; Anadolu’da bir İslâm Kongresinin, bütün Müslümanlar üzerinde büyük tesiri olacağını, bütün ümitsiz gönüllere yeni bir ümit soluğu ve hayat bahşedeceğini belirtmiştir. Bu sıra İngilizler de, Mekke’de bir İslâm Kongresi toplama hazırlığındadır. Aslında kongreyi, Mısır’da toplamak isteyen İngilizler, oradan yüz bulamayınca, yandaşları Mekke Emiri’ne başvurmuşlardır. Böylece, Türkiye’ye uygulanan yok etme çabalarının İslâm âleminde oluşturacağı galeyan ortadan kaldırılacaktır. Anadolu hareketinin, İslâm toplumlarına direniş örneği olması da önlenmiş olacaktır. Bu günler Hüseyin Ragıp, M. Kemâl’den, *Sebilürreşad* sahibine bir emir getirir: “Paşa böyle bir kongrenin burada toplanmasını çok ehemmiyetle telâkki etti. Derhal bir büronun teşkilini emretti. Sen, Âkif Bey, Şeriyye Vekili Mustafa Fehmi Efendi, Başkâtip Recep Bey, dördünüzün bu işle meşgul olmasını tensip buyurdular. Yarın derhal Recep Bey’le temas ediniz, işe başlayınız.”

Eşref Edip’in M. Âkif’e müjdelediği bu haberden sonra, dört görevli (Eşref Edip, M. Âkif, Şeriyye Vekili Mustafa Fehmi Efendi, Başkâtip Recep (Peker), İstasyon binasında bir küçük masa başında toplanırlar. Heyetin kâtipliğini Balıkesir Milletvekili Hasan Basri yapmaktadır. Kongre esasları kararlaştırılacak, dünyadaki İslâm devlet ve milletleri ile kimlerin davet edileceği tespit edilecektir. Mustafa Fehmi’nin başkan seçildiği komisyon, bir beyanname hazırlayacak, Paşa

imzalayacaktır. Recep Peker, beyannameyi Âkif'in yazmasını ister. Âkif, "Eşref yazar, ben görürüm" der. Öyle de olur. Eşref Edip, hazırladığı yazıyı Âkif'e verir. Âkif, uzun bularak, kısaltır. Ankara'da İslâm Kongresi heyeti, bir-kaç daha toplanır. Haberi alan milletvekilleri ve ulema sevinmiştir. Fakat Eskişehir bozgunu olur. "İttihad-ı İslâm"a vesile olacak "bu güzel fikir ve bu muazzam teşebbüs" geri kalır. Siyasi durumun değişmesiyle büsbütün başka şekil alır. Eşref Edip, kongre toplanmış olsaydı işlerin farklı gelişeceğini, düşman güçlerinin Anadolu'nun göbeğine kadar ilerleyemeyeceğini belirtir.

Sakarya Zaferi öncesinde ordunun geri çekilmesi, İslâm Birliği ile ilgili siyasî kararlılığı tavsatmıştır. Hatta M. Kemâl, bir Meclis konuşmasında "İttihad-ı İslâm fikrini bir hayal" olarak tenkit eder. Paşa, yorgun düştüğü toplantıdan sonra Başkâtip Recep (Peker)in odasına gider. Herkes tebrik eder. Aralarında Eşref Edip de vardır. "Sen ne dersin buna ey Molla Sırat?" der. Eşref Edip, açık konuştuğunu belirterek konuşmasının bir kısmını beğendiğini bir kısmını ise beğenmediğini söyler. Paşanın isteği üzerine beğendiği kısmı açıklar: "Meşrutiyet Anayasası (Kanunu Esasisi) aleyhinde bulundunuz. Biz de öteden beri bu Anayasanın, milletin sosyal ve ruhi yapısına uygun olmadığını yazıyorduk. Zamanın ileri gelenleri, bize 'mürteci' derlerdi. Şimdi siz de bizim safa geçtiniz." Paşa, bu cevaptan hoşlanarak kahkahayla güler ve beğenmediği kısmı sorar. Eşref Edip, "İslâm birliği fikrini tenkit ettiniz. Bugün İslâm mütefekkirleri, böyle sizin tasvir ettiğiniz gibi anlamıyorlar. Bütün dünyadaki Müslüman milletlerin bir devlet halinde idareleri tabii imkânsız bir şeydir. Fakat İslâm devletleri arasında kültür birliği, iktisadî birlik, muhtelif sahalarda anlaşmalar, ittifaklar akdi pek âlâ mümkündür. Türkler asırlarca Haçlı ordularına karşı geldikleri için bütün İslâm milletleri, Türkleri baş olarak tanımaktadırlar. Büyük davalarda, gelici geçici bazı üzücü hâdiselerin ehemmiyeti yoktur. Bu itibarla yeryüzünde yüzlerce milyon yekûn tutan bu dağınık kuvvetleri derleyip toplamak neden bir hayal olsun, neden imkânsız bir şey olsun? Dünya İslâm milletleri arasında bunu yapabilecek ancak Türk milletidir. Çünkü arz ettiğim yönden bütün Müslüman milletler, Türk'ü önder tanımışlardır. Bu suretle bu yüzlerce milyon halkı zamanın icabı yönüyle cihan siyasetinin müsaadesi nispetinde mümkün olan bağlarla bağlamak ihmal edilecek bir siyaset midir? Bu itibarla cihan siyasetinde üçüncü bir kuvvet teşkiline yol açılmış olur ve bunun başında da Türkler ve zatîaliniz bulunur." Bu sözler üzerine Mustafa Kemâl, "Sen derin bahislere daldın. Şimdi bunların münakaşa sırası değil. Görüyorsun ya yorgunum. İnşallah başka bir zamanda bu yüksek ideali konuşuruz. Ben kürsüde siyaseten öyle söyledim. Siz yine bildiğiniz gibi yazarsınız" der. Bazı fikrî farklar belli olmasına rağmen Mustafa Kemâl, ne Âkif ne de Eşref Edip aleyhinde konuşmaz.

Dönemin İslamcı-siyasi karakteristiği "devleti kurtarma" merkezlidir. Onun için Âkif'te de bu düşüncenin yoğun vurgusu bulunur. İçinde Tunuslu Hayrettin Paşa, Said Halim Paşa, Filibeli Ahmet Hilmi, Akif'in bulunduğu İslahatçı İslamcılar, Osmanlı devlet düzeninde köklü ıslahatlar yapmayı düşünürler. Onların düşünceleri gerçekleşmiş olsaydı, bugün Avrupa Birliğinde olduğu gibi İslam ülkeleri de benzer bir birlik için adım atmış olacaklar, onun liderliğini Osmanlı yapacaktı. Onlara göre saltanat kaldırılacak, hilafet korunacak, halkın seçtiği bir halife dönemi başlayacaktı.'

Eskişehir bozgunuyla, Ankara-Polatlı yakınlarına kadar düşmanın gelmesi, panik havası doğurmuştur. Merkez, Kayseri'ye taşınacaktır. Askerin hareket kabiliyetini zayıflatacak unsurlar, Ankara dışına gönderilecektir. Âkif, Kayseri yolunda ailelerin başında Eşref Edip'in bulunmasını ister. Kendi yanında sadece oğlu kalmıştır. "Benim kaldığım, icabında öldüğüm yerde oğlum da ölsün" der. Yalnız Âkif de Ankara merkezde kalmaz. Gönderdiği kafile Kayseri'ye giderken o, tehlikenin daha azgın olduğu tarafa, Nasihat Heyeti ile Sakarya boylarında tutunmaya çalışan orduya gider. Askerin morale her zamandan daha fazla ihtiyacı vardır. Ancak zaferden sonra Ankara'ya döneceklerdir.

MÜTAREKEDE MEHMET ÂKİF

Âkif, İstanbul'da rahatı yerinde iken bir maceraya nasıl atılır? Bu tavrının değerlendirilmesi gerekir. Sıradan insanlar için, risk alarak, ailesini, çocuk-çocuğunu işgal altındaki bir şehirde bırakarak vatan davasına çıkmak zor gelebilir. Âkif yüreğini taşıyanlar içinse bu tavır, normal yapılması gereken bir

görevdir. Balkan Harpleri sırasında, Balkanlar'dan İstanbul'a çok göçmen gelmiştir. Evini-barkını, zenginliğini terk ederek can kaygısıyla muhacir olmuş bu dünkü fatihlerin evlatları, yoksul, evsiz, kimsesizdir. Âkif, evini muhacirlere verip kiraya çıkar. Tam Âkif'ce, tam İstiklal Şairine, özlemine duyduğu “Asım'ın nesli”ne uygun bir davranıştır yaptığı. Bu davranışı tek değildir. Benzerini Mütareke döneminde de ortaya kor.

Mehmet Âkif, Mütareke Döneminde İstanbul'da memuriyet hayatının en üstü denebilecek bir görevdedir. Geçimliği de iyidir. Umur-u Baytariye müdür muavinliği yapmış, Halkalı Ziraat Mektebi'nde Kitabet ve üniversitede (Dârülfünun) Edebiyat dersleri vermiştir. Birinci Dünya Harbinin son yılında, dostu İsmail Hakkı İzmirli ile birlikte Lübnan'a gitmiş, dönüşünde 1918'de Şeyhülislamlık makamına bağlı olarak kurulan devrin bilim akademisi hüviyetindeki Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiye başkâtipliğine (genel sekreter) tayin olmuştur. *Ceride-i İlmiye* adlı bir de dergi yayınlayan cemiyet, İslâm inancı ile ilgili her türlü soruna ilmî metotlarla cevap arayacak, yayınlar yapacak, alanında uzman dokuz üyeden oluşan bir akademi hüviyetindedir. Âkif, bu kurumda genel sekreter olarak göreve devam ederken 3 Şubat 1920'de aynı zamanda üye olarak atanır. Bu arada, dildeki derinliği bilindiği için, İstanbul Darülfünunu'nda Maarif Nezaretine bağlı olarak kurulan Kâmus-ı Arabî Heyeti üyesi yapılır.

İstanbul işgal altında, savaşın ezen, soysuzlaştıran, bunaltan şartları devam etmekte, Mondros Ateşkes Antlaşması, işgalin vasıtası olarak kullanılmaktadır. Bir taraftan yiyecek içecek darlığı, diğer taraftan partacılık mücadeleleri artmıştır. Abdullah Cevdet'in *İçtihad*'cı ekibi gibi işgalciler adına din düşmanlığı yapanların İslâmiyet'e saldırmaları şiddetlenmiştir.

Birinci Dünya Harbi'nin aleyhte bitmesi, işgallerin başlaması, birçok yönetici ve aydın zümrede bedbinliği artırmıştır. Önemli bir kesim, güçlülere yamanmanın gerektiğini düşünerek kurtuluşu mandacılıkta görmeye başlamış, işgalci devlete göre çeşitli mandacılıklar ve onların kuruluşları türemeye başlamıştır. İçlerinde İngiliz ve Amerikan mandacılığı baskındır. *Türkçe İstanbul, Sabah, Alemdar, Peyam* ve *Peyam-ı Sabah* gazeteleri, Ali Kemal, Sait Molla, Refi Cevat, Refik Halit gibi yazarlar, İngiliz Muhipler Cemiyeti mensupları, İngiliz “müzaheret”nden yanadırlar. Celal Nuri (*Ati*), Necmeddin Sadak (*Akşam*), Velid Ebüzziya (*Tasvir-i Efkâr*), Cevat (*Zaman*), Ahmet Emin (*Vakit*), Mahmut Sadak (*Yeni Gazete*), Yunus Nadi (*Yeni Gün*), Halide Edip, Dr. Celal Muhtar, Tahsin, Wilson Prensipileri Cemiyeti üyeleri, Amerikan mandasını savunmaktadırlar.

Ümitsizliği artıran durumlar, işgalciler tarafından sürekli icat edilmektedir. Son Osmanlı Mebuslar Meclisi'nin kapatılması, “memleketin müdafaasına elverişli addedilen şahsiyetlerin” toplanarak bir hamlede Malta'ya sürülmesi bunlardandır. Ayrıca kahredici bir ayrıntı vardır ki, hep göz ardı edilmektedir: Hükümet işleri –ve hatta saray- İngiliz zabitlerinden Maxwell'le Yüzbaşı Benet'in ellerindedir. İngiliz sinsi siyaseti, iç boğuşmayı hızlandırmaktadır. Fakat bütün olumsuzluklara rağmen bağımsızlıktan yana olanlar da vardır. Kayıtsız şartsız bağımsızlık taraftarı olanlar, *Sebilürreşad* dışında pek nadir görülmektedir. Hukuk profesörü Ahmet Selahattin bunlardandır.

Tanınmış yazarların, manda taraftarlığı ettiği zillet ortamı, Âkif'i “çıldırtacak dereceye” getirmiştir. O, esareti, zilleti, meskeneti benimsememektedir. *Sebilürreşad*'da “Türklerin yirmi beş asırdan beri istiklâllerini muhafaza etmiş bir millet oldukları tarihen müspet bir hakikattir. Türkler istiklâlsiz yaşayamaz.” diye haykırır. 1919'da “Yeis Yok”, “Azimden sonra Tevekkül” şiirlerini yayınlar. “*Hüsran*”ında ise, ilân ettiği hüsrân değil, tam tersi mücadele azmidir.

Âkif, Mütareke dönemine, başyazarı olduğu derginin hükümet tarafından kapatılması ile birlikte bir çeşit yasaklı girer. *Sebilürreşad*, 4 Temmuz 1918 tarihinden itibaren yirmi ay yayınlanmaz. O, Mütareke'nin “korkunç ve kara günlerini” yırtmak üzere milleti, birlik ve uyanmaya çağırır. Artık partacılık, hizipçilikle uğraşacak zaman değildir.

İlk defa Osmanlı Bilimler Akademisi (Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiye) üye ve başkâtipliği, Âkif'in ailesine, gelir düzeyinde iyileşme halinde yansımıştır. Çengelköy'de oturur. Çok iyi bir aşçısı vardır. Nefis yemekler yapmaktadır. Ama o huzurlu değildir. Vatani işgal altındadır. Başkent İstanbul işgal altındadır. Görevini riske atarak, Balıkesir'e gider. Kuva-yı Milliye'ye destek verir. Ardından ailesini bırakarak Anadolu'ya geçer. İlk Meclis'te Burdur Mebusu'dur. Ama milletvekilliği ile öne çıkmaz. O Millî Mücadele'nin gürleyen sesi, Sevr'i Anadolu'ya, en önce ve en uyarıcı dozda anlatan, İstiklâl Marşı'nı kaleme alan millî şairdir.

ZAĞNOS PAŞA CAMİİ KONUŞMASI

Âkif, İzmir'in işgalinden sonra Balıkesirlilerin silaha sarıldıklarını duymuştur. Balıkesir'de Kuva-yı Milliye hareketi başlamış, hatta Balıkesirliler kendi imkânlarıyla bir güç oluşturarak cepheye asker bile sevk etmişlerdir. O, mandacıların arttığı, herkesin ümitsizlik içinde olduğu zamanda, bir avuç vatanseverin Ayvalık'ta, Balıkesir'de (Karesi) harekete geçmelerini önemsemiştir. Millî hareketin büyüyeceğine inanmaktadır. Bir gün dergi idarehanesine heyecan içinde gelir. Eşref Edip'e, "Haydi hazırlan, gidiyoruz" der. "Nereye", sorusuna cevabı şöyledir: "Millî harekâtın başladığı cepheye. Artık burada duramıyorum." Ertesi gün hareket ederler. Balıkesir'e geldiklerinde, oradaki Millî Müdafaayı görünce çok heyecanlanmıştı. "Zafer yolu bu yoldur" der. Kuva-yı Milliyecilerle irtibatını açıktan kurmaktan çekinmemektedir. Âkif'in, Hasan Basri (Çantay)ın davetlisi olarak Balıkesir'e gelişi, 21-22 Ocak 1920 tarihlerindedir. 23 Ocak 1920 Cuma günü Zağnos Paşa Camii'nde, Cuma Namazından sonra vaaz verir. Halk, millî şairi dinlemek için Zağnos Paşa Camii'nde toplanmıştır. Döneme göre düşünülürse cami, toplumu birleştiren, toplayan en büyük ve önemli "konferans salonu" durumundadır. Cami öyle dolmuştur ki, ayakta duracak yer kalmamıştır. Cami, kalabalığı almamıştır. Dışarılara serilen hasırlar üstünde insanlar, Âkif'i büyük bir dikkatle dinler. Halk galeyana gelmiş, ruhları coşmuştur. Bir kısmı ağlamaktadır. Böylece halkın, Kuva-yı Milliye'yi önemsemesi, vatan sevgisini tazelemesi sağlanır. Âkif'in telkiniyle, inanmayanlar yeni bir mücadeleye ikna olurlar. Resmi görevine rağmen Zağnos Paşa Camii'nden halka, "güzel yurdunuzu çiğnetmeyin. Müdafanız meşrudur. Sebat edin, yürüyün" mesajını verir.

O, Balıkesir'e gelirken, Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiye'den izin almamıştır. Sekiz günlük Balıkesir ziyareti sırasında, cami dışında birçok konuşma ve görüşmeler yapar. İstanbul'a döndüğünde takip edilir. Tevkif edileceğini anlar. Bunun üzerine üyesi olduğu Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiye'den istifa eder. İstifa mektubu ile ilgili anlatılanlar, Âkif'in karakterine uygun şeylerdir. İstifa metninde, dinî bir yüksek kuruluşta vazife alan kişinin, hakkı ve doğruyu açıkça müdafaa edemediği takdirde orada kalmasının dine, ilme, hakka, fazilete hakaret olacağı tezini işler. Şaheser olarak değerlendirilen istifa mektubunu, okuyan Babanzade Naim Bey metne, "Safahat'ın en veciz cildi.." demiştir.

Âkif'in, *İzmir'e Doğru*'da yayımlanan vaazını, farklı bir gözle okumakta yarar vardır. Âkif'in sözleri, ona dokunma, karşısına geçip onu dinleme gibi algılanmalıdır. O, cami konuşmasına, 3 Ekim 1918'de *Sebilürreşad*'da yayımlanan "Alınlar Terlemeli", şiiriyle başlar. Dinleyicileri; selam ve dua faslından sonra, şiddetle silkeler. Gür ve etkili bir sesle şiir okuyan Âkif, bir meydan mitinginde gibidir:

"Cihan altüst olurken, seyre baktın, öyle durdun da,/ Bugün bir serserisin, derbedersin kendi yurdunda!/ Hayat elbette hakkın.. lâkin, ettir haykırıp ihkâk;/ Sağırdır kubbeler, bir ses duyar: dâvâ-yı istihkâk. ../ Bugün ferdî mesainin nedir mahsulü? Hep hüsrân;/ Birer beyhude yaştır damlayan tek tek alınlardan! ../ Desen bin kere "İnsanım!" kanan kim? Hem niçin kansın?/ Hayır, hürriyetin, hakkın masûn oldukça insansın./ Bu hürriyet, bu hak bizden bu gün âheng-i sa'y ister;/ Nedir üç dört alın? Bir yurdun alnından boşansın ter."

Uzun, heyecanlı şiir ardından Âkif, konuşmasını aynı muhtevayı pekiştiren sözleriyle devam ettirir: Bütün dünya, çalışıp didinirken, sonsuz değişimler geçirirken Müslümanlar uzaktan gelişmeler seyirci olarak bakmışlardır. Öyle ki onlar, henüz ayakları üstüne doğrulamadan emekleyen bebekler gibi yerde sürünürken, karşılarındaki milletler göklerde uçmakta, çöllerde masumların tepelerine ateş

yağdırmaktadır. “Biz Bandırma’dan İstanbul’a kadar adamakıllı vapur işletemezken herifler bir okyanusu altından geçiyorlar. Newyork’dan dalıyor Hamburg’dan çıkıyorlar ki aradaki mesafe bizim vapurların ayağıyla bir aylık yoldur. Berlin’den uçuyorlar, Trabzon’a konuyorlar. Biz ise hâlâ yeryüzünde yürümeyi temin edemedik.” Kıyas çarpıcıdır. Bunca fark nasıl gerçek hale getirilebilmiştir? Âkif, onu da izah eder: Çalışmak ve birleşmekle..

Fabrikalar, demiryolları, toplar, tüfekler, cephaneler; şirketler ve cemiyetlerin tek başına gerçekleştireceği iş değildir. Hayat, birlik olmayı, güç birliği yapmayı gerekli kılmaktadır. Öyle ki, “tek başına çalışan bir adamın alınından damlayan terler, tıpkı gözyaşı gibi dökülüp gidiyor, hiçbir fayda temin etmiyor. Ne zaman bir yere gelmiş binlerce alın birden terlerse işte o vakit bu çalışmanın yeryüzünde bir eseri, bir izi görülebilir.” Topluluktan (cemaat) ayrılmamak, fesada düşmemek, araya ekilen fitne tohumlarına kapılmamak gerekmektedir. Ayrılığa düşüp, darılan, küsen, parçalananlar güçsüzleşmekte, hayat haklarını kaybederek mahkûmiyet felâketine uğramaktadırlar. Bu yolun sonu esaret ve hayvanlar gibi sürülüp, koşulup, kullanılmaktır. Dünya ve din için çalışmama ve hep seyirci kalmanın sonucu olarak son yıllar başımıza birçok felaket yağmıştır. Hayat elbette herkesin hakkıdır. Bütün yaratıklar hayat hakkına sahiptir. Ama bu hak, bir miskin gibi bir köşede ağlayıp, inleyip, merhamet dilenerek elde edilemez. Geriliğin altında, kendine güvensizlik ve ümitsizlik yatmaktadır. Zira gelişenler de insandır. Onlar kadar veya daha fazla çalışılır, gece-gündüz uğraşılırsa memleket kurtulacaktır. Değilse mahvolacaktır. Bunun için inanan insanlar, ümitsiz olamazlar. Allah’ın yardımından ümit kesilmez. Allah’ın yardımından ümidi, yalnız kâfirler keser. İnanan insana, sapıklığa düşmek ve ümit kesmek haramdır. Hak yolda mücadele edenler için yardım ve yol gösterme vaadi vardır. Zaten dayanılacak yer de yeryüzü güçleri değil, yenilmez, ölmez, ebedî güç olan Allah’tır. Bütün inananlar el ele vermeli, hem dünya hem de ahiret için birlik olmalıdırlar. İslâm’ın hemen ilk devrinde, çeyrek asırlık kısa bir sürede sahabenin, dünya fethine çıkıp cihan çapında güç kazanmasının sebebi, el birliğiyle çalışmaları ve birlik olmalarından idi. Onlar birlik olma, yardımlaşma ve kardeşliğe o kadar dikkat ediyorlardı ki, “aralarından su sızmaz, hava geçemezdi.” Cemaat olduklarında safları, sabun kalıpları gibi, vücutları duvar gibi tek parça oluyordu. Elbiseleri omuzlarından eskiyordu. Onların birlik ve kardeşliklerinden, gelecekleri için endişe duyan Yahudiler, ilk fitne tohumlarını ekmeye çalıştılar. Fakat İslâm Peygamberi, zamanında müdahale ederek, fırkacılık, kavmiyetçilik gibi cahiliye âdetlerine geri dönmelerine engel oldu.

Eğer aradaki tefrikacılık sebepleri kaldırılır, canla başla çalışılırsa yeniden İslam yurdu kurtarılabilir. Bu konuda iyi gelişmeler de görülmektedir. Ezilen Müslümanlar, her yerde uyanmakta, kendi başlarını kurtarmak, hayat haklarını geri kazanmak için çalışmaya başlamış bulunmaktadırlar. Değilse kıyamete kadar zillet içinde yaşanacaktır. Bu mücadelenin, din ve vatanın kurtarılması için yapıldığı, partililik, menfaatçilik, kavmiyetçilik uğrunda olmadığı bilinmelidir. Onun için gaye birdir. Herkes üstüne düşen vatanî vazifesini, dinî farzlarını yerine getirmede zerre kadar tereddüt göstermemelidir. Kapılarımıza kadar dayanmış, namus evimize girmek, şerefimizi çiğnemek isteyen “bu namert taarruza karşı koymak; kadın erkek, çocuk, genç ihtiyar” herkesin görevidir.

Âkif bu arada, yörenin hislerine de hitabı unutmaz: “Osmanlı saltanatını yükseltmek için Karesi’nin, bu kahraman İslâm muhitinin vaktiyle büyük fedakârlıklar gösterdiği herkesin malûmudur. Rumeli’yi baştanbaşa fetheden hep bu topraktan yetişen babayiğitlerdi. O kahraman ecdadın torunları olduğunuzu ispat etmelisiniz. Anadolu’yu müdafaa hususunda diğer vilâyetlere önyak olmak şerefini siz aldınız. Çabanız şükranla karşılanmıştır. İnşallah bu şan ve şeref kıyamete kadar artar gider. İnşallah vatanımızın haysiyeti, istiklâli, saadeti, refahı, umrânı, dünyalar durdukça korunur ve mahfuz kalır.”

Âkif’in konuşması, dua dua yükselen bir yakarıyla biter: “Allah’ım, İslâm’a ve Müslümanlara yardım et! Zafer ve galibiyet ver! Allah’ım, dinine yardım et, onu üstün kıl! Müslümanların yardım etmeyerek kalleşlik yapanlarını, arkadaşlarını tehlikede bırakıp kaçanlarını da yardımsız bırak! Rabbimiz, sabır ver, ayaklarımızı sabit kıl, dayanıklı kıl! Kâfirler topluluğuna karşı bize yardım et!

Hamd, şükran, âlemlerin, evrenin Rabbi, besleyeni, yetiştireni, terbiye edeni ve sahibi olan Allah'adır."

Halk, "heyecan içinde kalmış, ağlarken" Âkif, sabır, dayanma ve zafer temenni ederek kürsüden iner. Bir süre, mücahitlerle görüşür. Ertesi gün de Balıkesir okullarını ziyaret eder. Erkek Öğretmen Okuluna (Darülmualimin) uğrayarak, sınıfları dolaşır. Biraz istirahat ettikten sonra okuldan ayrılmak üzeredir. Talebelerden birisi yanına sokularak, "Sanat sanat içindir" fikri hakkındaki görüşünü sorar. Çevresini saran öğrencileri, başından savmaz. Bahçeye çıkarak ayaküstü onlara topluca şu açıklamayı yapar: "O sözler yeni değildir. Onlara bağlanan kimse yoktur. Doğuda, batıda yetmiş meşhurların eserleri incelenince görülür ki, her biri yazdığı eserinde, mutlaka bir *gaye* takip etmiştir. Demek ki sanat mutlak değildir. Mademki, "Sanat sanat içindir" düsturunun ortaya atılmasına rağmen hiçbir edip, hiçbir şair bir maksat gözetmekten kendini kurtaramıyor; o halde, bu düstur artık iflas etmiş demektir. "Kezalik, mademki bu düsturların hükmüne uyulmuyor, sanat sınırlı kalıyor, öyleyse sanatı bir takım hasis emellere, sefil ve müstekreh maksatlara alet edinmektense ulvi, pak, asil, necip duygulara, düşüncelere vasıta kılmak elbette daha makul bir hareket olur."

Açıklamaları dinleyerek, cebindeki "zımbalı defterine not eden" Hasan Basri'nin anlattığına göre Âkif; Emile Zola, Alphonse Daudet gibi batılı yazarlardan örnekler vererek sanatın bir *gaye* doğrultusunda kullanıldığını açıklamıştır.

Âkif millî duyarlılığını, başka bir olay üzerine de gösterir. O, Balıkesir'de iken samimi bir arkadaşı, Gönen'e halkı örgütlemek için gitmiştir. Dönüşünde Âkif'e; "...ler Türklere cefa ediyorlar, millî teşkilâtı boğmaya çalışıyorlar" der. Âkif, "hiç düşünmeden, kükreyerek; 'Orada bir Türk Ocağı açınız, mücadele ediniz!'" der. Yanında birlikte İstanbul'dan gelen bir zat; "Üstat sizi Türkçü görüyorum" der. Cevabı, şiddetlidir: "*Ne zannediyorsun? Türk'e hiçbir kavmin horoz olmasına tahammül edemem!*"

Âkif, geniş yankı uyandıran Balıkesir ziyaretinden sonra İstanbul'a döner. Hitabe, millî tavır üzerinde etkili olmuştur. Yalnız bu tavrı, onun Dârülhikme üyeliğinden atılmasını getirecektir.

Özellikle 1920 Mart'ından sonra İstanbul'da işgal daha dayanılmaz hale gelmiştir. Birlik duygusunun, düşmana karşı en canlı olması gerektiği bir zamanda, işgalcilerin teşvik ettiği bölücülük faaliyetleri artmıştır. Ermeni ileri gelenleriyle yakın ilişkisi bilinen Şerif Paşa ile Batıcılığın ideologu "*İçtihat*"çı Abdullah Cevdet, ayandan Abdülkadir, Kürtleri millî bütünlükten ayırmağa" çalışmakta, altı vilayet için özerklik istemektedirler.

Âkif'i en çok üzen konulardan birisi mandacılığın yayılmasıdır. İçeriğini doğru dürüst anlamadan insanlar, mandacılığı savunmaktadırlar.

İngiliz baskısı şiddetlenmiştir. İşgalci etkisi altındaki hükümet de aynı kervana katılmıştır. Ama Âkif, onlara önem vermeden görevine devam eder. Yaptıklarından birisi, Hindistan'ın yüksek ve etkili yazarlarından Şeyh Müşir Hüseyin Kıdvay'ın İngilizlere hücum edip Anadolu'yu savunan eserlerinin çevrilip, basılarak Anadolu'ya sevk edilmesidir. Bu tehlikeli işi *Sebilürreşad* üzerine almıştır. Mehmet Âkif'in damadı Ömer Rıza çevirmekte, matbaa da geceleri basmaktadır. İngilizlerden "pek gizli tutulan bu teşebbüsün meydana çıkması çok tehlikelidir". Necm-i İstikbâl Matbaası, bu konuda fedakârlık ve gayret göstermiştir.

Bir diğer iş ise, Anadolu postasıdır. Mektuplar, gazeteler özel kurye ile *Sebilürreşad* idarehanesine gelmektedir. Bunlar, İstanbul'dan Anadolu'ya geçenlerin, ailelerine yazdıkları mektuplardır. Onlar dağıtılmakta, Ankara'nın yayınları, gazeteleri gerekli yerlere ulaştırılmaktadır. Ayrıca İngilizlerin idama mahkûm ettiği insanlara yardım edilmektedir. Hintli Hüseyin Makbul bunlardandır. Hüseyin Makbul, Birinci Dünya Harbi yıllarında çok hizmet etmiş birisidir. Enver Paşa tarafından, İstanbul'da inzibat askerlerine *meç* talimleri yaptırmak, silahı elden alma usullerini göstermek üzere getirilmiştir. Fakat Enver Paşa gittikten sonra, zor durumda kalmıştır. Âkif, durumu

bilmekte ve bu fedakâr insan için çok üzülmektedir. Önce nüfus kâğıdındaki iki addan birinin kaldırılmasına uğraşılır. Başarılamayınca Âkif, “her şeyi göze alarak”, Hüseyin Makbul’ü, eline bir mektup verip Eskişehir’deki dostu Baytar Şefik Bey’e (Kolaylı) gönderir. Şefik Bey, memleketine gidinceye kadar bu şahsı koruyup himayesi altına alır.

Damat Ferit Hükümeti, Balıkesir ziyareti ardından, 24 Nisan’da Ankara’ya giderek Meclise katılması üzerine Âkif’i, 3 Mayıs 1920 tarihinde görevinden uzaklaştırır. Bundan sonra Âkif, ilk defa eriştiği, varlıklı bir hayat yaşama imkânını yitirmiştir. Ama gam değildir.

MİLLÎ MÜCADELE’YE KATILIŞ

Millî Mücadele dönemi, aslında Türk Milleti’nin de Hıristiyan Medeniyeti’ninin de birer sınavıdır. Osmanlı Devleti fiilen tarihe karışmış, başkenti dâhil bütün vatan toprakları işgal veya kontrol altına alınmıştır. Ordu, donanma, silâh-cephane önce uzun harplerde bitirilmiş, kalanlar da Mondros Ateşkes Anlaşması ile kontrol altına alınıp-işe yaramaz hale getirilmiştir. Binlerce yıllık tarihte ender düşülen bir imha süreci başlatılmıştır. İmhacılar sadece Çanakkale’de, Kut’da, Galiçya’da, Sina’da savaşanlar değildir. Haçlı Medeniyetinin ikinci sınıf “maşaları” da öne sürülmüş, Avrupa’nın büyük devletleri “galip hakemler” rolüne bürünmüşlerdir. Parçalanmış vatanın, Anadolu kısmı da paramparça edilmek için doğudan Ermeni, batıdan Yunan, içeriden de Rum çeteleri saldırtılmış, kıyım, kargaşa, parçalama çalışmaları hızlandırılmıştır. Her biri bir devlet olacaktır. Selçuklu, Osmanlı cihan devletlerini kuran, İslâm Medeniyeti’nin asırlardır temsilcisi olan bir büyük millet, bu toplulukların muhatabıdır. Küçülen gücün, muhatabı da küçülmüş, daha doğrusu “siz ancak onlarla uğraşabilirsiniz” diyen, gerektiğinde müdahale edebilecek durumda olan “hakemlerin” seyir devri başlamıştır. Başkent İstanbul’da, Mütareke’den hemen on üç gün sonra İngiliz, Fransız, İtalyan bayrakları dalgalanmaya başlamıştır. Bütün haberleşme merkezleri, istasyonlar üçlü işgal gücünün kontrolindedir. Böylesine bir ortamda, fertler ne yapmalıdır? İflasın bütün ağırlığı ile sadece siyasi-ekonomik ortama değil, daha kötüsü olarak kafa ve yüreklere de çöktüğü bir atmosferde kişiler ne yapabilir? “Kara Gün”lerin sağlıklı düşünce bırakmadığı, şaşırma ve yanıltmaların, saptırmaların kol gezdiği demlerde doğru yol nasıl bulunacaktır? Doğru tercihler nasıl yapılacaktır? Vatani kurtarmak için İngiliz’e, Amerika’ya, Fransa’ya.. hizmetin arttığı, hatta normalleştiği bir havada doğruyu bulmak, zora talip olmak; karakter, kişilik, kimlik sınavını başarmak kolay mıdır? Böylesine bir zamanda Âkif’i incelemeye çalışmak da zordur. Hem dönemi hem de kişilik özellikleri itibarıyla..

Âkif, bir şair hassasiyetinin, hatıra getirebileceği bütün inceliklere sahip olmasına rağmen, yeri geldiğinde müheykel bir savaş adamı gibi kararlı, ayağı sabit kalabilen bir şahsiyettir. Kişiliği oturmuş, dostluklarına sadık, sözünün eridir. Aynı zamanda doğru sözlüdür. Bütün o özellikleri ile birlikte, vefa duygusunu insan olmanın gereği gören bir tabiiilikte benimseyip yaşayan birisidir. Devre, iktidara, değişen şartlara göre tavır alan tiplerden değildir. Hiçbir zaman çıkara, mevki ve mansıba göre durumunu değiştiren birisi olamamıştır. İlme, öğrenmeye sürekli açık, gelişmeye, ilerlemeye âşıktır. Bencillik sıradanlığını aşmıştır. Bütün güzellikleri ve faydalı şeyleri kendisi için değil, milleti ve vatani için isteyebilmektedir.

Altmış üç yıllık ömrü boyunca, tavrından, tercihlerinden, inanç ve ideali doğrultusundaki çabasından dolayı; dostlar kadar düşmanlar da kazanmıştır. Ama herkesin, adı anıldığı zaman teslim ettiği özellikleridir bunlar. Aleyhinde olanlar; onun karakter zaafı, ahlâkî sükûtu, çıkarıcılığı, kadın, mevkii-makam düşkünlüğü vb. bir sefil bir zaafını söyleyip yazamamışlardır.

Zorunlu olarak, vatan hizmetine koştuğu uzun aralar dışında, ailesini ihmal etmemiş, iyi bir baba, hayırhah bir eş olmaya çalışmıştır.

Âkif, millî konularda hassas bir vatanseverdir. Millî Mücadele döneminde “Vatan Türküsü”nü yazması, Âkif için aslında, tabii bir görevdir. Milletini, “sevenleri toprak olmuş çocuk” kimsesizliğinde bırakacak değildir. Davudî, gür sesiyle haykıracaktır. Birinci Dünya Harbi’nin netameli günlerinde millî birliği öne çıkartarak: “Cehennem olsa gelen göğsümüzde söndürürüz; / Bu

yol ki hak yoludur, dönme bilmeyiz, yürürüz. / Düşer mi tek taşı, sandın, kalesinden namusun, / Meğer ki harbe giden son asker şehit olsun” demiştir. Milyonların buluşacağı yeri de işaret etmiştir: “Değil mi cephemizin sinesinde iman bir; / Sevinme bir, acı bir, amaç aynı, vicdan bir; / Değil mi sinede birdir vuran yürek.. Yılmaz. / Cihan yıkılsa emin ol, bu cephe sarsılmaz.”

Âkif, baştan itibaren Anadolu hareketine taraftardır. Eşref Edip’in anlattığına göre, *Sebilürreşad* idaresinde birkaç kişi oturmaktadırlar. İçlerinden biri, Anadolu hareketinin bir İttihatçılık eseri olduğunu söyler. O zaman kadar düşünceli bir tavır içinde hiç söze karışmayan Mehmet Âkif, birdenbire heyecanlanıp bu sözü söyleyene dönerek; “Hayır, artık buna İttihatçılık denemez. Bu memleket meselesidir. Buna herkes elbirliği ile sarılmalıdır.” Âkif, bu tavrını sözde bırakmaz. Onun “Müslüman aydın sıfatıyla Millî Mücadele’ye katılması, bu hareketin İttihatçıların yeni bir macerası olduğu şeklindeki şüpheyi büyük ölçüde gidererek Kurtuluş Savaşı çalışmalarına önemli bir güç katmıştır. Nitekim bu sebeple ona Millî Mücadele’nin manevî lideri sıfatı verilmiştir.”

Bu arada TBMM’nin Ankara’da açılması için çalışmalar başlatılmıştır. Kuva-yı Milliye’nin örgütlenme ve güçlenmesi için çaba sarf edilmektedir. Bir gün *Sebilürreşad* bürosunda otururlarken, Ankara’dan Trabzon Milletvekili Ali Şükrü gelir. M. Kemâl’in isteğiyle Âkif’i, Ankara’ya davet eder. Ali Şükrü; “Paşa sizi istiyor. *Sebilürreşad*’ın Ankara’da yayınlanması, millî hareketin manevî cephesini kuvvetlendirecektir” der. O, hiç tereddüt etmeden kabul eder.

Âkif, E. Edib’e; “Artık burada duracak zaman değildir, gidip çalışmak lâzım. Bizim tarafımızdan halkı aydınlatmaya ihtiyaç varmış. Çağırıyorlar. Mutlaka gitmeliyiz. Ben yarın Ankara’ya hareket ediyorum. Hiç kimsenin haberi olmasın. Sen de idarehanenin işlerini derle topla, *Sebilürreşad* klişesini al arkamdan gel. Meşihattakilerle de temas et, Harekât-ı Milliye aleyhine bir halt etmesinler” der. Derginin sahibi, onun elini öper vedalaşırlar. Başyazarının Anadolu’ya geçtiği anlaşılınca, dergiye baskı da artmıştır.

İngilizler, Anadolu’ya geçişi engellemek için tedbirleri sıkıştırmışlardır. “Millî kıyamı”, toplum gözünde gayri meşru duruma düşürmek amacıyla bir fetva yayınlamak isterler. Şeyhülislâm Haydarîzâde İbrahim Efendi, bilgin, hamiyet sahibi, edip, vatansever birisidir. Eşref Edib’in de yakın dostudur. İngiliz isteklerine karşı direnir. Zorlandıkça Eşref Edip de dayanması için telkinde bulunur. Çünkü o Şeyhülislâmlık makamında buldukça İngilizler istedikleri fetvayı alamayacaklardır. Fakat bir süre sonra dayanamayınca İbrahim Efendi çekilir. Yerine Dürrizâde atanır. Eşref Edip, *Sebilürreşad* sahibi sıfatıyla ziyaretine gittiğinde kendisinin Meşihat makamına fetvayı çıkarmak için getirildiğini, çıkarırsa “ilelebet tarihin tenkit” edeceğin belirtir. Fakat Dürrizâde, İbrahim Efendi gibi direnemeyecek, istenilen fetva kendisinden alınacaktır.

ANKARA’YA VARİŞ

Âkif, Ankara yolunu tuttuğu zaman, neredeyse “heyecanından ailesini bile” unutmuş, “keseciğinde otuz altı kuruş mevcudu ile” Ankara yoluna düşer. 10 Nisan’da yanında 12 yaşındaki oğlu Emin’le gizlice çıktığı yolculukta, Ali Şükrü Bey’le buluşarak, sapa yollardan İngiliz hatları geçip Adapazarı’na kadar atla giderler. Geyve’ye, oradan Meclisin açılışından bir gün sonra 24 Nisan 1920’de Ankara’ya tren yolu ile ulaşırlar. Trenden iner inmez Meclis’e giderler. Meclis’in önünde Mustafa Kemal ile karşılaşırlar. Paşa, Âkif’e; “Sizi bekliyordum efendim. Tam zamanında geldiniz. Şimdi görüşmek kabil olmayacak, ben size gelirim..” der.

Âkif’in Ankara’ya ulaşması, merkezde olduğu gibi Kastamonu’da çıkan *Açıksöz* gazetesinde de haber olur. Gazete, 9 Mayıs 1920 tarihli sayısında şöyle bilgi verir: “*Sebilürreşad* mecmua-i İslâmiyesi başmuharriri büyük İslâm şairi Mehmed Âkif Beyefendi’nin ahiren Ankara’ya vasıl olduğu Ankara gazetelerinde okunmuştur. Zulme, hakarete tahammül edemeyerek ailesini, refahını İstanbul’da terk ile Anadolu’ya firar edebilen bu vicdanlı şairin Anadolu’muzun ahvalini şiirleri ile terennüm etmesini temenni ederiz.”

İlginç bir kıyas aracı olması için belirtmek gerekir ki, M. Kemal'in, Anadolu'ya davet ettiklerinden birisi de Ahmet Emin Yalman'dır. Yalnız Yalman, kendi hatıratında anlattığına göre, hem de bizzat Paşa tarafından Millî Mücadele başlarında değil, iki yıl sonra Büyük Taarruz'un haberlerini kendi kaleminden yapıp dünyaya duyurması için davet edilmiştir. Farkın anlaşılması için belirtmek gerekir ki, Âkif, altı çocuğunu, hanımını bırakıp tereddütsüz ve *yolun başında iken* Anadolu'ya geçmişken, başyazar Ahmet Emin Yalman, zafer haberlerini yapmak için bile geçmeyi riskli görerek uygun bulmamıştır. Gerekçesi, Rezzan Hanım'la yeni nişanlanmış olmasıdır. 14 Eylül 1922'de evlendiği Rezzan Hanım'la İzmir'in kurtuluşundan sonra, kendisine verilen "tek gazeteci olarak yaman fırsatı" değerlendirmeme pişmanlığını şöyle belirtir: "*Uşakizade Muammer Bey'in evini karargâh yapmış olan Mustafa Kemal Paşa'nın ziyaretine koştum. Büyük Zaferden dolayı kalpten gelen tebriklerimi bildirdim ve büyük saldırıyı tek gazeteci olarak takip etmek için bana verdiği yaman fırsatı kaçırdığımdan dolayı ne kadar acı duyduğumu anlattım.*"

Âkif'in Ankara'da ilk işlerinden birisi, Hacı Bayram Camii'nde 30 Nisan 1920 tarihinde Cuma vaazı vermesidir. Vaazında halkı, Millî Mücadele'ye katılmaya çağırmıştır.

M. Kemâl'in teklifi ile Burdur Milletvekili seçilmesi, 5 Haziran 1920'dedir. Yalnız milletvekili seçilebilmesi için hazırlıklar geldiği günler başlatılmıştır. Öncelikle Âkif'in milletvekili olabilmesi için Mustafa Kemâl, yeni seçilen Burdur milletvekilinin istifasını sağlamıştır. Askerlik Şubesi Başkanı olan Albay İsmail'in yerine adaylığı konarak seçilmesi sağlanmıştır. O dönem Konya Vilayetine bağlı bir liva (sancak) olan Burdur'a ait seçim işlemleri için Mustafa Kemal'in emir ve talimatlarını verdiği yer Konya'dır. Konya'nın Vali vekili, aynı zamanda Kolordu Komutanı olan Fahrettin (Altay) Bey'e 29 Nisan 1920 tarihli emir şöyledir: "*İstifasında musır (ısrarcı) bulunan Burdur Livası Büyük Millet Meclisi azası ve Ahz-ı Asker Reisi Miralay İsmail Beyefendi'nin yerine, liva-yı mezkûr B.M.M. Azalığına Ankara'da bulunan Şair Mehmed Âkif Beyefendi'nin intihabının (seçilmesinin) temin ve neticenin işar buyrulmasını rica ederim. B.M.M. Reisi Mustafa Kemâl*".

Âkif, ayrıca haberi olmadan en yüksek oyu alarak Biga'dan da milletvekili seçilmiştir. Özü sözü bir, tanınmış, güvenilir şair Âkif, halk gözünde müthiş bir güçtür. İkna kabiliyeti, samimiyeti ile kitleleri coşturabilmekte, vatan müdafaasına sevk edebilmektedir. Milletvekili, vatan şairi olarak Millî Mücadele'ye destek sağlamak için Eskişehir, Burdur, Sandıklı, Dinar, Afyon, Antalya, Konya, Kastamonu şehirlerinde halka hitabeder.

Eskişehir'de Osman Bey adında çok zengin, Kuva-yı Milliye'ye de yardım etmek isteyen birisinin evinde misafir kalmıştır. Yalnız Osman Bey'in, "aslen Tatar, gayet sofu" olan kayınpederi, ikna olmamaktadır. Âkif, bu ihtiyarı, Millî Mücadele'nin bir cihad hem de çok kıymetli bir gaza olduğunu anlatarak ikna eder. Burdur'da, hükümet konağı balkonundan, üç-dört yüz civarında bir topluluğa hitap eder. Bağırıldığı zaman sertleşen gür sesi ile heyecan içinde konuşur. Sözleri, İzmir yöresinden gelen haberlerle ilgilidir. İnsanımıza yapılan işkenceler, çiğnenen mabetleri dile getirir. Kalabalık, derin bir sessizliğe dalmıştır. Yalnız bu öyle bir sessizliktir ki, "kasırgalar koparacak ruhların, kellesini koltuğuna almaya niyet eden başların, son kati kararlarını" ifade etmektedir. Hislerine hâkim olamayarak "hıçkırıklarını tutamayan vatanseverlerin iniltileri" sessizliği yırtmaktadır.

Âkif'in, Kastamonu'ya gidişi de resmen istenilen bir görevdir. Kendisi de bu konuda azimli ve isteklidir. Çünkü yakın arkadaşı Eşref Edip'in başı, orada derttedir.

KASTAMONU VAAZLARI

Eşref Edib, Karadeniz yoluyla İnebolu'ya oradan da Kastamonu'ya geldiğini Âkif'e bildirmiştir. O, şehirde millî bir kuvvet organize etmeye çalışırken, valinin ters tavrı yüzünden tutuklanır. Bunun üzerine Âkif, 17 Ekim 1920'de Kastamonu'ya gelmiştir. Problem çözülür. Artık Âkif'in etkili, Anadolu'da yankı bulan aydınlatma konuşmalarına sıra gelmiştir. Eşref Edip, onun konuşmalarını kayda geçirir. *Sebilürreşad*'ın İstanbul'dan sonra Anadolu'daki ilki olan 464. sayısı, Kastamonu'da

çıkarılır. 16 sayfalık, Kastamonu Matbaası'nda basılan dergi, ilk sayısında, "Müslümanların en büyük şairi üstad-ı muhteremimiz" dediği Mehmed Âkif'in, Kastamonu Nasrullah Camii'ndeki konuşmasını yayınladı. Okuyuculardan isteği, "her taraftaki Müslümanlarca işitilmesi" için bu konuşmanın, "Anadolu'nun bütün camilerinde, bütün toplantı yerlerinde İslâm cemaatleri huzurunda yüksek sesli kişilere okutturulması Anadolu'da yayınlanan bütün gazeteler tarafından naklolunması"dır. Üstelik bu iş, "bir dini görevdir". Dergi, ilk on bir sayfasını, Âkif'in Nasrullah Camii'ndeki konuşmalarına ayırmıştır. Kastamonu, Ankara ve Diyarbakır'da onar bin basılan dergi, yukarıda verilen usulle, bütün millete okutulup duyurulmuştur. Âkif'in Kastamonu Nasrullah Camii vaazının yurt çapında büyük etki yapmasının gerisinde E. Edip vardır. Onun kayda aldığı bu cami vaazı, *Sebilürreşad*'ın 464. sayısına alınıp Kastamonu Matbaasında günlerce çalışılarak on binlerce basılıp-dağıtılır. Aynı sayının, Ankara'da ikinci baskısı yapılarak dağıtılır. İkinci baskının bitmesi üzerine, üçüncü baskısı yapılır. Dergi, Anadolu'nun büyük camilerinde, toplantı yerlerinde okunur. El-Cezire Cephesi Kumandanı Nihat Paşa, aynı sayıyı Diyarbakır Matbaasında bastırarak bütün cepheye dağıttırır. Elazığ, Diyarbakır, Bitlis, Van vilâyetleri ile çevredeki illere gönderilir. Âkif'in Nasrullah Camii vaazı, Diyarbakır Camii Kebîr'inde (Ulu Camii), Cuma namazından sonra halka okunur. Ayrıca kitap haline getirilerek tekrar basılıp dağıtılır. "Millî Mücadelenin mahiyeti, bu kadar açık bir dille halkın anlayabileceği surette" daha önce anlatılmamıştır. *Sebilürreşad*, millî direnişin "manevî cephesini" kuvvetlendirmektedir.

Âkif'in bu konuşması, mahiyet itibarıyla âdeti Millî Mücadele'nin manifestosu durumundadır. Onun için özetle, bu konuşmaların muhtevası üzerinde durulmalıdır. Böylece, dönemin fikrî yapısı da tespit edilebilecektir. Âkif, devrin aydın tipi üzerindeki Batı etkisini vurgulayarak konuyu açar. Bunu da kendi iç dünyasına yolculuk yapıp, durumunu tahlil ederek başlatır. Açık yüreklidir. Samimidir. Önceleri, "*Ne Yahudiler, ne Hıristiyanlar –sen onların dinine tabi oluncaya kadar asla senden hoşnut olmaz(lar)*" (Bakara, 120), "*Kâfirlerle ve münafıklarla savaş. Karşılarında çetin ol*" (Tevbe, 73) gibi ayetleri okurken içinden; "*acaba diğer milletlere karşı biraz şiddetli davranılmıyor mu; Müslüman olmayan kavimler hakkında daha merhametli olmak gerekmez miydi?*" gibi düşünceler geçmektedir. İnandığı halde kalbine giren bu vesvesenin sebebini bulur.

Küçük yaştan itibaren "Avrupa medeniyeti, Avrupa adaleti, Avrupa irfanı, Fransız hamiyeti, Alman dehası, İngiliz adaleti, İtalyan terakkiyatı.." sözlerini duyup durmuşlardır. Ancak yaş ilerleyip Avrupa, Asya ve Afrika'yı dolaştığında, o "Avrupalı" denilen milletlerin, esaretleri altına aldıkları toplumlara uygun gördükleri zulmü, hakareti gözleri ile gördükten sonra aklını başına almıştır. Hersekli Hoca Kadri Efendi'nin tespitiyle onların, "çok güzel şeyleri vardır. Lâkin o güzel şeylerin hepsi yalnız kitaplarındadır." Onun için, "ilimlerini, fenlerini almalı, fakat kendilerine asla inanmamalı, asla kapılmamalıdır." Çünkü onların insanlara, özellikle Müslümanlara karşı, teskin edilemez düşmanlıkları vardır. Doğuluları taassupla itham ederler. Ama dünyada mutaassıp bir millet varsa o da Avrupalılardır.

Âkif sözünün burasında, Birinci Dünya Harbi yıllarından bir hatırasını anlatır. Almanların safında harbe girmiş, yüz binlerce şehit vermiş, yüz binlerce ocağımız sönmüş, milyonlarca zenginlik kaynağımız mahvolmuştur. Onun için Almanların, dünyada kendileri dışında saflarında savaşan yegâne müttefikleri olarak bizi, bağırklarına basacaklarını beklemekteyizdir. Bütün gazeteleri, kitapları, edîpleri bizi alkış, teşekkür tufanına tutacaklardır. Böyle beklerken Berlin'e gittiğinde, Alman hükümeti kendilerine şöyle der: "Bizim meclis-i mebusanımızdaki bilhassa Katolik milletvekilleri kıyamet koparıyorlar. Almanlar gibi medeni, ilimle teknolojiye gelişmiş bir millet nasıl oluyor da Müslümanlar gibi, Türkler gibi vahşilerle ittifak ediyorlar? Bu bizim için zül değil midir?.. diyorlar. Aman makaleler yazınız, eserler yazınız, biz onları Almancaya tercüme ettirelim. Ta ki Müslümanlığın da bir din, Müslümanların da insan olduğu bunların bakışında anlaşılsın." Alman hükümeti haklıdır. Çünkü Alman milleti gözünde, "Müslümanlık vahşetten, Müslümanlarsa vahşilerden başka bir şey" değildir. Gazetecileri, romancıları, doğunun bilim, sanat, ahlâk ve âdetlerine vâkıf geçinen doğu bilimcileri, milletin düşüncesini asırlardan beridir aleyhimize müthiş bir şekilde zehirlemişlerdir. Öylece şekillenen kafa yapısını değiştirmek zordur.

Âkif, çalışmalarından edindiği izlenimi şöyle anlatır: “Biz, o sırada kendimizi onlara tanıtmak için, tabii elden geldiği kadar çalıştık. Lâkin tamamıyla muvaffak olduğumuzu asla iddia edemem. Heriflerin taassubu yaman! Kökleşmiş bir takım kanaatler hakkı görmelerine mani oluyor.” Almanlardaki bize karşı şartlı bakışa karşılık, bizim durumumuz nedir? “Birbirimizi bir kaşık suda boğmak” ister, cesaret, kabadayılık, asıcılık, kesiciliği kendi aramızda gösterirken; dinimizden olmayanlara karşı aşırı nezaketimiz anlaşılır gibi değildir.

Âkif, Alman İmparatoru'nun Harp sırasında İstanbul'a gelişinden örnek verir. Saf Müslümanlar, müttefikimiz olduğu için nasıl hürmette, ikramda bulunacağını şaşırmıştır. O kadar ki, İstanbul'un minareleri mübarek gecelerdeki gibi kandillerle donatılmış, Alman Dostluk Yurdu binası kurulması için birkaç cami peşeş çekilmiştir. Almanlar ise bizim fedakârlığımız karşısında tam tersi bir tavrın içindedirler. Savaşta beraber olduğumuz için, bizim olan Kudüs'ün ortak düşman İngilizlerin eline geçmesi, Filistin Cephesinin bozulması, Almanları ve yine Alman kökenli olan Avusturyalıları üzmesi gerekmektedir. Ama tam tersi olur. Hristiyanlar için kutsal sayılan Kudüs'ün, Türklerin elinde kalmasındansa düşman ama Hristiyan İngilizlerin eline geçmesine Viyanalılar o kadar sevinir ki şehrayin (şenlik) yaparlar; evlerini donatır, her tarafı ışıklandırır. Bizim heyetin de içinde bulunduğu şehirde yapılan bu maskaralığın, hükümet farkındadır. Avusturya hükümetinin, elektrik lambalarını söndürüp şenliği durdurmak için “göbeği çatlar”.

Bize göre uç düzeyde bir bağınazlığa sahiptirler. Bizde Cuma camileri bile dolmazken, Berlin'de Pazar günü kiliseler hınca hınç doludur. İngiltere'de, Cumartesi günü yiyecek-içecek ihtiyacı alınmamışsa, Pazar günü açık dükkân bulunamayacağı için aç kalınmakta, duasız oturmadıkları sofradan duasız kalkmamaktadırlar. Dinî gün ve geceler konusunda Amerika'da da benzeri bir hassasiyet bulunmakta, bizdeki gibi Cuma saatlerinde “tavla şakırtıları, sarhoş naraları” duyulmamaktadır. Küçük yaştan itibaren koyu bir dinî telkin altında büyüyen insanlar, Müslümanlara karşı hasımlık ve düşmanlık hisleri ile doldurulmakta, “kendi dinlerinden, kendi renklerinden olmayan” insanların, “insan sayılamayacağı” kafalarına yerleştirilmektedir. Bu yüzden Avrupalının, Amerikalının bir doğuluyu, “hele bir Müslüman'ı sevmesine imkân yoktur.” Bu duruma rağmen biz, “buğzumuzu hiçbir vakit onların ilimlerine, fenlerine, sanatlarına sıçratmamalıyız. Çünkü medeniyetin bu kısımlarında onlara yetişmezsek yaşamamıza, bize emanetullah olan din-i İslâmı yaşatmamıza imkân yoktur.”

Müslümanlar, uzun süredir çalışmayı bırakıp, atalete, sefahate, ahlâksızlığa düşerken Avrupalılar gözlerini açıp çalışmışlar, her alanda ileri gitmişlerdir. Onların elinde kuvvet namına neleri varsa hepsini elde etmek için çalışmak, inanan herkes için, gerçekleştirmedikçe üzerinden düşmeyecek kesinlikte bir farzdır. Düşmana karşı elden ne kadar gelirse o kadar kuvvet hazırlayıp, aradaki ayrılık, particilik, fitne ve fesadı kaldırmak, el ele, baş başa vermek gerekmektedir. Yarım milyar Müslüman'ın, birkaç milyon Avrupalıya esir olduğu bir dünyada, toplar, tüfenkler, zırhlılar, demiryolları, limanlar, yollar, uçaklar, vapurlar “elhasıl düşmanları bize üstün çıkaran” hangi sebep ve vasıta varsa onları yapmak, geliştirmek gerekmektedir. Onun için de temel kitabın emrettiği şekilde birliğe, toplanmaya çalışılmalı, hem dünya hem de ahiret kurtarılmalıdır.

Âkif'in sözün burasında öngördüğü tedbir, dikkat çekicidir: “İcabında Avrupalılarla birleşebiliriz, ancak bu birleşme bize hiçbir vakit onların ezeli ve ebedi düşmanımız olduğunu, her fırsattan istifadeyle bizi mahvetmek en başlı emelleri bulunduğunu unutturmamalıdır.” Vatanın, inancın lehine, ticaret, servet ve zenginliğimizin gelişmesi için gerekirse ortak ilişkiler, “çekişe çekişe pazarlık ederek” geliştirilebilmelidir.

M. Âkif'in, Millî Mücadele dönemindeki bütün konuşmalarında en çok vurguladığı konu, birlik olmaktır. Dünyada da ahirette de kurtuluş, huzur, saadet, zenginlik tek bir yoldan elde edilecektir: Birlik olunarak. Birlik, bütünlük ise tefrikadan, ayrılık, gayrılık hislerinden uzak durarak, inananların birbirine girmemesi, azim ve sebatan ayrılmaması ile mümkündür. Üstelik bu durum, doğrudan ilahî bir kanundur. Milleti yaşatmak, dini korumak için, bağımsızlık isteyenlerin, aralarında birlik olmasının

dışında bir yol yoktur. Bu, dünyanın şaşmaz kaidesidir. Zaten milletler de öncelikle silahla, topla, tüfekte değil aralarındaki bağlar çözülerek, herkes kendi derdine, heva ve hevesine düşürülerek yıkılmaktadır. Dünyanın dört bir yanında ne kadar geçmiş İslâm devleti varsa, hepsinin yıkılış nedeni temelde aynıdır. Emevi, Abbasi, Fatımî, Endülüs, Gazne, Selçuklu, Mağripli, İranlı, Faslı, Tunuslu, Cezayirli bağımsızlığını yitirmiş, esaret altına düşmüş bütün Müslüman toplumlar, aralarına tefrika girip fitneye, fesada düştükten sonra istiklâllerine veda etmişlerdir.

Üç kıtaya hâkim, koca Akdeniz ve Karadeniz'in toprakları içinde göl gibi kaldığı, orduları Viyana önlerinde gezen, donanmaları Hint Okyanusu'nda yüzen Osmanlı, İslâm bağı ile farklı iklim, dil, ırk ve âdetlerden gelen toplumları birbirine sıkıca bağlamıştı. "Boşnak İslavlığını, Arnavut Lâtinliğini, Pomak Bulgarlığını", herkes kendi ırkına aitlik duygusunu bir tarafa bırakarak İslâm Halifesi etrafında toplanmış, İ'lâ-yı Kelimetullah için "canını, kanını, bütün varını güle güle koşa koşa feda" etmiştir. Ne zaman ki Avrupalılar, türlü adlar altında ayrılık tohumları ekmişler, birlik bağları gevşemiş, dünyanın en büyük devletinin toprakları hücumlarla birer birer elden çıkmıştır. Artık Asya'nın "ufak bir parçasında bile" yaşayamayacak hale getirmişlerdir. Ayrılıkçılığın nasıl bir azap olduğunu Âkif, Mısır'dan ibretlik bir hatırası ile anlatır:

Müslümanları birbiriyle uğraştırırız ki..

Dünya Harbi yıllarında Yukarı Mısır'da (Mısır-ı Ulya) dolaşmaktadır. Oradaki akli başında bir Müslüman'a, İngiliz siyaseti ile ilgili görüşlerini anlatır: "Şaşıyorum. On beş milyonluk koca Mısır'da İngiliz askeri olarak pek az kuvvet gördüm. Nasıl oluyor da bu kadarlık kuvvetle koca bir iklim muhafaza edilebiliyor?"

Bu sualim üzerine o zat dedi ki: 'İngiliz ileri gelenlerinden biriyle samimi görüşürdük. Sizin aklınıza geleni ben de düşünmüş de herife demiştim ki: 'Günün yahut senenin birinde Osmanlı hükümeti kırk, elli bin kişilik bir ordu tertip ederek Mısır'a sevk edecek olursa siz İngilizler ne yaparsınız?'

'Hiçbir şey yapamayız. Müdafaa imkânı olmadığı için Mısırlarını kendilerine teslim eder çıkarız. Yalnız şurasını iyi biliniz ki biz İngilizler, hiçbir zaman Osmanlıların Mısır'a kırk bin kişi değil, kırk kişi sevk edebilecek derecede yakalarını, paçalarını toplamalarına meydan bırakmayız. Memleketlerinde, bitmez tükenmez meseleler çıkarırız. Onlar birbirleriyle uğraşmaktan göz açamazlar ki, bir kere olsun Mısır'a dönüp bakmağa vakit bulabilsinler.'

İbretlik örnek, müthiştir. Yıllardır "*kanımızı, iliğimizi kurutan*" iç meseleler, Havran, Yemen, Şam, Kürdistan, Arnavutluk sorunları, hep "düşman parmağıyla çıkartılmış meselelerdir." Dün onlar böyle olduğu gibi, Millî Mücadele dönemindeki "Adapazarı, Düzce, Yozgat, Bozkır, Biga, Gönen, Konya" ayaklanmaları da "hep o melun düşmanın işidir. Artık kime hizmet ettiğimizi, kimin hesabına birbirimizin gırtlığına sarıldığımızı anlamak zamanı" gelmiştir. "Böyle düşman hesabına çalışarak, elimizde kalan şu bir avuç toprağı da verecek olursak *çekilip gitmek için arka tarafta bir karış yerimiz yoktur*. Şimdiye kadar düşmana kaptırdığımız koca koca memleketlerin halkı hicret edecek yer bulabilmişlerdi." Biz böyle bir "âkıbeta mahkûm olursak başımızı sokacak bir delik bulamayız."

Zaten düşmanlarımızın hazırladıkları barış şartları, bize yeryüzünde hayat hakkı, yaşama imkânı bırakmamaktadır. İngilizler, kendinden son derece az insan harcamak, bizden ise mümkün olduğu kadar çok fazla adam öldürtmek istemektedir. Onun için bir taraftan "Rum, Ermeni çeteleri teşkil edecek, bunlara para, silâh dağıtarak Türkler arasında katliam yaptıracak. Diğer taraftan da Müslümanlar, Türkler arasında para ile yahut işgal ile adamlar bularak, bizi birbirimize doğratacaktır ki bu zaten olup duruyor. İşte düşmanın, Anadolu'nun iç taraflarında çıkarttığı isyanları bastırmak için biz İzmir, Balıkesir cephelerindeki kuvvetlerimizi azaltmağa mecbur olduk da Yunanlılar burnumuzun dibine kadar sokuldular."

Sevr

Âkif, konuşmasının can alıcı noktasına gelmiştir. Yıllardır süren savaşlardan dolayı yorgun halk, Sevr Anlaşmasıyla gelecek barışın rehaveti içinde, başına örülen çorabın farkında değildir. Âkif, Anadolu'yu Sevr'e karşı ilk defa, üstelik camilerde silkeleyen kimsedir. Sevr, bize hayat hakkı tanımamaktadır. Ama halkın bir şeyden haberi yoktur. İleri gelenlerin bilgisi ise, şartların ağır olduğunu söylemelerine rağmen son derece geneldir. Şöyle sanılmaktadır:

“Memleketin kenarları yani Hicaz gibi Bağdat gibi bir iki yer elimizden çıkmakla iş olup bitecek; Rumeli, İstanbul, Anadolu, Suriye yine bizde kalacak. Artık çiftçi, çiftiyle çubuğuyla; esnaf sanatıyla, dükkânıyla; ulemâ medresesiyle, mektebiyle; tüccar alışıyla verişiyle meşgul olacak. Heyhat! Düşmanlarımız bizi ne hale getirmek için geceli gündüzlü çalışıyorlar. Biz ise hâlâ ne gibi hülyalarla kendimizi avutuyoruz!.. Allah rızası için olsun, şu anlaşmanın bizim hakkımızdaki maddelerini okuyunuz. Okumak bilmiyorsanız birisine okutunuz da dinleyiniz. Maazallah onu kabul ettiğimiz gün acaba nemiz kalıyor? Bir kere Rumeli'nde hiçbir alâkamız kalmıyor. Çatalca istihkâmâtı da dâhil olduğu halde denizin öbür yakasındaki memleketler kâmilten gidiyor. Halifemiz İstanbul'dan çıkarılmıyor. Lâkin kendisine yalnız -tıpkı Roma'daki Papa gibi- yedi yüz asker bulundurma hakkı veriliyor. Vakıa Müslümanlar İstanbul'dan bu sefer kovulmuyor. Çünkü İngilizler, Hint Müslümanlarının galeyanından çekiniyor. Bununla beraber Yunanlılar, Çatalca savunma hatlarına sahip olacakları için tabiidir ki, Çekmece civarına istedikleri kadar asker yığarlar, Avrupa ahvalinde bir kargaşalık zuhur ettiği gibi İstanbul'u alıverirler. O zaman İngilizler, Hintlilere: 'Ben Halifenizin memleketini, sizin hatırınıza hürmeten kendisine bırakmıştım, ama ne yapayım, muhafaza edemedi, Yunanlılar da istilâ etti!' der.”

Âkif, burada; “İngilizler, doğrudan İstanbul'u kendisine almayı da neden Yunan'a versin?” sorusunu da cevaplandırır. Çünkü İngilizlerin bu kadar ileri gitmesi, müttefiklerinin işine gelmemektedir. İstanbul'u tek başına alması, aralarının büsbütün açılmasına sebep olacaktır. Onun için hem Rumeli hem de İzmir'in (Aydın Vilâyeti) Yunanistan'da olması, gerçekte İngilizlerin elinde bulunması demektir. Zira zayıf Yunanistan'ın, buralarda hâkim olabilmesi için güçlü bir donanmaya ihtiyacı vardır. Bu donanmayı da İngiltere ona temin edecektir. İngilizin saldırdığı Yunan'ın; Rumeli, İstanbul ve İzmir'de bulunması ne demektir? Âkif bunu şöyle açıklar: “*Oralarda tek bir Müslüman'ın kalmaması demektir. Vaktiyle eski Yunanistan'la Mora'daki halkın yarısı Rum ise yarısı da Müslüman'dı. Bugün o havalide tek bir dindaşımız kalmamıştır.*” Sevr ile yine aynısı yapılacaktır. Müslüman halk, katliam ile korkutularak göçe mecbur bırakılacak, kalanlardan ise mümkün olan miktarda fazla adam öldürülecektir. Onun için bir taraftan Rum, Ermeni çeteleri kurulacak, onlara para, silâh dağıtılacak ve Türk katliamı yaptırılacaktır. Ayrıca Müslümanlar, Türkler arasında para ile veya kandırarak insanlar yönlendirilip, iç çatışmalarla bizi birbirimize doğratacaklardır. Durum açıktır. “İşte düşmanın Anadolu'nun iç taraflarında çıkarttığı isyanları bastırmak için biz İzmir, Balıkesir cephelerindeki kuvvetlerimizi azaltmağa mecbur olduk da Yunanlılar burnumuzun dibine kadar sokuldular” der.

Sevr kabul edilirse, Anadolu'da asker besleyemeyeceğiz. Üstelik, sahip olacağımız az miktardaki jandarma içinde de çokça Rum, Ermeni, Yahudi bulunacak, subaylarının yüksek rütbelileri yabancı olacak, Anadolu bölge bölge ayrılıp birer yabancı subayın emrine verilecektir. Diyelim ki Karadeniz sahil bölgesindeki İngiliz subayı, bütün güvenlik kuvvetlerine kumanda edecek, o zaman “istediği gibi Rum, Ermeni çeteleri vücuda getirerek Müslümanların üzerine saldıracaktır. Nitekim bu usûlü İngilizler Kars'ta, Ardahan'da; Fransızlar, Adana'da, Maraş'ta pek güzel” uygulamışlardır. Zaten Anadolu'nun iki önemli liman şehri vardır: İstanbul ve İzmir. Elimizdeki “üç buçuk tren hattı” bu iki limanda sona ermektedir.

Şimdi İstanbul sözde bizde bırakılmaktadır. Ama oranın idaresi, gümrükleri, güvenliği, vergileri tamamıyla bizim içinde olmadığımız bir komisyonun elinde bulunmaktadır. Komisyon İngiliz kontrolündedir. Bunun anlamı, gümrük, tren, liman tarifelerini elinde bulunduran İngiliz eliyle, Anadolu'daki Müslüman tüccarın bütünüyle iflas ettirilmesi demektir. Zaten Ateşkes'ten bu yana

İstanbul'daki Müslümanların ticaretine bu yolla güçlükler çıkarılmıştır. Böylece Müslümanlar, fakir, sefil hale getirilecek, Hint Müslümanlarına da “sizin gayretini gütmekte olduğunuz Türkler ne kadar kabiliyetsiz insanlar” denecektir. Zaten Sevr gereği devletimizin bütçesi, İngiliz, Fransız ve İtalyan üyelerden oluşan bir komisyon tarafından hazırlanacak, bizden üyenin oyu bulunmayacaktır. İngilizlerin istediğini yaptırdığı komisyonun yönetimine verdiğimiz vergiler, Rum, Ermeni menfaatine harcanacaktır. Tabi bu arada Mısır'da, Hindistan'da yaptıkları gibi halkın cahil kalması için okul açtırmayacaklar, açılanlarda da bizim paramızla Rum, Ermeni çocukları okutulup yetiştirileceklerdir. Sanat, ticaret, tarım bütünüyle onların elinde olacak, bizden de sadece ırgat yetişecektir.

Âkif, Uhud-ı Atika da denilen adli, ekonomik kapitülasyonları da anlatır. Uygulamada, yabancı uyruklu birisi, ne yaparsa yapsın bizim hükümetimiz tarafından tutuklanamamaktadır. Bir katili yakalamak için, mutlaka mensup olduğu elçiliğin elemanının hazır olması, tutuklanınca da kendi elçiliğine teslim edilmesi gerekmektedir. Onun için yabancılar, Birinci Dünya Harbinden önce içimizde, “alıkların” kesilmişlerdi. Adam döverler, vururlar, öldürürler, birilerinin malını-mülkünü, arazisini gasp ederler, yaptıkları yanlarına kalırdı. Harbin başlangıcında kaldırdığımız bu ayrıcalıklar, şimdi Sevr'le geri gelecektir. Üstelik önce ayrıcalıklar yalnız Avrupa uyruklulara tanınırken şimdi Rum, Ermeni ve Yahudilere de verilerek katmerlisi geri gelecektir. Böylesine bir durumun ne anlama geleceği açıktır. İmtiyazların ekonomik kısmında da aynısı uygulanacaktır. Önceden yabancı uyruklular, gelir, belediye vergisi gibi vergilerden muaf tutulurken bunlara yerli Rum, Ermeni ve Yahudiler de eklenecektir. Yani bütün vergiyi Müslümanlar verecek, Müslüman olmayanlar parayı toplayacaklardır. Gümrüklere sahip olmamız, halkımızın fakirliğini ayrıca artıracaktır. Çünkü Rusya, Romanya, Amerika gibi toprağı zengin ülkelerden gemileriyle arpa, buğday getirecek, bizim çiftçiler ise mallarını İstanbul, İzmir'de bile satamaz hale gelecek, ekemez, dikemez olacaklardır. Fransa, Almanya gibi ülkeler, böylesine durumda, gümrük vergileri ile yerli çiftçiyi korumakta iken, Sevr ile gümrükte korunmadığından, bizim çiftçimiz bitirilecektir.

Sanayide de durum farklı olmayacaktır. Ülkemizde hammadde bulunmaktadır. Keten, kenevir, pamuk, yün, tiftik, deri ve çeşitli madenler.. Sanayi gelişmediği için bunlardan, dokuma fabrikaları veya demir fabrikalarında faydalanamıyoruz. Fabrika aşak, gümrükte korunmazsa onların fabrikaları ile baş etmemiz mümkün olmayacaktır. Zaten geçmişte var olan kendimize has bez vb. dokuma tezgâhlarımız, yabancılarla rekabet edemedikleri için ezilip gitmişlerdi. Kendi tarımını, sanayini, ticaretini ileri götüremeyen bir toplum, sefil perişan olur. Halkına haydutluktan başa yapacak iş kalmaz. Üzerinde durulması gereken ana soru şudur:

İngilizler bizi mahvetmek için neden bu kadar uğraşmaktadırlar?

Âkif, bu soruya cevap verebilmek için genel durum hakkında da bilgi verir. Dünya Harbi'nin başlangıcında İngilizler, “biz bütün milletlerin istiklâli için savaşıyoruz” diye açıklamış ve bunu sürekli tekrar edip durmuşlardır. Onun üzerine İngiliz sömürgesi altındaki yüz milyon Müslüman'da, istiklâl sevdası uyanmıştır. Mısır'da, Hindistan'da “kendine has bir vahşetle” bunları bastıran İngiltere, bir daha başkaldırmamaları için, dünyada müstakil hiçbir Müslüman ülke bırakmamalıydı. Ateşkesten sonra, iki müstakil hükümet kalmıştı. Bunlar Osmanlı ve İran idi. İran hükümetinin icabına bakan İngilizler, “bir lanet halkası gibi” Acemlerin boynuna, İngiliz himayesini geçirdiler. Geriye sadece biz kaldık. Asıl düşmanlık bizedir. Asırlarca Hilâfeti elinde tutan, İslâm âlemi adına Haçlılarla yüz yıllardır savaşan bu milletten, dünyanın her yerindeki Müslümanlar, kurtuluşları, bağımsızlıkları için yardım bekliyorlar. Genel miktara göre nüfusumuz az olmasına rağmen bu halkın, İslâm âleminde “pek büyük mevkii, pek büyük itibarı vardır”. Bütün Müslümanlar, Osmanlı Saltanatının, İslâm Halifeliğinin devrilmesinin, cihanın imanını sarsacağını bilirler. Böyle bir durumda bütün İslâm ülkeleri, müthiş bir depreme tutulmuş gibi hasara uğrayacaktır. Hint, Mısır bir yana, dün ülkemiz olan işgal altındaki Suriye, Irak'taki ihtilâl, isyan ve kıyımlar, bize hem İslâm âleminin hem de düşmanlarımızın kayıtsız kalamayacağını göstermektedir. Onun için “İngilizler bizi büsbütün mahvetmeye ne kadar çalışsalar kendi menfaatleri namına o kadar haklıdırlar.”

Kafası istenen, dişiyle turnağıyla uğraşır

Balkan Muharebeleri, Dünya Savaşı bizde can, mal, kan bırakmamıştır, doğru. Ama durumumuz, “silahsız bir adamın dağ başında silahlı haydutlar tarafından kuşatılmasına” benzemektedir. Bu halde kafalardan geçen, ister istemez eşkıyanın emrine boyun eğmektir. Ama dikkat edilmelidir. Silahlı haydutların istedikleri, ortaya aldıkları çaresiz kimsenin parası, elbisesi, ayağındaki papucu, başındaki külâhı değildir. Bunları isteseler, verilmesi uygundur. Ama bunlarla yetinmemektedirler. Çaresiz herifin, “kollarını, bacaklarını kestikten sonra, boynunu uzat, kafanı da ver, diyorlar!. Mademki teklif bu kadar ağırdır, artık bunu hiç kimse kabul edemez. İster istemez dişiyle, turnağıyla uğraşır, çabalar. Nefsini, imkânının son derecesine kadar müdafaaya bakar.”

Âkif, konuşmasının bu safhasında, sesinin tonunu yükselterek, tereddüt edenlerdeki son kırpıntıları da silmek üzere gürlür: *“Ey cemaat-ı Müslimîn! İşte bugün bizden istedikleri, ne filan vilayet, ne falan sancaktır. Doğrudan doğruya başımızdır, boynumuzdur, hayatımızdır, saltanatımızdır, devletimizdir, hilafetimizdir, dinimizdir, imanımızdır.”*

Durum tamamen ümitsiz değildir

Yalnız, o silahlı haydutların da korkuları vardır. Biz biraz daha dayanırsak, “cehennem olup gideceklerdir”. Çünkü düşmanlarımızın önünde biri İslâm, diğeri Bolşevizm olmak üzere iki tehlike bulunmaktadır. İslâm’a karşı her türlü tedbiri almış bulunmaktadırlar. Ama altı-yedi yıldır devam eden harp, mazlum milletlerin gözlerini açmıştır. Artık İngilizler, sömürgeleri altındaki insanlardan eskisi kadar emin değillerdir. Mazlum toplumlar; kanlarını, canlarını kimlerin hesabına döktüklerini anlamışlardır. Harp içinde buldukları için yeni icat edilen silahlar, bombalar nasıl kullanılır öğrenmişler, hücum nedir, müdafa nasıl yapılır anlamışlardır. Kendilerini harbe süren Avrupalılar, verdikleri sözlerin hiçbirinde durmadıkları gibi, hürriyet, rahat, huzurun da onlar tarafından kıyamete kadar verilmeyeceğini iyice anlamışlardır. Asya’nın kuzey kısmındaki Müslümanların tamama yakını silahlanmış, geri kalanlar da silahlanmaktadır. “İstiklâl sevdası” her tarafta uyanmakta, “İslâm tehlikesi” düşmanlarımızı titretmektedir.

Diğer yandan Bolşeviklik, “Avrupa’nın doğrudan doğruya kalbine çevrilmiş bir silahtır”. Kapitalist Avrupa hükümetlerini ürküten bu hareket, yangın kıvılcımlarını Paris, Londra, Roma ufuklarına da dağıtmaya başlamıştır. Sermaye sahipleri ile amele arasındaki gerginlik, harpte son derece artmıştır. Çarlık devrilmiş, Rus soylularının bitmez tükenmez imtiyazları, servetleri, varlıkları yerle bir olmuştur. Yedi yıldır devam eden harp afeti; “kırk-elli milyon” insanın helakine sebep olmuştur. Birkaç zalim yönetimin baskısını artırma, birkaç soyguncunun kasalarını doldurma dışında her kesim sefil, perişan, tahammül edemez durumdadır. Ahlâk, hayâ, ırz, namus, güven adına ne varsa silip süpürüldü. İnsanoğlu, her türlü erdemden sıyrılarak, “yırtıcı hayvanlar” derekesine indi. Artık Batı Medeniyeti denilen “rezil âlemin, bir an evvel hâk ile yeksan olmasını” temenniden başka söylenecek söz kalmamıştır. Yalnız bu sözlerden, ilim, irfan düşmanlığı çıkarılmamalıdır. “Benim bütün insanlar hesabına, bilhassa dindaşlarım namına istediğim bir medeniyet varsa o da her manâsıyla pâk, yüksek, namuslu, vakarlı bir medeniyettir, yani bir medeniyet-i fazıladır.” Batı Medeniyeti, maddiyattaki ileriliğini manevî alanda katiyen gösterememiş, tam tersi ihmal etmiş hatta bile mahvetmiştir. “Avrupalıların ne mal olduklarını anlayamayanlar zannederim bu sefer artık gözleriyle görerek hatalarını tashih etmişlerdir.”

Bolşeviklerle İttifak

Âkif, camide ilgi çekici stratejik çözümler de yapar. Daha 1920’de, düşmanı denize dökmeden söz eder. Avrupa devletlerini komünizm tehlikesi titretmektedir. Bizde ise Bolşeviklik tehlikesi yoktur. Çünkü ne bankalarımız, ne amele, ne de arazi meselemiz vardır. Bütün hareket ve uygulamalarımızı yönlendiren değerlerimiz ise, belki Bolşeviklerin asırlar sonra bulabilecekleri en yüce, en insani, en merhametli, en fitri prensiplere sahiptir. Bolşevikler, Kapitalist Batı Medeniyetini yıktıklarında, bizim esasta sarsılacak bir durumumuz olmayacaktır. Ancak Batıdan taklit yoluyla alınan kısımlar sarsılacaktır. Onlar da esasta değildir. Onun için bizde komünist olmaya ihtiyaç da yoktur. Bizim, kendi değerlerimize sarılmamız kurtarıcı olacaktır. O zaman, “düşmanın düşmanı

dosttur” düşüncesiyle, karşı cephe olarak Bolşeviklerle ittifak edilebilir. Batının, Müslümanları ezme için güç aldıkları kurumlarını yıkmak üzere, Bolşeviklere yardım edilebilir. Elbette böyle bir ittifaktan biz ne kadar faydalanırsak Ruslar da o derecede yararlanacaklardır. Dört bir yandan kuşatılmış olan İslâm âlemi için de Bolşevik ittifakı, silahlanma, bağımsızlığı elde etme, “arkalarından emin olarak önlerindeki *düşmanı denize dökmede*” faydalı olacaktır. Düşünce de ittifakı kabul ettikten sonra uygulamada bu işi yapmaya yetkili olanların zamanı ve yeri ayarlamaları gerekmektedir.

Âkif, sömürgecilere karşı mücadelenin zorunluluğu hakkında, İngilizlerin Hindistan uygulamalarını örnek verir. O coğrafyada her şehirde, iki ayrı yerleşim şekillenmiştir: İngiliz ve Hintli mahalleler. İngiliz toplumuna girebilmek mümkün değildir. O kadar ki bir Hintli, temiz giyinmek istese vergi vermeye mecbur tutulur. Trenlerde Hintlilerin vagonları ayrıdır. Hastanelerde koşulları ayrılmış, çaresiz insanlar o koşullarda yatmaya mecbur bırakılmıştır. İngilizler, insan muamelesi etmemelerinin gerekçesini şöyle açıklamaktadırlar: “*Maymunlar adam olur, Hintliler adam olmaz!*” Bu zihniyetin ardı gelmektedir. Bir İngiliz, Hintliyi istediği gibi dövmede, ceza almamaktadır. Öldürürse, çok hafif bir para cezası verilmektedir. Üçte birden fazlası karnını doyuramayan Hintlinin, kazancının yüzde altmışını İngiltere için harcamaktadır. Geçen yüzyılda seksen yıl içinde *on sekiz milyon Hintli açlıktan ölmüştür*. Bu yüzyılın ilk on altı yılında ise açlıktan ölenlerin sayısı yirmi milyondur. Yetmiş yıl önce bizim para ile günde kırk para kazanan bir Hintli, bugün üç kat aşağı düşerek on beş para kazanmaktadır. Bütün bunlara rağmen bir İngiliz’e göre, üç kat fazla vergi ödemektedir. İngilizler topladıkları parayı, sömürge halkı arasında ayrılık, iç çatışma çıkarmakta harcamaktadır. Seksen milyon Müslüman Hintli için, sadece bir tek lise açılmıştır. İngilizler onu da çok görmektedirler. Halkın, İngiliz liselerine gitmesi yasaktır. Hintlinin değil silah taşınması, büyücek bir çakıyı taşınması bile şiddetli cezayı gerektirmektedir. *Ateşkesten itibaren kasapların bıçakları, berberlerin usturaları, akşamları polis karakollarına teslim edilmektedir*. Hintli halk, İngiliz memurları, Hindistan’a yerleşen İngilizler ve melezler dışında hayvan görülmede, adaletli, medeni İngilizler, onları insanlığın en aşağı sınıfı saymaktadırlar.

Benzeri bir durum; Afrika’da Cezayir, Fas, Tunus’ta Müslümanlara, Fransızlar tarafından uygulanmaktadır. Aynı yerlerde yaşayan Hıristiyan ve Yahudiler, vergilerin hiç birini vermezken Müslümanlar, Osmanlı devrinden kalma vergilere ek olarak Fransızların koyduğu “kapı, pencere” vergilerini de vermektedirler. Bu yüzden çaresiz kalan Müslümanlar, topraklarını, gelir getiren işyerlerini, hayvanlarını, aralarında anlaşarak Hıristiyanlar veya Yahudilerin üzerinde göstermekte, böylece külliyetli para verdikleri gibi mallarını da kaybetmektedirler. Fransız adaleti, sadece Müslümanların vergisi ile yaşayan belediyelerde, hiçbir Müslüman üye bulundurmamaktadır. Var olanların da oy hakkı yoktur. Müslümanlara hayvan muamelesi uygun görülmektedir. Müslüman halkın, hayat alanını daraltmak için ellerinden geleni yapmaktadırlar. Cezayir ve Tunus’ta, kabilelerin ortak arazileri vardır. Bu araziler, sürekli Fransızlar tarafından karşılıksız gasp edilmekte, hayvanlarını geçindiremeyen çaresiz Müslümanlar da zorunlu olarak güneye-çöle doğru çekilmektedir. Fransızlar, yeni köy kuracakları zaman Müslümanların arazilerini bedava aldıkları gibi, suyu da Müslüman köylerinin elinden alıp onları susuz bırakarak, Hıristiyan köyüne götürmektedirler. Bütün bunlardan sonra, Hıristiyan köyüne geliri, yine Müslüman köylerinden elde etmekte, onlardan topladıkları belediye vergisini kendi köylerinin zenginliği için harcamaktadırlar. *Bir Fransızın bu topraklarda Müslüman aleyhine dava açmasına gerek yoktur. Çünkü isterse dövmede, isterse öldürmektedir*. İşte Türkiye’de de aynı duruma düşmemek, oralardaki kardeşlerin imdadına yetişmek için uyanmak, gözlerin açılması gerekmektedir.

Aslında İngiliz’in; Hint, Mısır, Irak, İran, Sudan, Filistin, İrlanda, İngiltere derken kendi güçleri dağılarak zayıflamıştır. Din kardeşlerine karşı silah kullanmak istemeyen sömürge askerlerine de güveni kalmamıştır. Artık *İngiltere’nin bizi ezme için geriye iki gücü kalmaktadır: Yunan ordusu ve içimizde çıkaracağı iç kargaşa*. İkincisi olmazsa birincisinin önemi yoktur. Aklımızı başımıza aldığımızda, Allah’ın yardımı ile bağımsızlığımızı kazanmamız zor olmayacaktır. Doğu vilayetleri halkı, düşman işgalini gördükleri için aralarında tefrika çıkmasına izin vermeyip, İngiliz işgaline

kapılmadı. Sınır boylarında düşmanı yenerek, müstahkem Kars kalesine bayrağımızı diktiler. Anadolu'nun batısındaki rezil düşman da Ermenilerin hakkıyla uğradıkları akıbete uğratılmalıdırlar. Bizi mahvetmek için düzenlenen *Sevr paçavrasını*, “*mücahitlerimiz şark tarafında yırtmaya başladılar. Şimdi beri taraftaki dindaşlarımıza düşen vazife, Anadolu'muzun diğer cihetlerindeki düşmanları denize dökerek o murdar paçavrayı büsbütün parçalamaktır. Zira o parçalanmadıkça İslâm için bu diyarda beka imkânı yoktur.*”

Bu “din-i mübîn”, Allah'ın emanetidir. Atalarımız o uğurda canlarını verip, kanlarını dökerek, inançlarının temiz mahremiyetine yabancı ayak bastırmamışlardır. Babadan oğula asırlardır gelen bu en büyük emanete hıyanet kadar zillet tasavvur edilemez. Yoksa bugünküler, o muazzam ataların evlatları değil midir? Düşman eline geçen Müslüman yurtları en etkili ibret levhasıdır. Endülüs, o zengin, ileri, varlıklı bağrında on beş milyon Müslüman'ı barındıran Endülüs diyarı, bugün baştanbaşa dolaşılsa tek bir Müslüman'a rastlanılmaz. Birlik çağrılarının batı ufuklarında yankılandığı Endülüs ufuklarını, şimdi çan sesleri doldurmaktadır. Minarelerinin yerini, çan kuleleri almıştır. Yüksek medeniyetin, gelişmenin, umranın en sonuna varan Endülüslüler, birbirine düşerek vatanlarını “üç buçuk İspanyol'a karşı” korumaktan aciz kaldılar. O zavallı dindaşlardan ibret alınmalı, İslâm'ın son sığındığı yer olan bu güzel topraklar, düşman istilası altında bırakılmamalıdır. Ümitsizlik, tembellik, ayrılık, büsbütün bir yana atılıp, mücadele ve birliğe sarılmalıdır. Allah, “Hak yolunda mücahede için meydana atılan, azim ve iman sahipleriyle beraberdir.”

Âkif, sonu hep “Âmin”le biten şiiriyle konuşmasını bitirir. Duygular şaha kalkmış, bedenler ürpermiştir. Kendisi de aynı duygular içinde veciz duasını yapar: “Boğuyor âlem-i İslâm'ı bir azgın fitne/ Kıtalar kaynatarak girdi o girdap içine.” “Müslüman yurdunu her yerde felâket vurdu; / Bir bu toprak kalıyor dinimizin son yurdu. / O da çiğnendi mi, çiğnendi demek şer-i mübîn. / Hâksâr eyleme yâ Rab onu olsun! –Âmin!”

Âkif'in konuşması ardından onun söylediklerini doğrulayan bir müjde haberi halka verilir. Camide bulunan kumandan Muhiddin Paşa, Ermenistan muzafferiyetini halka camide müjdeler. Sevr denilen paçavra, “Allah'ın yardımıyla Doğu tarafından yırtılmıştır.” Cami; bayram sabahı halini alır. Sevincinden ağlayarak kucaklaşanlar, birbirini tebrik edenler, haberi şehrin dört bir yanına yayarlar. Davullar, mızıklar, silahlı askerler, rengârenk bayraklarla sokaklar dolaşılır. İkinci Namazından sonra Kışla Meydanında bütün askerler sıralanır, halk toplanır, konuşmalar yapılır, zafer kutlanır, şenlikler yapılır.

Âkif'in âdeta yüreğinden koparak atmosferi kaplayan sözlerinin, hamaset değil, mantık ve bilgi içeren ifadelerinin, toplum üzerindeki etkisi açıkça görülmüştür. Mücadeleden vazgeçen, ümitsiz bir kadercilikle artık “yıllardır savaştık da ne oldu?” diyerek “başını isteyenlere”, koyun tavrı ile baş verecek hale gelen, iç isyan ve kargaşalar ile ümitsizliği artan halka, bir diriliş muştusu gibi gelmiştir.

Kastamonu'daki konuşmaları, hutbelerinin etkisi kazalara, köylere kadar yankılanmıştır. “Hitabelerin halk üzerindeki muazzam tesirini gören Hükümet, üstadın kazalardaki halkı da irşat etmesini rica” eder. Bunun üzerine Âkif, Kastamonu kazalarında da cami konuşmaları yapar. *Sebilürreşad*'ın 465, 466, 467. sayılarında bu konuşmalar, dinleme fırsatı bulamayanlar için yayınlanmıştır.

KASTAMONU İLÇELERİNDE

Âkif, bu konuşmalarında da önce durum tespiti yapar, ardından toplumu silkeleyip sarsacak sözleri söyler. Herkesin kabul ettiği bir gerçek vardır. O da bugün dünyada, İslâm Ümmeti kadar “sefil bedbaht, perişan, aciz, kudretsiz, kuvvetsiz, ilimsiz, irfansız bir cemaatin” olmadığıdır. Üç yüz elli, dört yüz milyon, tek Allah'a inanan müminin hali, “dostları kederinden öldürecek, düşmanları ise sevincinden çıldırtacak derecede sefil”dir. Bu nasıl olmaktadır?

Âkif, örnek olarak başından geçen bir olayı anlatır. Daha önce zeki, gayet bilgili bir Avrupalı ile yakınlık kurmuştur. Adam gezgin, meraklı birisidir. Bir ara Arabistan, İran, Hindistan taraflarına gitme hevesine düşer. Seyahate çıkmadan önce, gezi sırasında sıkıntı çekmemek için de biraz Arapça, Farsça öğrenmek için Âkif'e müracaat eder. O da bu kadar bilgili bir Avrupalının isterse İslâm âlemine büyük hizmetler verebileceğini düşünerek, yarı şaka-yarı gerçek şöyle der: "Ben sana iki lisanı da öğretirim. Yalnız bir şartla: Müslüman olmak şartıyla." Adam böyle bir teklifle karşılaşacağını düşünmemenin şaşkınlığı içinde yüzüne bir süre baktıktan sonra, Müslümanlığın Hıristiyanlıktan daha iyi bir şey olmadığını, bildiğini söyler. Âkif, bu bilgileri doğu bilimcilerden öğrendiklerini, doğu bilimcilerin ise, doğruyu saptıran, "maskara" kimseler olduğunu belirtir. Adamın cevabı çarpıcıdır:

"Haydi, bunu kabul edeyim. Lâkin görünen köy kılavuz ister mi? Dünyanın her tarafına serpilmiş olan Muhammedileri görmüyor muyum? Rusların, Fransızların, İngilizlerin, Felemenkilerin yönetiminde yarım milyara yakın dindaşınız bulunuyor. Rica ederim beni de onlar gibi mi yapmak istiyorsun? Asırlardan beridir bütün Hıristiyan milletler çalışır, çabalar günden güne ilerler, refah içinde, huzur içinde, adalet içinde, âsâyiş içinde yaşar dururken Müslümanlar tamamıyla bunlara ters bir hayat içinde sürüklenmiyorlar mı? Dindaşlarınızın bugünkü sefaletini iklimin tesirine, ırkın tesirine, çevrenin tesirine atfetmek de kabil değil. Çünkü bakıyorum, aynı iklimde, aynı muhitte yaşayan, hatta lisanları, ırkları bir olan bir Hıristiyan yahut bir Mecusî yahut bir Budist ile bir Müslüman arasında dünyalar kadar fark var: Ötekiler zengin, bu fakir. Ötekiler ilerlemiş, bu günden güne geriliyor. Ötekiler efendi, bu ırgat. Ötekiler geceli gündüzlü çalışıyor, bu atıl, bâtil. Ötekiler okuyor, yazıyor, bu alabildiğine cahil. Ötekilerin şehirleri, köyleri tertemiz, bu pislik içinde, bulaşıcı hastalıklar içinde kıvranıp duruyor. Ötekiler el ele, baş başa vermişler, cemiyetler, cemaatler, şirketler vücuda getirmişler. Mesud bir halde gelişıyorlar, yükseliyorlar, bu cemiyetsiz, cemaatsiz, nizamsız, intizamsız yaşıyor. Dindaşım dediği adamlarla arasında hiçbir rabıta yok. Onların saadetinden memnun olmak, felâketinden acı duymak şöyle dursun, haberdar bile değil. Ufak tefek hükümetler vücuda getirebilmiş ise onların da hiç biri kendisine adalet, rahat temin edememiş. Gördüğü zulme karşı isyan etmek, hiç olmazsa sızlanmak, gasp edilen hakkını geri almak için bir hareket göstermek hatırına bile gelmiyor. Kendi dindaşına itimat etmiyor. Yabancılara daha ziyade muhabbet, daha ziyade temayül gösteriyor."

Bu defa şaşkınlık Âkif'tedir. "Herifi bırakmış olsaydım" İslâm Âleminin canlı bir coğrafyası, haritası gibi, saatlerce açıklamalar yapıp, binlerce acıklı durumu gösterecekti, diyerek sözünü kesmiştir:

Bir dinin leh veya aleyhine düşünce geliştirmek için, yalnızca o dine inandığını söyleyen insanların tavrına, kıyafetine bakmak doğru değildir. Sizin düşünceniz, birkaç hasta hekim görüp tıp, doktorluk aleyhine bulunmak gibi oldu. Bir doktor, bir hekim, tıp ilminin geliştirdiği kural ve kanunlara zıt hareket eder ve bunun cezasını çeker. Bundan dolayı tıp ilmine bir günah, sorumluluk düşer mi? Bugünkü Müslümanlar, anlattığımız halde iseler, İslâm'ın kabahati nedir? İslâm dini hakkında söz söyleyecekseniz öncelikle onun temel kaideleri, prensipleri, esaslarını incelemiş olmalıydınız. Eğer İslâm'ı Müslümanların yaşayışından öğrenmek istiyorsanız, şimdiki hali değil bundan on iki asır önce dinin hakiki halini yaşayanların halini inceleyip itibara almanız gerekirdi. İslâm'ın esasları, kitap ve sünnette çok açık kaydedilmiştir. İlk inen ayeti, "Yaratan Rabbinin adıyla oku"dur. Altı yüz sayfalık kitabı olan bir dinin ilk emri "oku" ile başlayan, okumayı, yazmayı, ilmi, irfanı teşvik edip, himaye eden bir din, bilenlerle bilmeyenleri bir tutmayan, âlim olanları üstün tutan bir dinin bugünkü inananları ilim ve irfandan mahrum, cahiller topluluğu olduysa din ne yapsın? Müslüman şehir ve köylerini dolaşınca temizlik, nezih hayattan bir şey görmemişsiniz. Hâlbuki İslâm'ın bütün bedenî ibadetleri, temizlik üzerine kurulmuştur. Temiz olmadıkça bir Müslüman, ne abdest alabilir, ne Allah'ın huzuruna çıkabilir. "İmanın yarısı temizliktir". Üstü-başı, eli-yüzü, çamaşırı, oturup-kalktığı yer temiz olmak zorundadır. Temiz olmadan, ölüm dışında mazereti olmayan namazı kılamaz, haftada birkaç defa bütün vücudunu yıkamak zorundadır. Kur'an'da, sünnette,

Peygamber hadislerinde telkin edilen temizlik ile ilgili bitmez tükenmez emirler, tıbbın, hayatın temeli olan temizlik üstüne iken Müslümanlar pislik içinde ise bunun suçu kimin üstünde olmalıdır?

‘Müslümanlar dünyanın her yanında derneksiz, cemaatsiz yaşıyor’, diyorsunuz. İslâm kadar cemaati, birliği, kardeşliği, samimiyeti telkin eden bir din gösterilebilir mi? Dinin beş “direği” vardır ki, beşi de doğrudan doğruya birliği, bütünlüğü telkin eder. Beş vakit namaz, cemaat bütünlüğü demektir, Zekât, cemaati merhamet, şefkat ve hürmet, minnet hisleri ile birbirine bağlamak demektir. Hac gibi dünyanın dört bir yanından gelenlerle yılın belli günlerinde birlik olmak nerede görülmüştür? Namazı, zekâtı, haccı birlik isteyen, Kur’an’ı, minberi, arşı, kürsisi, Huda’sı bir olan, bütün ibadetleri bir dille yapılan Müslümanlar arasında ayrılık, gayrlık hüküm sürüyorsa bundan İslâm sorumlu tutulabilir mi? “Cemaat rahmettir, ayrılık azaptır”, “Cemaatten uzaklaşmak Allah’tan uzaklaşmaktır”, “Müslümanların birbirine karşı durumu, bir binayı meydana getiren kayaların birbirine perçinleşmesi gibidir” diyen hadislerin bulunduğu bir dinin, Muhacirine, Ensar’ın gösterdiği fedakârlığı, kardeşliği gösteren dünyada başka bir örneği var mıdır? Birliği güçlendirin. Müslümanlar arasında “fesat çıkaran bizden değildir” gibi birçok hadis bulunmaktadır. Yermük Muharebesi’nde olmalı, yarım matara suyun, yaralıları arasında, “Bir yudum su!” diye inleyen insanlar arasında dolaşması gibi bir feragat örneği görülmüş müdür? İslâm tarihinde görülen o birlik, birbiri için fedakârlığın en yüksek örneklerine rağmen bugün Müslümanların, şirazesini kopmuş kitap sayfaları gibi dağınık hale gelmesi, özde dinden kaynaklanmamaktadır. Adaletsizlik de öyle. Değil dindaşına, düşmana karşı da adaleti emreder. Her Cuma, minberlerden; “Allah size adaletle muamele etmeyi, hiçbir zaman iyilikten ayrılmamayı emrediyor” ayeti okunur. Hz. Ömer’in Kudüs’e girerken başka dinden olanlara karşı tavrı ile Hıristiyanların, aldıkları Müslüman şehirlerinde ortaya koydukları vahşet kıyas edilmelidir.

Âkif’in, bu doğrultudaki örneklerine, Avrupalı tanıdığının itirazı olmaz. Ama cevabı yıkıcıdır: “Eğer evvelce Müslüman memleketlerini gezmiş, Müslümanların halini yakından görmüş olmasa idim, senin şu vermiş olduğun izahatı belki kabul ederdim. Lâkin kemâl-i teessüfle söylüyorum ki, gözüyle gördüğü şeyin aksine inanmak insan için pek kolay bir şey değildir!..”

Âkif burada, Fransızların hayatta olan meşhur yazarları Gustav Le Bon’dan da örnek verir. Bir Mısır prensine, doğuyu, İslâm Medeniyeti’ni incelediğini söyleyen Le Bon, şu soruyu sormuştur: “Allah peygamberlerin en akıllısını size göndermiş. Kitapların en iyisini sizin elinize vermiş. İklimlerin en latifi, toprakların en zengini, insanların en mutisi, en zekisi sizde bulunuyor. Böyle iken nedir bu sizin sefaletiniz? Mümkün olsa da size beş altı sene şeyhülislâmlık etsem memleketinizi cennete çevirirdim!” Şair, adamı doğrulamaktadır: “Hakikat bizler hazinelerin üzerine oturmuşken gelip geçene avuç açan dilencilere, ekin ambarlarına yaslanmış olduğu halde, açlıktan ölen sersemelere döndük!”

Atalarımızın bize kanları, canları pahasına emanet ettikleri koca koca iklimler, dünyanın en zengin en verimli topraklarını vere vere bugün “avuç içi kadar yere tıkdık kaldık.” Önceleri “düşman önünden perişan bir halde kaçarken arkada sığınabilecek, barınabilecek bir ocak yahut bir bucak bulabiliyorduk.. Artık dinimizi, imanımızı, ırzımızı, namusumuzu, çoluğumuzu, çocuğumuzu barındırabilmek için arkamızda hiçbir yer kalmamıştır.” Düşman hilelerine kapılmaya devam ederek birbirimize girersek, son barınak da düşman eline geçecektir. Bu durumlarda düşmanın neler yaptığı bilinmektedir. Mübarek camiler kiliseye çevrilmekte, ezan sesleri susturulmaktadır. Böyle bir sonucu görmektense yaşamamak daha iyidir. Öyleyse birlik yoluna, temel değerlere dönmek, birbirimiz için fedakârlıklar yapmak, Allah’ın huzuruna alını açık çıkmaya çabalamak gerekmektedir. Konuşma şöyle bitirilmiştir: “Ya Rabbi! İslâm’a ve Müslümanlara (fetihle) yardım et. Ya Rabbi! Üzerimize sabır yağdır, ayaklarımızı (din ve dünya işlerinde yere) sağlam bastır. Bizi kâfir kavimler üzerine muzaffer kıl.” (*Sebilürreşad*, 3 Kanun-ı evvel 1336/23 Rebiülevvel 1339, c. 18, S. 464, s. 267-271).

Ankara’ya dönüşten sonra, M. Kemâl’in isteği üzerine Eşref Edip ve Âkif, istasyondaki küçük bir odada görüşürler. Mustafa Kemâl: “Kastamonu’daki vatanperverane mesainizden çok memnun oldum. Sevr Muahedesinin memleket için ne kadar feci bir idam hükmü olduğunu *Sebilürreşad* kadar

hiçbir gazete memlekete neşredemedi. Manevî cephemizin kuvvetlenmesine *Sebilürreşad*'ın büyük hizmeti oldu. Her ikinize de bilhassa teşekkür ederim. Ben sizin daha İstanbul'da iken de Millî Mücadelemize yaptığınız hizmetlerinizi bilirim.." der. Âkif, "hemen hiç konuşmamıştır". Eşref Edip, bu görüşmeden otuz yedi yıl sonra bile, M. Kemâl'le konuştukları bazı konuları açıklamaz. Yalnız görüşmeden sonra, "açık ve fazla" konuştuğu için Âkif, Eşref Edip'i paylamış, kızgınlığını yol boyunca belli etmiştir.

Bu minval üzere, üç yıl boyunca Anadolu'da yayınlanan derginin, toplam 50 sayısından 47'si Ankara Hükümeti tarafından basılmıştır. Dergiye hükümetin yardımı, günlük bir gazeteye yapılan aylık yardım kadardır. Matbuat Umum Müdürü Ağaoglu Ahmet'in verdiği bilgiye göre, *Sebilürreşad*'a "beş bin kûsur lira ve altı top kâğıt" verilmiştir. Matbaaya derginin müsveddeleri getirilmekte, basıldıktan sonra üç bin nüshası sahibine, her sayıdan beş yüz nüsha Hükümete parasız olarak verilmektedir. Hükümet, bu dergileri kendisi dağıtmaktadır. Şu duruma göre normal baskılarda derginin baskı sayısı, üç bin beş yüzdür.

Bütün varlığını vatan davasına adayan Âkif'in, Millî Mücadele'ye katılımını, Nihal Atsız şöyle değerlendirir: "Âkif'in Türk inkılâbına hizmeti vardır. Kurtuluş Savaşı'nda onun Anadolu'ya geçmesi, kendisi gibi düşünen binlerce vatandaşı bu savaşa taraftarlığa sürüklemiş, şiirleri de millî savaşın manevî gıdasını teşkil etmiştir. Bütün memlekette boru öttürmeye kalkan bazı şairimsi kimseler, Kurtuluş Savaşı yıllarında İstanbul'da aşk ve fuhuş manzumeleri yazarken Âkif'in Anadolu'ya geçmiş olması, başlı başına bir hizmet ve kıymet teşkil eder".

DOSTLUK BAĞI

Âkif'te vefa ve dostluk duygusu yüksektir. Eşref Edip, Kuşçubaşı Eşref, Hasan Basri Çantay gibi arkadaşları ile Mehmet Âkif arasında, günümüz insanının anlamakta güçlük çekeceği yükseklikte bir dostluk bağı vardır. Bu bağın, fikir ve düşünce yakınlığından daha ötelere geçtiği tahmin edilebilir.

Gerçek dostluk; vefa, sevgi, saygı ile beslenip farklı iç oluşumlarla pekişmektedir. O iç oluşumun özünde, şahıslar yalnız kaldıklarında yani riya, gösteriş gibi tavırların bulunmadığı demlerde, birbiri hakkında ne düşündükleri vardır. Dost yokken, onun şahit olmadığı zamanlarda, ne düşünüldüğü önemlidir. Çıkarın, mevki-makam endişesinin, beklentinin yürekleri kirletmediği anlarda, dostluk ilişkisi devam ediyorsa, o sürekliliği sağlayan iç bakışın derinliklerine doğru yol almak, çok öğretici olacaktır. Ölümün bile ayıramadığı kara gün dostluğu, Âkif ve yakın çevresinin karakteristiğidir.

Birinci TBMM'ne Karesi milletvekili seçilerek 23 Nisan 1920'de Meclis açılışına katılan Hasan Basri ile Burdur Milletvekili olan Mehmet Âkif Ankara'da birlikte kiraladıkları mütevazı evde bir süre kalırlar. Meclis sırasında, hep yanyana otururlar. Öylesine bir yakınlık oluşur ki, Mehmet Âkif siz Hasan Basri, düşünülmez olur. Hasan Basri'nin olmadığı çoğu yerde, Mehmet Âkif de yoktur. Aralarında, fikir ve gönül birliği gelişir. Onun için birbirlerini iyi anlamışlardır. Saygı ve sevgileri yüksektir. "*Basri geliyor*" dediği zaman, Âkif'in neşesi gözlerinden taşar. Hasan Basri de üstadın ruhunu, kalbinin derinliklerinden açıklayacak kadar kavramıştır. Hasan Basri, Âkif'in sadece arkadaşı değildir. Aynı zamanda talebesi, yardımcısıdır. Âkif'in yaptığı çevirileri yazarak, ona yardım eder. Sık sık bir araya gelerek ders okuyup, ilmi, edebi, tarihi ve sosyal konularda sohbet ederler. Dersler sırasında Âkif, Hasan Basri'ye Arap edebiyatından *Muallekat*'ı okutur. Çantay'ın, yirmi yıllık Arapça öğrenme çaba ve ilgisi vardır. Onun üstüne Âkif'ten, "Cahiliye şiirleri"ni ders olarak alır. Arap edebiyatında Türkiye'de, Âkif düzeyinde ikinci bir kişinin olmadığını belirtir.

"İMAN MAĞLUP EDİLEMEZ"

Bazı hatıralar, dönemin anlaşılmasında vazgeçilmez önemdedir. İzmir'den sonra 30 Haziran 1920'de Balıkesir, Yunan tarafından işgal edilir. Yunan zulmü üzerine, erkek nüfus büyük ölçüde Kuva-yı Milliye'ye katılırken, kadın, çocuk ve yaşlılar, göç eder. Sıkıntı büyüktür. Hasan Basri'nin, doğup-büyüdüğü topraklar Yunan çizmesi altında, kendisi de muhacir konumundadır. İşgalin

yıldönümünde Hasan Basri, *Yeni Gün* gazetesi için bir yazı hazırlamaktadır. Onun hüznüne, Mehmet Âkif'in duyguları katılır. Basri'ye, şu kitalarını verir: *"O yeşil toprağın ey yüzler ağartan Karesi,/Şimdi binlerce şehidin kanayan makberesi,/Sana hasret kalan evladın için dünyada/Varsa kahrolmadan ârâm (istirahat) edecek yer neresi?/Hani gök kubbenin altında görülmüş mü eşin?/Dağların bağ, hele vadilerin altın deresi!/Ey benim her taşı bir mabed-i îman yurdum,/Seni er geç bana mutlak verecek ma'budum!"* İman ve istiklâl şairi, zaferi görmüş gibi bir ümitle, Allah'ın Balıkesir'i geri vereceğini söylemez, müjdelere. O, bezginlik değil, azim, mücadele ruhu aşılacaktır. Âkif'in *Safahat*'inde olmayan bu şiiri, sonra 30 Haziran 1922 tarihli *Yeni Gün* gazetesinde yayımlanır.

Hasan Basri'nin bu döneme ait hüznü bir hatırası vardır. Sakarya Muharebelerinin devam ettiği sıralar, birisi yanına gelir. Sonraki mevki ve şöhretinden olmalı ki, "birisi" diyerek kimliğini vermediği kimse, teklifsiz konuşan, sıra dışı biridir. Gelen misafiri der ki: *"Sen hâlâ zafer mi bekliyorsun? Asırlar var; biz onu görmedik! Giriştiğimiz her savaş mutlak bizi mağlup çıkarmıştır. Ankara'da topladığınız bir avuç kuvvetle mi düşmanı yeneceksiniz? İşte muhacirler! Ellerinden kaçan o güzel yurtlarını sayıklaya sayıklaya ölüp gidiyorlar. Hangisi yurduna ulaşmış ve memleketine, başkalarının eline geçen devletine kavuşmuştur?"* Bu bedbin ama muhtevada doğru sözler, Hasan Basri'yi yaralamıştır. *Kendisinin de muhacir olduğunu düşünür. Memleketinden kovulduğunu hatırlar. İçi burkudur. Boğazına ur gibi bir acı düğüm tıkanır. Ama ağlayamaz. O ümitsiz adama: 'Bu savaş müstesna bir istiklâl savaşıdır ki asırların simsiyah tarihini tekzip edecektir'* der. Fakat bundan kendi de tatmin olmamıştır. O sıra Âkif gelir. Adamın yanında konuşmalarını anlatır. Âkif'in o kimseye cevabı, yüreklere yerleşecek şekildedir: *'Arkadaş, burası Ankara'dır! İşi millet kendi eline aldı, korkma! Bu sefer Yunan'la dövüşen; Türk'ün öz imanıdır. İman mağlup edilemez..'*

Yalnız Âkif ve arkadaşı, Balıkesir'e kavuşmayı ümit ederken, Bursa'nın işgal haberi gelmiştir. Bu acı haber üzerine Âkif, Taceddin Dergâhı'nda Bülbül şiirini söyler. Tarih 9 Mayıs 1921'dir. Bir feryatnâme olan Bülbül'ü, aynı duyguları hissettiğine emin olduğu Hasan Basri'ye, *"Basri Bey oğlumuz"* takdimi ile ithaf etmiştir.

Bursa'nın işgali, gerçekten yürekleri dağlamıştır. İşgal, 10 Temmuz 1920'de TBMM'de görüşülür. Otuz bir milletvekili, meclis başkanlığına sundukları önerge ile başkanlık kürsüsü üzerinin, kara bir örtü ile örtülmesini teklif eder. Aynı gün Burdur Mebusu İsmail Suphi, Yunanlıların Bursa'da yaptığı mezalim hakkında bilgi verir. Yapılanlar, Palikaryaya uygundur: *"Yunanlılar Bursa'ya giriyorlar, eşrafi Ulu Cami caddesine diziyorlar. Siz, Bursa'yı bizden zapt ettiğiniz zaman bizden şu kadar kız aldınız, onları bize vereceksiniz diyorlar, o kadar kız alıyorlar ve bunları palikaryaların kollarına vererek eşrafın önünden geçiyorlar... Efendiler, Nilüfer Sultan'ın kabrini, vaktiyle sen bir Türk'e vardın diye yedi asır evvelki vakayı affetmeyerek bombalıyorlar.. Bursa'da edebiyat öğretmeni olarak görev yaptığım yıllarda olayları tanıklarından dinlemiş bir Bursalıdan şunu işitmişim: "Mudanya'dan karaya çıkan Yunan askerleri ve onların arkasına takılmış Rum palikaryaları ve çapulcu güruhu, Bursa'ya girdiklerinde doğru Muradiye semtine çıktılar. Buralardaki türbeleri çeşitli hakaretlerle tahrip ettiler sonra Osman Gazi ve Orhan Gazi türbelerinin bulunduğu Tophane'ye çıktılar. Bu büyük zatların kabirlerini türlü hakaretlerle, küfürlerle tekmelediler, kırıp döktüler. Zavallı ahali çaresiz bir şekilde onları izliyorduk. Engel olmak için elimizden hiçbir şey gelmiyordu. O kadar azgınlık ve taşkınlık içindeydiler"..".*

Venizelos'un oğlu, Bursa'da Osman Gazi'nin sandukasına ayağını basarak poz verip, tarihten intikam alma aşağılık tavrını gösterir. Zira Bursa'ya giren Yunan kuvvetleri içinde Venizelos'un oğlu Sofokles de bulunmaktadır. Daha sonraları başbakan olarak Türkiye'ye ziyarete gelen Sofokles'in; *"Kalk koca Türk!.. Senden ırkımın intikamını almaya geldim. Bak kurduğun devlet parça parça oldu. Bursa'yı eski sahibine iade ettik. Zelil neslin şimdi elimizde bir köle durumunda bulunuyor. Kalk!.. Seni bir kere daha öldüreyim de ırkımın intikamını alayım!.."* sözleri millî vicdanı kanatmıştır.

Bülbül şiiri yazılırken, Yunan ordusu Yalova, Gemlik civarında Müslüman köylerini yakmaktadır. İzmit'te çoluk çocuk bir haneye doldurularak ateş edilir. Müslümanların burun ve

kulakları kesilir. Yunan Hükümeti adına Popodaki –Gonaris- Stratos, İngiliz gazetelerine verdiği beyanatta; ‘Biz Ehl-i Salib (Haçlı) harbi yapıyoruz’ der.

Rezil işgalin ağırlığı altındaki Bülbül çığılığı, İstiklâl Harbi yıllarının ruh atmosferini yansıtmaktadır. Ata yadigârı topraklar, düşmana çiğnetilmiş, insanlar kendi diyarında evsiz barsız kalmıştır. Onun için satırlar yakıcıdır: “Eşin var âşiyanın var, bahârın var ki beklerdin./ Kıyâmetler koparmak neydi ey bülbül, nedir derdin?/ O zümrüt tahta kondun, bir semâvî saltanat kurdun,/ Cihânın yurdu hep çiğnense, çiğnenmez senin yurdun!/ Hayır mâtem senin hakkın değil... Mâtem benim hakkım;/ Asırlar var ki, aydınlık nedir, hiç bilmez âfâkım./ Tesellîden nasîbim yok, hazan ağlar bahârımda;/ Bugün bir hânumansız serserîyim öz diyârımda./ Ne hüsrandır ki: Şark'ın ben vefâsız, kansız evlâdı,/ Serapa Garb'a çiğnettim de çıktım hâk-i ecdâdı!/ Ne zillettir ki: Nâkûs inlesin beyninde Osman'ın;/ Ezan sussun, fezâlardan silinsin yâdı Mevlâ'nın!/ Dolaşsın, sonra, İslâm'ın harem-gâhında nâ-mahrem.../ Benim hakkım, sus ey bülbül, senin hakkın değil mâtem!”

Âkif, başka eser vermese idi belki Bülbül, o dönemi ifade açısından anılması için yeterdi. Ama o çok daha önemli bir eseri daha verdi. Bu eser, bağımsızlık duygusunu, millet olma şuurunu, medeniyet bilincini, vatan düşmanlarının vasıflarını zihinlere nakşeden millî marşı.

İSTİKLÂL MARŞI

Milletin geleceğinden, vatanın bağımsızlığından genelde ümidin kesildiği günlerdi. Saygın mevkilerde bulunan insanlar, milletin “mezarını kazmakla” meşguldüler. Mandacılık almış yürümüştü. Emperyalistlerin istediği de böylesine bir yılgınlık atmosferidir. Yılgınlık bulutlarının yırtılıp dağıtılması gerekmektedir.

Âkif, İstiklâl Marşı’nı, o asla mağlup edilemeyecek olan “Türk’ün öz imanı”nın sesini dile getirmek için kaleme alır. Bunda samimidir. İnancı tamdır. Telkinleri de bu doğrultudadır.

Marşın yazılış seyri bellidir. Genelkurmay Başkanı ve Batı Cephesi Komutanı Albay İsmet Bey (İnönü) Millî Eğitim Bakanı Dr. Rıza Nur’a başvurarak, “*Millî heyecanı koruyacak, millî azim ve imanı manen besleyerek zinde tutacak Marseyyez örneğinde bir millî marş*”ın hazırlanmasını teklif eder. Fransız İhtilâli’nin canlı olduğu sıralar, 1792’de yazılan 1795’ten itibaren millî marş olarak benimsenen Marseyyez (Marseillaise), 1920’de örneklik yapmaktadır.

Maarif Vekâleti (Millî Eğitim Bakanlığı), şairlerimize müracaat ederek bir millî marş yarışması açar (7 Kasım 1920). Teşvik için ödül konur. Birinciliği kazanan şaire, 500 lira mükâfat verilecektir. Süre dolduğunda, Bakanlığa 724 marş gelmiş, bunlar içinden altısı seçilmiş, bu şiirler Meclis Matbaasında basılarak milletvekillerine dağıtılmıştır.

Fakat bütün bu gelişmelere rağmen, yeni Maarif Vekili Hamdullah Suphi, Mecliste Hasan Basri’yi gördüğünde, yedi yüzden fazla marşın geldiğini, bunlardan hiç birini beğenmediğini, Âkif’i marş yazmaya ikna edip edemeyeceğini sorar. Zira Âkif, kendisine defalarca söylenmesine rağmen; “Ben ne müsabakaya girerim, ne de caize alırım!” diye kestirip atmıştır. Bakana, Hasan Basri, “Âkif Bey, müsabaka şeklini ve ikramiyeyi kabul etmiyor, eğer buna bir çare ve bir şekil bulursanız yazdırmaya çalışırım” sözünü verir. Hamdullah Suphi, çözümünü kısa sürede bulmuştur. Bir resmi yazı yazarak, üstada verilmek üzere getirir. Yazının muhtevası, bakan kaleminden Âkif’in karakteri ile ilgili tarihe düşülen not gibidir: “*Pek aziz ve muhterem efendim, İstiklâl Marşı için açılan müsabakaya iştirak buyurmamalarındaki sebebin izalesi için pek çok tedbirler vardır. Zatı üstadanelerinin matlup şiiri vücuda getirmeleri maksadın husulü için son çare olarak kalmıştır. Asil endişenizin icap ettiği ne varsa hepsini yaparız. Memleketi bu müessir telkin ve tehyîç vasıtasından mahrum bırakmamanızı rica ve bu vesile ile en derin hürmet ve muhabbetimi arz ve tekrar eylerim efendim. 5 Şubat 1921 Umuru Maarif Vekili Hamdullah Suphi*”.

Artık sıra Hasan Basri’nin Âkif’i ikna kabiliyetine kalmıştır. Mecliste yan yana oturmaktadırlar. Hasan Basri, çantasından bir kâğıt çıkarıp, “ciddi ve düşünceli bir tavırla sıranın üstüne” kapanır.

Âkif, manzarayı görünce meraklanmıştır; “Neye düşünüyorsun Basri?” diye sorar. Cevap kıskırtıcıdır: “Mani olma, işim var!” “Peki, bir şey mi yazacaksın?” “Evet.” “Ben mani olacaksam kalkayım.” “Hayır, hiç olmazsa ilhamından ruhuma bir şey sızır!” “Anlamadım.” “Şiir yazacağım da..” “Ne şiiri?” “Ne şiiri olacak. İstiklâl şiiri! Artık onu yazmak bize düştü!” “Gelen şiirler ne olmuş?” “Beğenilmemiş.” Âkif buna çok üzülmüştür: “Ya!” Basri bundan sonra taşı gediğine kor: “Üstad, bu marşı biz yazacağız!” “Yazalım amma, şartları berbat!” “Hayır, şart filan yok. Siz yazarsanız müsabaka şekli kalkacak.” “Olmaz, kaldırılmaz, ilân edildi.” “Canım, Vekâlet buna bir şekil bulacak. Sizin marşınız yine resmen Mecliste kabul edilecek, güneş varken yıldız kim arar?” “Peki, bir de ikramiye vardı?” “Tabii alacaksınız!” “Vallahi almam!” “Yahu latife ediyorum, onu da bir hayır müessesesine veririz. Siz bunları düşünmeyin.” “Bakanlık kabul edecek mi ya?” “Ben Hamdullah Suphi Bey’le görüştim. Mutabık kaldık. Hatta sizin namınıza söz bile verdim!” “Söz mü verdiniz, söz mü verdiniz?” “Evet!” “Peki ne yapacağız?” “Yazacağız!” Adam olmayı, sözünde durma seviyesi ile ölçen Âkif için, dostunun sözü önemlidir. “Söz verdin mi?” diye tekrar tekrar sorar. Her defasında kesin cevabı alan Âkif, kalemini alarak, Hasan Basri’nin elindeki kâğıda sarılır. Artık o, Hasan Basri’nin dalmış gözüktüğü, önceki sunî hayale gerçekten dalmıştır. Dalgınlığı, şubat ayı başlarında şiir bitinceye kadar günler boyu devam eder. Meclis gürültüsü içinde Âkif, “değirmenci uykusu”na çoktan dalıp gitmiştir. Hani, gürültü kesilince uyanan değirmenci uykusuna.. Sonrası bilinen süreçtir. Kaldıkları evde Âkif, İstiklâl Marşı’nı bitirdiğini haber verir. “Kahraman Ordumuza” ithaf edilen şiir, *Sebilürreşad*’ın 17 Şubat 1921 tarihli sayısında, *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinin ilk sayfalarında yayınlanır. Ankara dışında ise, Âkif’in kendi el yazısı ile yazıp gönderdiği *Açıksöz*, 21 Şubat 1921 tarihli sayısında yayınlar. Kastamonu’daki yayıncılar, bu tavırdan çok memnun olmuşlardır. İstiklâl Marşı’nın baş tarafına; “Şairi azam ve muhterem Mehmet Âkif Beyefendi üstadımız ‘İstiklâl Marşı’ unvanlı bir bedia-i nefiselerinin ilk neşri şerefini gazetemize lütuf buyurdular. Her mısraında Türk ve İslâm ruhunun ulvi ve mübarek hisleri titreyen bu abide-i sanati kemali hürmet ve mubahatla dercederiz.”

Her kesimin marştan haberi olmuştur. Sıra mecliste görüşülüp kabul edilmesindedir. Hamdullah Suphi şiiri beğenmiştir. Mustafa Kemâl başkanlığında toplanan Meclis’te, ilk defa şiir 1 Mart 1921’de okunur. M. Kemal Paşa, önce Mütareke’den itibaren bir yıllık gelişmeleri hatırlatan heyecanlı bir konuşma yapar. Konuşmanın son kısmı, büyük felaketler görmüş vatanın, hayırlı bir sabahta uyanmasına dua ile bitmektedir: “Artık yeis ve fütur günleri çok arkada kaldı. Memlekete kurtuluş ve hakikat yolunu işaret etmiş ve bütün milleti kendi istiklâl bayrağı altında toplamış olan yüce meclisiniz çalışmasının ikinci senesine dâhil olurken ben, ufkumuzda inkişafa başlayan ışıkların bütün felâket görmüş olan bedbaht vatanımızda bir sabahı hayır olmasına dua ediyorum.” Ardından Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa’nın, milletvekillerinin konuşmaları üzerine marşa geçilir.

Heyecan içindeki milletvekilleri, “Hakkıdır Hakk’a tapan milletimin istiklâl!” derken, “Doğacaktır sana vaat ettiği günler Hakk’ın; / Kim bilir belki yarın, belki yarından da yakın.”, “Verme dünyaları alsan da bu cennet vatanı.”, “Kim bu cennet vatanın uğrunda olmaz ki fedâ? / Şühedâ fışkıracak toprağı sıksan şühedâ / Canı, cananı, bütün varımı alsın da Hudâ / Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüdâ” derken, alkışlarla marşın okunmasını kesmektedirler. Meclis başkanı da marşı, sıraların önünde ayakta dinlemekte ve alkışlamaktadır. Zor şartlarda istiklâl mücadelesini yürüten Meclis, marşı dört defa dinler.

Meclis görüşmelerini takip eden Âkif’in tavrı ilgi çekicidir: “Mahcubiyetinden, başını kollarının arasına sokmuş, sıranın üstüne yumulmuştur.”

Meclisin meyli belli olmuştur. 12 Mart 1921 tarihinde, Adnan Adıvar başkanlığında görüşmeler yapılmıştır. İtiraz türü konuşmalardan dolayı benimseme kolay olmaz. İtiraz, başta Besim Atalay ve Tunalı Hilmi’den gelir. Kütahya Mebusu Besim Atalay, normalde millî marşların önce bestesi değil güftesinin, Marseyyez örneğinde olduğu gibi söylendiğini, “ismarlama şiirlere verilecek memleketin parasının” olmadığını söyler. Bolu Milletvekili Tunalı Hilmi, B. Atalay’a destek çıkar: “Bu marş milletin ruhundan doğan bir marş değildir” der. Tepkiler üzerine, isim anmadığını, marş kabul işinin,

mecliste değil bir özel edebî komisyona havale edilerek, üzerinde bazı kelime ve mısralar değiştirilerek yapılması gerektiğini belirtir. Tunalı Hilmi'nin son itirazı, "*Tebdil edilmesi ihtimali vardır*" tarzındadır. Ama Meclis, "*ekseriyet-i azime ile kabul*" eder. Ardından, millî marş olduğu için ayakta; "*Millî Mücadele ruhunu fevkalâde*" ifade ettiğinden, "*büyük bir vecd*" uyandırdığından, "*ürpertiler geçirerek*" dinlenilerek coşkunun bir yönüyle marş benimsenir. Başta Balıkesir Mebusu Hasan Basri olmak üzere birçok milletvekilinin ayrı ayrı Meclis Başkanlığına, kabul edilmek üzere oya sunulması için tezkere verdiği marş, Millî Mücadele'nin "*ruhunu terennüm etmektedir*". Büyük Millet Meclisi de "*alkışlarla ve ekseriyeti azime ile*" kabul eder. Hamdullah Suphi'ye göre, o sade bir şiir değil, "*o günlere hâkim olan kutsal zihniyetin tam ifadesi ve tarihidir.*" Âkif onu, "*en yüksek, en ilâhî bir belâgatle*" yazmıştır. "*Senelerden beri memleketin kederlerini, ıstıraplarını, bütün mefahirini söyleyen*" millet şairi Âkif'ten daha güzel kim milletin hislerini ifade edebilirdi?

İstiklâl Marşı'nın kabulüyle 500 liralık, "*kazanana verilecek olan mükâfat, meclis kasasında kalamayacağı*" gerekçesi ile kendisine verilir. Fakat Âkif, parayı olduğu gibi, "*Fakir İslâm kadın ve çocuklarına iş öğreterek, onları yoksulluktan kurtarmak*" amacıyla kurulmuş olan "*Dârülmesai*" adlı derneğe yatırmıştır. Öğrencisi Mahir İz, bu para için, "*Sarıklışa Hastahanesi'ndeki yaralı gazilere hibe etmiştir*", demektedir. Yardım edilecek kuruluş olarak her ikisi de Âkif'in yönelişine uygun bulunmaktadır. Onun için belli miktarda paylaşmış olması da mümkündür.

Âkif'in gönül dostlarından Baytar Şefik, Eskişehir'in düşman eline geçmesinden sonra başında bulunduğu laboratuvarla birlikte Ankara'ya gelmiştir. Etlik'te serum üretim evini açmış olan Şefik'e, bir kış Âkif gelir. Haftada kaç defa Ankara'ya indiğini sorar. İki veya üç defa inmektedir. "*İnmediğin günler bana kamsileyi gönder. Ben meclise gideyim. Sana da indiğin günler ben gönderirim*" der ve öyle yaparlar. Kamsile, Şefik Bey'in İnebolu'ya gittiğinde 75 liraya aldığı bir üst giyecek-muşambadır. Tabi marşın kabul edilmesinden sonra bir ara karşılaştıklarında Şefik, "*Âkif Bey, hiç olmazsa kendine bir kamsile alsaydın da biz de serbestçe bunu giyseydik*" diye şakalanır. Şair, Şefik Bey'e gücendir. Nöbetleşe giydikleri kamsileyi bundan sonra almadığı gibi iki ay da kendisine kırgın kalır.

Benzeri bir takılma Erzurum Milletvekili, "*samimi ahbabı*" Gözübüyükzâde Ziya Bey'den gelmiştir: "*Yahu sen bu parayı neden almadın? Sırtında palton yok. Üstelik bana da iki yüz elli lira borcun var. Alıp da bari borcunu verseydin*". Âkif, "*latife olsun diye*" söylenen bu söze de sert bir eda ile "*Borç başka, bu iş başka*" karşılığını vermiştir. Gönül dünyasından, maddilik çok uzaklardadır. Çünkü "*Âkif'in bilmediği müşterek mefhumların başında menfaat vardır. O, menfaatin ümmisidir. Birinci Dünya Harbindeki açlık bile Âkif'e menfaati*" öğretememiştir.

Âkif'i, vefatından önce Mısır dönüşü hasta yatağında ziyaret eden *Yedi Gün* yazarı Feridun Kandemir, onunla son röportajlardan birini yapar. Mısır'dan üç gecede gelmiş, üç gecesi "*otuz asır kadar sürmüş*"tür. "*On bir yıl kaldığı*" ülkede, bir an olur ki "*on bir gün daha kalsa çıldırarak*" hale gelmiştir. Vatan hasreti duymaktadır. Toprağı çekmektedir. Yorgun bitkin şaire, Kandemir sorar: "*İstiklâl Marşı'nı nasıl yazdınız?*" Yavaşça yatağından doğrulup yastıklara dayanan Âkif'in, sesi canlanır: "*Doğacaktır sana vaat ettiği günler Hakkın.. Bu, ümitle, imanla yazılır! O zamanı düşünün.. İmanım olmasaydı yazabilir miydim? Zaten ben, başka türlü düşünüp, başka türlü yazanlardan değilim. Bu, elimden gelmez. İçimde ne varsa, bütün duygularım yazılarımdadır. Şu var ki, İstiklâl Marşı'nın şiir olmak üzere bir kıymeti yoktur, ancak tarihi bir değeri vardır.*"

Eşref Edip'in, Âkif'in son günlerinden aktardığı hatırası, marşın mahiyetini çok daha içten anlatmaktadır. Âkif, ciğerleri şişmiş, vücudu bir külçe kemik halinde Beyoğlu'nda Mısır Apartmanının loş ve sakin bir odasında yatmaktadır. Sevdiği bazı arkadaşları ziyarete gelmişler, söz Millî Mücadele günlerine, İstiklâl Marşı'na geçmiştir. "*Gözleri büyüyen ve parlayan*" Üstad, hasta bakıcının yardımı ile doğrulur: "*İstiklâl Marşı.. O günler ne samimi, ne heyecanlı günlerdi. O şiir, milletin o günkü heyecanının bir ifadesidir. Bin bir fecayi karşısında bunalan ruhların ıstıraplar içinde kurtuluş dakikalarını beklediği bir zamanda yazılan o marş, o günlerin kıymetli bir hatırasıdır. O şiir bir daha*

yazılamaz.. Onu kimse yazamaz.. Onu ben de yazamam.. Onu yazmak için o günleri görmek, o günleri yaşamak lâzım. O şiir artık benim değildir. O, milletin malıdır. Benim millete karşı en kıymetli hediyem budur..” der.

Gerçekten ilk Meclis’te; hiçbir konuşma, hiçbir hareket İstiklâl Marşı kadar alkışlanmamıştır. Muhalifi, muvafığı, farklı kanaat sahipleri ile Meclisi bu kadar birleştiren bir başka millî mutabakat metni de bulunmamaktadır. Bu yüzden Âkif, İstiklâl Marşı’nı milletin malı olarak görmüş ve hayatta iken, şiirlerinin bulunduğu külliyatı *Safahat*’ına almamıştır.

Bitmeyen Beste Derdi

İstiklâl Marşı’nın bestesi, ayrı bir muamma gibi seyreder. 1923’te 500 lira ödül konarak İstiklâl Marşı’nın bestelenmesi için yarış açılır. Yarışmaya 24 besteci katılmıştır. Elde 24 ayrı beste vardır. Söz jüridedir. 24 besteci içinde, Ahmet Yekda, İsmail Zühdü, Ali Rifat (Çağatay) da vardır. Nihayet 1924’te Ankara’da Encümen-i Musiki bünyesindeki bir komisyon tarafından yapılan değerlendirme sonucunda, Ali Rifat Çağatay’ın bestesi millî marş olarak kabul edilir. Bu beste, Türk müziği etkisinde, Acemaşiran makamındadır. Ali Rifat Bey, Mısırlı Abbas Halim Paşa’nın kız kardeşi Prenses Zehra Hanım’la evlidir. Mısırlı Abbas Halim Paşa, Mehmet Akif’in yakın dostu ve hamisidir. Mehmet Akif’in yazdığı "Köse İmam" adlı şiirini de Ali Rifat Bey, bir perdelik operet yapmış, Bülbül şiirini bestelemiştir. İyi ilişkileri vardır. Alaturka tarzda icra edilen Ali Rifat Bey’in marş bestesi, 1924’ten 1930 yılına kadar çalınıp söylenir.

Ayrıca musikişinasların katıldığı yarışmada on kıtalık uzun şiirin bestelenecek kısımlarının seçilip ilanı için bir heyet kurulur. Heyetin çalışmalarını takip eden M. Kemal, seçimi beğenmemiştir. Heyetteki İsmail Habib Sevük’e, görüşünü şöyle bildirir: “İstiklâl Marşının uzun olmaması noktasında mutabıkız. Söylendiği veya çalındığı zaman herkesi uzun uzun ayakta tutmak elbette doğru olmaz. Ancak bu marşın istiklâl davamızı anlatışı cihetinden büyük bir manâsı vardır. Benim en beğendiğim parçası şu. Siz ise bu parçayı marştan çıkarmaya karar vermişsiniz: “*Hakkıdır hür yaşamış bayrağımın hürriyet / Hakkıdır, Hakka tapan milletimin istiklâl.*” Benim bu milletin daima hatırlamasını istediğim sözler bunlardır.”

Marş kabul edildiği halde beste işi uzamıştır. Farklı yerlerde farklı besteler söylenir. Hatta kendi şiirini besteleyerek, millî marş diye okuyanlar çıkar. Edirne’de müzik öğretmeni Ahmet Yekta Mardan, kendi marşını Edirne ve çevresinde söyleyip yayar. Müzik öğretmeni İsmail Zühtü’nün bestesi, İzmir ve Eskişehir civarında; Zeki Üngör’ün bestesi Ankara’da söylenmeye başlanır. İstanbul’un birçok yerinde müzik öğretmeni Zati Arca’nın, Kadıköy’de ise Ali Rifat Çağatay’ın bestesi söylenir.

Aslında Âkif, musikişinas birisidir. “İptilâ” derecesinde musikî düşkünüdür. Onu Boğaziçi’nde bir sandalda, dergâhta şarkı faslı geçerken, Tamburi Aziz’den veya Hilmi Bey’den şarkı meşk ederken, odasında yalnız iki dizini birbirine bitişirmiş elleriyle “usul” vururken, “Nısıfiye üflerken” veya Çamlıca’da Şerif Muhiddin’in udunu aksırma ve öksürmeye bile tahammül edemeden dinlerken, Dede Efendi’den ney dinlerken, Neyzen Tevfik’in kendini aştığı demlerde, kulağına gözyaşlarını yoldaş ederken görmek mümkündür. Âkif’in, Ankara’da da bestekâr dostları ve eserlerine ilgisi devam etmiştir. Bülbül şiirini Ali Rifat Bey bestelemiş, bu besteyi Samih Rifat Bey’in oğlu Hatifi Bey o sırada İstanbul’dan getirmiştir. Balıkesir Milletvekili, gür sesli Hayrettin Bey; şiir olarak da güzel okuduğu Bülbül’ün bestesini Âkif adına vereceği bir konserde okumayı planlamıştır.

İşte, Âkif’in bu musikî ilgi ve vukufiyetinden hareket edilerek, İstiklâl Marşı’nı bir beste dâhilinde yazdığı iddiası bulunmaktadır. Fakat bu konuda henüz somut bilgilere ulaşılmasa da Mehmet Âkif’e yakınlığı bilinen Ali Rifat Bey’in bestesi, fikir verecek durumdadır. Neticede, 1930 yılında, Cumhurbaşkanlığı Orkestrası Şefi Zeki Üngör’ün eseri, Mustafa Kemal’in beğendiği ve tercih ettiği bir beste olarak, millî marş bestesi kabul edilir. Fakat bu beste, “*önce sözsüz olarak*” hazırlanmış, ardından Âkif’in şiiri, besteye giydirilmiştir. Onun için “*prozodi hataları*”

bulunmaktadır. Ağır ritmi ile “ölü doğan”, “Türk temlerini ifade etmeyen” hatta “*Karmen Silva (Carmen Sylva) isimli bir operetten alındığı*” belirtilen beste, hiçbir yerde gür, marşın ruhuna uygun bir coşku ile okunamamaktadır.

Kayseri Yolculuğu

İstiklâl Marşı’ndan sonra en önemli olaylardan birisi, Meclis’in Kayseri’ye taşınması işidir. Polatlı önlerine gelen Yunan ordusu karşısında Ankara’nın düşme tehlikesi belirmiştir. Eskişehir bozgunundan sonraki panik güçlüdür. Ankara-Polatlı yakınlarına kadar düşmanın gelmesi, merkez in güvende olmadığı düşüncesini doğurmuştur. Bunun için merkezi Kayseri’ye taşıma tartışmaları yapılırken diğer taraftan, fiilen askerî gücün hareket kabiliyetini zayıflatacak unsurlar taşınmaya başlar. Kayseri’ye taşınma konusunda, Âkif ve yakın arkadaşları kararlı bir duruş sergiler. Herkesin heyecan ve endişe içinde bulunduğu tehlikeli zamanda Âkif, sarsılmamış, ümitsizliğe düşmemiş, metanetini korumuştur. Cephelerden farklı haberler geldikçe ümitsizliğe düşenleri, sakinleştirmeye çalışır, onların kalplerine kuvvet vermek için güldürücü fıkralar anlatır, gönülleri canlandırmaya uğraşır. Gözleri arkada olanların yönünü, Sakarya’ya çevirir. Bir gece birçok arkadaş toplanıp konuşurken birisi; “*Şayet Ankara’dan kaçmak icap ederse ne tarafa kaçarız? Kayseri’ye mi gitsek, yoksa Kastamonu’ya mı kaçsak?..*” der. Kaçma lafına Âkif’in canı çok sıkılmıştır. “*Dinleyin arkadaşlar, size bir fıkra nakledeyim*” der. Anlattığı, *Safahat*’ının Asım kısmında daha sonra yayımladığı, Kır Ağasının rüyasıdır. Oruç sıcaqlara gelmiştir. Kır Ağası bakar ki, sabahlar akşam olmuyor, tiryakilik var, öfkeli. Al ata atlayıp yola çıkarak “seferi” olur. Böylece oruçtan kurtulmuştur. Tavuklu, hindili köylerde haftalarca mola verir. Dört öğüne bir de sahuru ekler. Yer, içer. Bir gece korkutucu bir rüya görür. Sabahı bekleyemez. Köylüyü uyandırır. Düş yoracak birini ister. Cemaat, Çarıkçı Emmi’yi salık verir. Yalnız sahurda yatan Çarıkçı Emmi’nin, bu saatte kaldırılmamasını, sabahın beklenmesini tavsiye ederler. Kır Ağası, beklemez. Rüya yorucuyu, derhal istemektedir. Çarıkçı, ilk gelenleri geri gönderse de tekrar gelenlerin ısrarı üzerine, söylenerek kalkıp gelir. Ağa’dan rüyasını anlatmasını ister. Ağa, yemek yiyip yatmış, gece yarısı rüyayı görmüştür. “*Bir öyle hayvana bindim ki, seçemedim iyice*” der. Bindiğinin ne olduğunu sorunca; “*Bilir miyim? Yalnız dört ayaklı bir şeydi.. / Katır mı desem? Eşek mi desem? / Öküz mü desem? / İnek mi desem? / Al at mı desem? / İdiç mi desem? / Koyun mu desem? / Çepiç mi desem?*” der. Rüya da biraz yürümüştür. “*Geçtiğin, nasıl yerdi?*” sorusuna cevap da muğlaktır: “*Yokuş mu desem, iniş mi desem? / Uzun mu desem, geniş mi desem? / Çorak mı desem, çayır mı desem? / Sulak mı desem, hayır mı desem?*” der. Uzakta bir kocaman karaltı görmüştür. Onu da şöyle tarif eder: “*Ağaç mı desem, kütük mü desem? / Duvar mı desem, höyük mü desem? / Ağıl mı desem, hamam mı desem? / Yıkık mı desem, tamam mı desem?*” Sonra karşısına bir adam dikilmiştir. Kim, sorusuna: “*Babam mı desem, kızım mı desem? / Hasım mı desem, husım mı desem? / Çift mi desem, gâvur mu desem? / Şudur mu desem, budur mu desem?*” Çarıkçı Emmi, çatmıştır. Belirsizlikler içindeki rüyayı yorumlar: “*Uzatma, sen buluyorsun belâni Allah’tan... / Bu elde bir; yalnız pek seçilmiyor ne zaman... / Bugün mü desem, yarın mı desem? / Uzak mı desem, yakın mı desem? / Yazın mı desem, güzün mü desem? / Güzün mü desem, yazın mı desem?*” deyiverir. Âkif, tanıyıp bilmeden, körü körüne gidişi ölüm gördüğünü, Kır Ağası üstünden böylece anlatır. Bir diğer olay, Dergâh toplantısıdır.

Otuz dört milletvekili, bir gece Taceddin Dergâhı’nda toplanır. Aralarında on dokuz din âlimi de vardır. Sabaha kadar çalışıp, ne yapacaklarını kararlaştırırlar. Bir önerge hazırlarlar. “*Bu önerge, TBMM’nin eşiğinde ölür, ancak binadan diri çıkarak bir adım geri gitmeyiz*” kararını verirler. Önergeyi, Hasan Basri kaleme almıştır. 30 Temmuz 1921 Cumartesi günkü ikinci gizli oturumda, Basri Bey söz alarak, Meclis’in son ana kadar yerinde kalmasını, değil Kayseri’ye gitmek, bir adım bile geri çekilmenin mümkün olmadığını, tam tersine Meclis’in Polatlı’ya taşınmasını, millet in arkalarında olduğunu dile getirir. Düşman karşısında geri çekilmektense, elbirliğiyle karşı konulması gerekmektedir.

Sonuçta Kayseri’ye gönderilenler olur. Tedbir mahiyetinde bazı çalışmalar yapılır. Fakat Meclis yerinde kalmıştır. Âkif, Kayseri’ye gitmesine karar verilen ailelerin başında Eşref Edip’in bulunmasını

ister. O da *Sebilürreşad*'ın Kastamonu ve Ankara'da çıkan sayılarından bir çuval kadar koleksiyon yaparak dört-beş arabalık kafilenin başında yola çıkar. Kırşehir'e yaklaştığında "geniş bir ovada yüzlerce, binlerce arabayı, kağnıyı bir arada şarka doğru çekilirken" görürler. Çekilişin devam etmesi, Türk milleti için yaşama şansını yitirme anlamına gelmektedir. Üzüntüleri tarifsizdir. Ama Sakarya Meydan Muharebesi ile ilgili cepheden iyi haberler gelir. Düşman geri çekilmiştir. Her tarafta şenlikler yapılır. Zafer haberinden sonra, Ankara'ya dönülür.

SAKARYA SIRASINDA ÂKİF

Yakın dostu Hasan Basri, Sakarya günlerindeki Âkif'i bir başka anlatır: *"İstiklâl muharebelerinin devam ettiği sıra Âkif'i görmeli idiniz. O, kafesleri yırtan aslanlar gibi kükrüyordu. Düşman Ankara'ya yaklaştığı sırada Âkif hiç istifini bozmadı., onun manevi gücü zerre kadar sarsılmadı; etrafındakilere hep ümit, hep iman, hep cesaret telkin etti. Sanki o kocaman bir dağ idi.."*

Âkif, Sakarya zaferi üzerine, büyük bir sevinç ve heyecan duyar. "Sakarya Kahramanlarına" ithaf ettiği, zaferi anlatan bir şiir söylemeye başlar. Görmek isteyen yakınlarına, "Bitirmeyince göstermek âdetim değildir" diyerek ısrarlara rağmen yazdığı mısraları okumaz. Veda Haccı gibi, bu şiir de bir kısmı yazılmış olmasına rağmen sonuçta ortaya çıkmamıştır.

Çok sonra gazeteci Feridun Kandemir, ölüm döşeğindeki Âkif'e, büyük zaferi, o anda ne duyduğunu sorar. Cevap: "Allah'ım ne muazzam zaferdi o!.. Ortalık herc ü merç oldu.. Beş altı saat içinde bir başka dünya doğdu.. Ve biz mest olduk.." "O zaman bir şey yazmadınız mı?" sorusuna cevabı: "Artık benim ne düşünecek, ne duyacak, ne yazacak, hatta ne yaşayacak takatim kalmıştı.. Dilimiz tutulmuştu. Ordu bizzat yazıyordu!" der.

O duyuş, içten benimseme, bütünleşme her faninin hissedeceği bir incelik değildir. Çanakkale zaferini, çölde duyduğu zaman, saatlerce hıçkıra hıçkıra sevinç gözyaşları döken Âkif'in, Büyük Taarruz'dan sonraki halini tasavvur etmek zordur. "Yaşayacak takatim kalmamıştı" sevinci, belki onun halini açıklayabilir. Vatani, milletin kaderiyle bütünleşmede hasbilik, onun ruh iklimine hâkimdir..

ÂKİF KONYA'DA

Âkif'in Ankara'ya ulaştıktan sonra gittiği yerlerden birisi Konya'dır. Konya'ya ilk gelişi 25 Mayıs 1920 tarihindedir. Çıkması muhtemel görülen bir kargaşa üzerine 4/5 Mayıs 1920'de bazı tutuklamalar yapıp tedbirler alınmıştır. İşte o tedbirlerden birisi de Konya'ya TBMM adına bir nasihat heyetinin gönderilmesi talebidir. Halkın sükûnetini temin etmek üzere Âkif'in de içinde bulunduğu bir Meclis heyeti düşünülür. Heyet, Konya Milletvekili Arif Bey'in meclise verdiği teklif üzerine, halkı aydınlatmak için "Millî ve İslâm şairi" Mehmet Âkif, Antalya Mebusu Hamdullah Suphi, Trabzon Mebusu Ali Şükrü ve Konya Mebusu Refik Bey'lerden oluşturulur. Millet Meclisi heyeti, 25 Mayıs'ta Konya'ya hareket eder. Çeşitli toplantılar yapılır. Gündem bellidir. Memleketin içinde bulunduğu durum anlatılır, Meclisin yaptığı çalışmalar hakkında halka bilgi verilir. Bu çalışmalardan halk memnun kalmıştır. Konyalılar, heyetin 3 Haziran'a kadar kalmasını rica ederler. 3 Haziran 1920 tarihli *Öğüt*'ün başsayfasında, "Kardeşçesine" başlığı altında Milletvekillerinin Konya'daki faaliyetleri hakkında bilgi verilir. Konya Belediyesi, 2 Haziran günü aralarında Mehmet Âkif ve Ali Şükrü'nün de bulunduğu milletvekillerine iftar ziyafeti çeker. İftardan sonra da onlar Konya'dan ayrılır. Şu duruma göre bu gelişte Mehmet Âkif, bir hafta kadar kalmıştır. Ayrılırken Ali Şükrü ile birlikte bir teşekkür ve veda yazısı da yayınlarlar.

Âkif, 3 Ekim 1920'de Delibaş Vakasından sonra, Kastamonu'ya gelmezden önce Konya'ya tekrar gelir. "Nasihat etmek üzere üstadın Konya'ya gitmesi münasip" görülmüştür. O Konyalılara nasihatler eder. Memleketin yıkılmak üzere olduğunu, bütün bir milletin bir vücut halinde birleşerek Ankara'da kurulan hükümete yardım etmeleri gerektiğini söyler. Âkif'e göre, "Müslüman olan ve iyi insanlar bulunan Konyalılar" üstadı dinlemiştirler. Onun Konya'ya gelmesi, toplum üzerinde olumlu bir hava meydana getirmiştir.

Âkif'in Konya'ya diğer gelişi I. İnönü Muharebesi'nin (6-10 Ocak 1921) kazanılmasından sonraki günlerdir. Zafere susanılan günlerde görülen başarıya çocuklar gibi sevinen Âkif, Ankara'da on-on beş gün kaldıktan sonra Konya'ya doğru hareket eder. Afyon'da Şükrü (Çelikalay) Hoca'nın kendisini zorla trenden indirerek evinde misafir etmesi sonucu dört gün Afyon'da kalır, irşat faaliyetlerinde bulunur. Ardından Konya'ya gelen Âkif, gündüzleri camilerde vaazlar verir, geceleri evlerde sohbet toplantılarında bulunur. Âkif, Konya'dan sonra Ankara'ya, milletine en büyük hizmeti olan İstiklâl Marşı'nı kazandırmak üzere dönecektir.

ANKARA'DAKİ EVİ, YAŞAYIŞI

Âkif, Ankara'ya gelince doğru Taceddin Dergâhı'na inmiştir. O sıra Ankara'da kalacak yer, “mesken buhranı” olduğu için herkes bir tarafa sığınmaktadır. Taceddin Şeyhi, özel bir hürmetle, dergâhın iki odasını üstada tahsis etmiştir. Burası, “eşraftan birinin adeta selâmlık dairesi” gibidir. Ufak bir köşk tipinde muntazam yapılmış, içi dışı boyalı, döşenip dayanmıştır. Güzel ve geniş bir bahçesi, içinde türlü türlü meyveleri vardır. Önünde “şarıl şarıl suların aktığı” bir şadırvan bulunmaktadır. Burası, yer bulamayıp istasyonda çayırlar üzerinde yatan, Ziraat Mektebinde balık istifi kalan milletvekillerine göre, gerçekten muntazamdır. Dergâhın iç konforunu, müdavimlerinden olan doktor, şair Hüseyin Suat, Midhat Cemal'e anlatır: “Köşede paslı küçük semaver, yerde pösteki, yazın geldiğini ispat etmek için tekkenin yanındaki mezarlıkta bir miktar yeşillik. Âkif, “tekkenin penceresinden bu yeşilliğe bakarak; “Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda” demiştir.

Eşref Edip'in anlattığına göre Âkif, Ankara'daki bütün şiirlerini, İstiklâl Marşı'nı, bu dergâhta kaleme almıştır. Yakın dostu, marşı yazış halini de aktarır: “Odanın bir tarafına çekilmiş, elinde ufak bir kâğıt.. tefekküre dalmış.. ara sıra bir kelime yazıyor.. bazen yazdığını çiziyor.. sonra tekrar yazıyor.. bazen saatlerce düşünüyor..” Üstad, şiire çok zaman harcamakta, o kolayca okunup, akan şiirleri meydana getirebilmek için günlerce uğraşmaktadır. Tamamlandığında ise bir küçük merasim yapılmaktadır: “Şiir tamam olup da tebyiz edildiği (temize çekildiği) zaman çaylar demlenir, hep arkadaşlar toplanır, bilhassa pek sevdiği Basri'ye haber gönderilir. O elinde uzun çubuğu, sallana sallana gelir, üstadın yanına oturur, üstad tamam olan şiirini kendine mahsus ahenkle okurdu.”

İstiklâl Marşı kabul edildikten sonra da Taceddin Dergâhı'nda “çok samimi bir merasim” yapılır. “Üstadın sevdiği bütün arkadaşlar, birçok mebus, üstadı tebriker” gelir, güzel sohbetler edilir. Kader birliğinin kenetlendirdiği, gönül birliğinin birbirine kaynaştırdığı insanlardır onlar. “Herkes nefesine ait her şeyden feragat etmiş, memleketin halâsından (kurtuluş) başka bir şey düşünmüyor.. Herkes şahsi emellerini bir tarafa bırakmış.. Bütün fikirler, gönüller bir noktada toplanmış”, hırslar, düşmanlıklar ayaklar altına alınmış, ortalıkta yalnız kardeşlik ve samimiyet dalgalanmaktadır. O kadar ki yazar, o ruh ikliminin coğrafyaya geçtiğini de belirtir: “Bütün gönüller, bütün meclisler, Ankara'nın dağları taşları, samimiyet ve sevgi içinde idi”.

Bu dergâh odası, ilim, irfan, sanat meclislerinin merkezi gibi kullanılmıştır. Âkif, musikiyi sevmektedir. Özel sohbet âlemlerinde arkadaşlarıyla birlikte ilahiler, şarkılar söylemekte, güzel seslilere gazeller, naatlar okutmaktadır. Dergâh, evler, bağ evlerinde bu toplantılar zaman zaman yapılmaktadır. Bu toplantılara katılanlardan birisi de Ankara'ya geldikçe sık sık üstadın yanına gelen Neyzen Tevfik'in kardeşi, Baytar “ulemasından” Şefik'tir. Âkif'in yanında ney üflemektedir. “Şefik, eşsiz bir neyzendir, fakat kardeşinin onda biri bile” değildir.

Âkif, dergâhı okul gibi de kullanmaktadır. Sabahları Mahir İz'e (evlerinde), Farsça eserler (Şeyh Sadi'nin *Bostan*'ı, *Şems-i Mağribî Divanı*, *Harâbat*) okutmaktadır. Bir ara Fransızcasını ilerletmesi için Alphonse Daudet'in *Değirmenimden Mektuplar*'ını tavsiye eder ve onu da okurlar. Meclisin genç zabıt kâtiplerinden olan Mahir Bey'in dersi bitince dergâhta, Balıkesir Milletvekili Hasan Basri ile Müftizâde Abdülğafur (İştin) Efendi ve arkadaşlarına Arapça *Muallakât* okutmaktadır. Öğleden sonra Mecliste yerine geçerek görüşmeler başlayınca kadar Fransızca bir eseri tercüme ettiği görülmektedir. Gece yarısından sonra dergâhın misafirlerinden Hariciye hukuk müşaviri Münir (Ertegün) Bey'e *Hafız Divanı*'nı okutmaktadır. Günlük hayatında boşluk, dur durak yoktur. Dolu dolu

yaşamaktadır. Onun hayat şeklini, öğrenci ve dostu şöyle tarif eder: “Âkif Bey ya okur, ya okutur, ya yazar, yahut fıkra söyler, veya dinlerdi. Abes ve manasız sözlerden sıkılırdı. Uzatmadan keser, başka lakırdıya geçerdı”.

Mehmet Âkif'in o hengâme içinde, Millî Mücadele yılları itibariyle imzalı elli yazı ve şiiri yayınlanmıştır. Konuşmaları, vaazları yanında yayınlanmış şiirlerinin unutulmaz tesirleri bulunmaktadır.

Âkif, tamamlamaya çalıştığı günlerde “Âsım”ı da Taceddin dergâhında dostlarına okumuştur. İsmail Habib'e göre, “Kalın, davudî” bir okuyuşu vardır. “Türkçenin, aruzdaki bütün kayıtları eriterek akan mâniasız, sektesiz düz ve revan ahengi”ni onlara hissettirmektedir. Dinledikten sonra “Şiirin yükseğe çeken kudretinde ruhlarımıza başka bir hava doluyor” diyen yazarın, hükmü şudur: “Âsım müellifi edebiyatımızın tarihinde kendine mahsus bir kürsü yaptı” (Sevük, 1966, 295).

Âkif, Ankara'da Taceddin Dergâhı'ndan sonra yine Taceddin Mahallesi'nde iki odalı bir ev kiralamıştır. Kastamonu'da olan ailesini de böylece Ankara'ya getirerek burada kalmışlardır. Fakat dergâha gidip-gelmeye devam etmiştir. Sakarya Muharebeleri öncesinde Ankara'nın muhataralı günlerinde aile fertlerini bir süre Kayseri'ye gönderir.

Âkif, nikbin, hareketli bir insandır. Ankara'da spora ilgisini kesmez. Gençliğinde yaya koşuları, deniz yarışları, güreş, atlama müsabakalarına katılıp birincilikler alan, saatlerce kürek çeken, Boğazı yüzerek geçen Âkif, Ankara'da tatil günlerini idmanla geçirir. “Değirmen arkının” görenlere ürküntü veren geniş, derin, tehlikeli yerini, arkadaşlarının yüreğini ağzına getirerek atlar. Etlik bağlarında, iki arkadaşıyla iddialı taş atma yarışı yaparlar. Yaya yürümeyi sevmektedir. Bir defasında, İstanbul'dan sevdiği birisi olan Hüseyin Kâzım Bey gelmiştir. Görüşürler. Ankara'dan uğurlayacakları vakti de kararlaştırmışlardır. Hasan Basri ile uğurlama yerine geldiklerinde, yaylı araba ile misafirin ayrıldığı öğrenirler. Arabacının ısrarı üzerine misafir, bekleyememiştir. Âkif, kırk beş dakika önce ayrılan arabanın peşine düşer ve yaklaşık altı saat sonra döner. Yaya olarak arabaya yetişmiş, vedalaşmış ve üç saatte de geri dönmüştür. Gürbüz, tunç gibi birisidir.

SİYASETTE ASİL DURUŞ

Âkif, ülkesi, milleti, değerleri konusundaki her şeyle ilgilidir. Zaten Âkif'i, döneminin gelişmeleri, ortamının dışında anlamak da mümkün değildir. O devrinin koyu Abdülhamit düşmanlığıyla zehirlenmiş atmosferinde yetişmiştir. Âkif'in üyesi olduğu İttihat ve Terakki, genel olarak, Batı Medeniyetine olumlu yaklaşan bir bakış açısına sahiptir. Jön Türklerin siyasal kuruluşu olarak İttihat ve Terakki'nin, Batı Medeniyetinin Türkiye'deki okumuş uzantıları tarafından kurulduğu söylenebilir. Paris, Londra, Berlin üçgeninde yetişen okumuş zümrenin öncülüğünü yaptığı Jön Türklerin, Osmanlı yönetimi ile mücadelesinin özünde de Batı yakınlığı, mevcut Osmanlı yönetimini Batıdaki gelişmeler doğrultusunda dönüştürme tutkusu bulunmaktadır. Âkif de bütün dindar, İstanbullu kimliğine rağmen o çevre içinde yetişmiştir. Hatta bu yüzden denebilir ki, Jön Türklerin hepsinde bulunan ortak özelliklerden birisi olarak Âkif de, II. Abdülhamit karşıtıdır. Dönem aydınları, Almanya, Fransa, İngiltere'ye sempati beslerken kendi devleti ve devlet büyüklerine hasmane tutum takınmayı; ilerlemeciliğin, entelektüel olmanın bir gereği olarak görmüşlerdir.

Âkif'in, bu konudaki ilk etkileri, daha ortaokul çağında, öğretmeni olan Hoca Kadri Efendi'den aldığı bilinmektedir. Okuduğu okullar, Abdülhamit devrinde açılmış batı tipi okullardır. Ama bu eğitim kurumlarının ortak özellikleri, Abdülhamit düşmanı, Jön Türk tipi insan yetiştirme yerleri olmasıdır. Lise, Baytar Mektebi de atmosfer itibarıyla benzerdir. Yalnız Âkif, temel değerleri iyi aldığı, Kur'an, sünnet, İslam tarihi bilgisi üst düzeyde olduğu için, Hıristiyan Medeniyetinin rüzgârı

önünde savrulup gitmemiştir. Fakat eğitim, arkadaş, dost çevresine bakıldığında, İkinci Meşrutiyet öncesinde gizli olan İttihat ve Terakki Cemiyeti ile irtibatlı bir ortama sahiptir.

Yakın dostu Eşref Edip, Âkif’le tanışması konusunda bilgi verirken, buluşma yerlerinin Direklerarası olduğunu belirtir. Görüşükleri çayevinin müşterileri sınırlı ve hepsi yakından bilinen insanlardır: “Âkif Bey’le Direklerarası’nda meşhur Hacı’nın çayhanesinde tanışmışık. Burası hususi bir çayhane idi. Müşterileri mahdut ve muayyendi. Burası bir nevi kulüptü. Müdavimler, birbirinden emin olarak serbest görüşürlerdi. Çayhane sahibi Hacı, yabancı müşteri kabul etmezdi, sivil memurlar orada barınamazdı. Âkif, yazdığı şiirleri burada okur, biz de istinsah ederdik (kopya yazı). Hürriyet ilân edilince bizim hususi çayhanede âdeta şehrâyin yapıldı. O zamanlar bizdeki hürriyet aşkı ve hasretini şimdiki gençler bilmez ve anlamaz, öyle bir ihtiyaç da hissetmezler. Âkif’e bir gazete çıkaracağımızı müjdeleyince fevkalâde sevindi. ‘Her nüshasına bir şiir benden’ dedi, ‘büyük İslâm mütefekkir ve âlimi Muhammed Abduh, Muhammed Ferid Vecdi’nin kıymetli eserlerinden de tercüme yaparım, ilk nüshaya ‘Fatih Camii’ne koyarız” diyen Âkif, *Sıratı müstakim*’le başlayan yayın faaliyetini, *Sebilürreşat*’la kapatılıncaya kadar devam ettirmiştir.

Direklerarası’ndaki çayevinden anlaşılan bellidir. Âkif, İttihat ve Terakki çevresi veya daha genel anlamda Abdülhamit karşıtı, meşrutiyet taraftarları ile irtibat halindedir. Eşref Edip, Âkif’le Fatih’te, Bosnalı Ali Şevki Efendi’nin evinde görüşüklerini de belirtir. Bu ilk görüşmelerin zamanı, II. Meşrutiyet öncesinde bir “İhya Gecesi”dir. İhya gecesi, onlara has, özel anlamlar da içeren bir kavramdır. Çünkü nadide eserler, daha basılmamış-piyasada bulunmayan defterlerle dolu bir kütüphaneye sahip olan Ali Şevki Efendi’nin evi, Salı günleri toplantıya sahne olmaktadır. Kültür ve sanat dolu geceye de onun için, “İhya Gecesi” demektedirler. Eşref Edip, henüz eğitim hayatını bitirmemiş, hukuk doktorasını vermektedir. Yalnız, şairi-şiirlerini tanımaktadır. Elini öper. Âkif de iltifat gösterir. Eşref Edip’in döneme vurgusu ise, hepsinden baskındır: “İstibdadın koyu bir devri idi. Matbuat hürriyetini düşünmek bile cürümdü. Gazete çıkarmak, üstatla beraber çalışmak hatıra bile gelmezdi.”

Tanıştıktan sonra, ömür boyu kader birliği eden bu insanların, ortak zeminleri çok fazla olmuştur. İki farklı anlatımda da önemli olan, şair ve yayıncının düşünce yapısı, karakter itibariyle benzer bir çevreye sahip olduklarının anlaşılmasıdır. II. Meşrutiyet öncesi kültürel ortam ve dostluk ‘bezm-i âlem’leri, ayrıca dikkat edilecek özelliklere sahiptir. Ayrıca fikrî akımın, hoca-talebe ve arkadaş çevresi içinde geliştiği, bu çevrenin bir yayın organı ile kitleye ulaşmaya çalıştığı da anlaşılmaktadır.

Sebilürreşad’ın yazı kadrosu içinde, Âkif’in sıfatı “Dârülfünûn Osmanî Muallimi” olarak belirtilir. Fakat 1925’te kapatılıncaya kadar başyazarı Mehmet Âkif’tir. Onun siyasete ilk girişi de dergi yazarlığı ile aynı sıralardadır. Âkif’i İttihat ve Terakki Partisi üyeliğine katan insan, onun çok saygı duyduğu âlim bir kimse olan Fatin Hoca’dır (Gökmen). Fatin Hoca süreci şöyle anlatır: “Âkif’le ilk görüşmem ilan-ı Meşrutiyetin onuncu günü olmuştur. Vatanperver bir gruptan müteşekkil arkadaşlarıyla birlikte Âkif cemiyete alınacaktı. Direklerarası’nın تنها bir köşesinde bu grupla temasa geldim. Maksat ve gayeyi anlattım. Birçok istizahlarda (açıklama isteme) bulundular. İcap eden izahat verildikten sonra tahlife (and içirme) başlanmıştı. Uzun boylu devam eden muhavereye hiç iştirak etmeyen Âkif, tahlif (yemin verdirme) şekline kesin bir itirazda bulundu. Yemindeki “*bilâ şart u kayd cemiyetin emirlerine itaat*” sınırlamasının kaldırılmasını teklif etti. Bu, o zamanda pek cesurane bir teklif idi. Kısa bir münakaşadan sonra arkadaşları yemin ettiler. Fakat Âkif, “*Ben cemiyetin yalnız emri marufuna biat ederim. Mutlak surette söz veremem ve yemin edemem!*” dedi. İşi kestirdi. Şahsiyet ve kıymetini nazarı dikkate alarak cemiyetin artık bir ihtilâl cemiyeti halinde kalamayacağını düşünerek istediği gibi yemini kabul ettim. Bu tarzı tahlif cemiyet mehafilinde epey dedikoduyu mucip oldu ve hatta bunun üzerine yemin sureti tadil edildi.”

Âkif, anlaşılacağı üzere menfaat gözeterek, bir siyasi güce katılmıyor. Üstelik siyasi gücün, zirvede olduğu günlerde önüne, şart koyacak kadar cesaret gösteriyor, kendi sözüne değer veriyor..

Mehmet Âkif, böylece yakın dostu, âlim bir şahsiyet olan Fatin Gökmen'in etki ve çabası ile partiye girmiştir. Yakın dostlarından Hasan Basri de aynı partinin Balıkesir teşkilatı içinde yer almıştır.

Âkif'in siyasi parti ilgisi yemin metnindeki sınırlar içinde kalır. İttihat ve Terakki'nin farklı düşünceye, eleştiriye tahammül edemeyen yönetim anlayışından dolayı dergisi birçok defa tökezletilir. İlk kapatma, 1911 Mayıs'ında yanlış anlama yüzünden ve Örfî İdarenin ani bir kararıyla olur. Dergi ikinci kapatmada, yayına hiç ara vermeden adını değiştirerek yoluna devam eder. 300 ve 301 sayıları (Haziran 1914) *Sebilünnecât* adıyla çıkar. 1915 Mayıs ve Eylül'ünde çıkan Âkif'in Abdülaziz Caviş'ten çevirdiği, İslâm ve Medeniyet başlıklı yazıların ikinci ve sonuncu kısımlarından bazı yerleri sansürlenir (C. 14/339, 340). Yazı, İttihat ve Terakki'nin siyasetine aykırı görülmüştür. Bundan sonraki kapatma daha uzun sürer. 1916-1918 arasında İttihatçı yönetim tarafından yigirmi ay dergisi kapatılır. Bir ara Sadrazam Talât Paşa, Âkif ve Eşref Edip'i görüşmeye davet eder. Talât Paşa'nın teklifi şudur: "Âkif Bey, şu Merkez-i Umumîdekilerle anlaşsan olmaz mı?" Sadrazamın kastettiği Ziya Gökalp'le uyuşmaktır. Âkif, bu teklifi hiç ahlâkî bulmaz. "Anlaşmak ne demek? Bizim şahsî bir emelimiz, bir gayemiz mi var? Bizi simsar mı zannettin?" diyerek selâm vermeden odayı terk eder. Bu tavır, kapatmanın uzun sürmesinin sebebi olmalıdır. Dergi, İttihatçılar içinde bir grubun dinde reform peşinde olduğunu öğrenmiştir. Bunlar, "yirminci asırda dinden bahsolunamayacağı" düşüncesindedirler. Dergi, bu bilgileri elde ederek konuya açıklık getirmeye çalışır. Bu yüzden kapatma işi, İttihatçı yönetimin iktidarını kaybetmesine kadar devam eder. Tekrar çıkış, 4 Temmuz 1918 tarihli 361. sayı ile devlet başkanının değişmesi sırasında yasağın kalkmasıyla mümkün olabilmıştır.

Mütareke devrinde, İttihatçı uygulamasını, işgalci sansürü aratmaz. Dergi işgal kuvvetlerinin sansürü yüzünden bazen sayfaları boş çıkmıştır (Nisan 1919, S. 403). Âkif'in yönetiminde *Sebilürreşad*, doğruları, düşünce namusu olan bir dergidir. Uzun süreli kapatma cezası gelmeden önce, aslında Dâhiliye Nazırından bir uyarı almışlardır. Dergi idarehanesinde, evden gelen **kuru fasulye** yerken, bakanlık görevlisi, "Nazırın selâmını" getirir; "yazılarında o kadar ileri gitmemesi" isteğini iletmıştır. Âkif'in cevabı, "Nazırına söyle, kendilerini düzeltsinler! Bu gidiş devam ettiği müddetçe bizi susturamazlar. Ben fasulye aşısı yemeye razı olduktan sonra kimseden korkmam!" olmuştur. "Hani Yağmaların" olduğu, "Bulgur Palasların" dikildiği bir dönemdir. Şöhretini kullanarak, yönetimle akçalı ilişkilere girerek "pay" alınabilecek bir yozlaşma devridir. Ama Âkif ve yakın arkadaşları, düşünce namusunu ve fikrî istikrarı korumada ısrarcı davranırlar. Bu sıralar, devlet istediği için Âkif, Necid Çölüne gitmiş, Berlin yollarına düşmüştür. O siyasî çekişmelerin dışlıleri arasına sıkışmadan, vatanseverliğini kırgınlıkların da üstünde tutarak, üstüne düşenleri yapmaya devam etmiştir.

Bu arada Âkif'in milletvekilliğinin de değerlendirilmesi gerekir. Onun milletvekilliği, sanki üstünde yama gibidir. Burdur milletvekilidir. Seçim yeri halkından kendisine, milletvekili olarak başvurular olur. Bunlar, Âkif'i sıkıştır. Çünkü istekler, bakanlıklardan koparılacak işlerle ilgilidir. Âkif'in bakanlara başvurması, daire amirlerine rica-minnet etmesi gerekmektedir. Bu tür işlerden hiç hoşlanmayan Âkif'in sevenleri, zaman zaman yapacağı işleri onun adına yapıverirler. Burdur'un idari yapısının değişikliği ile ilgili güçlü bir teklif gelince iyice bunalır. Daha seçim bölgesini tanımamış, ihtiyaçlarını öğrenme fırsatı bulmamıştır. Kendisini gıyabında seçen insanların, haklarını savunması gerekmektedir. Seyirci kalması mümkün değildir. Kendince yolu bulur: İstifa edecektir. Âkif'in istifaya kalktığını duyan arkadaşlarının her biri, "*birer Burdur mebusu kesilerek*" yöreyi savunurlar ve onun da istifasına engel olurlar.

İlk meclis, bakanları tek tek seçip sorgulamaktadır. Günümüzdeki gibi, başbakan tarafından bir bakanlar kurulu oluşturulup, hükümet toptan güvenoyuna sunulmamaktadır. Bir gün Âkif'i, bazı arkadaşları Millî Eğitim Bakanı seçtirmeye kalkarlar. O, bunu duyunca kıyameti koparır. Gerekçesi şudur: "Ben kendimi ve evimi bile idare etmekten acizim. Koskoca bir vekâleti (bakanlık) nasıl yaparım? Üstüme düşerseniz mebusluğu da atarım!". Bu tehdit, zorlayıcıların peşini bırakmasını sağlar.

Âkif, yapısı gereği hiç “siyaset adamı” olamamıştır. Gerektiğinde sözünü sakınmaz. Dobra dobradır. Fakat aleni celselerde Meclis kürsüsünden kayda girmiş bir konuşması bulunmamaktadır. Ankara Kadısının oğlu ve Meclis zabıt kâtiplerinden olan Mahir (İz) adlı talebesinin bildirdiğine göre; “hafî (gizli) celselerde icap edince çok konuşmuştur.”

Âkif, genelde günlerini Meclis, matbaa ve Taceddin Dergâhı’nda geçirmektedir. Vaazları ve çevresinde toplananlarla sohbetleri, Meclisteki çalışmalarından daha faydalı ve tesirli olmuştur. Meclis’te bir müddet sonra, Erzurum Milletvekili Hüseyin Avni Bey (Ulaş)’in etrafında oluşan muhalefet grubuna (İkinci Grup) katılmıştır.

Milletvekilliği, 1923’te bitirilince, İstanbul’a döner. Üzerinde geçmişte de etkili olan Fatin Hoca, “Artık siyaset adamı oldun, siyasetten ayrılmak biraz gücüne gider!” der. Âkif, “Siyasetten, siyasetin lafzından, siyasetin manâsından, siyaset kelimesinin ağza alınan her harfinden, siyasetten hatıra gelebilecek her hayalden, siyaset anılan her yerden, siyasete dair konuşan, öğrenen, onun mecnunu veya akıllısı olan herkesten, siyaset kelimesinin aslından ve onun müştakkâtından (türev) Allah’a sığınırım” deyiverir. Bu Şeyh Muhammed Abduh’un bir Allah’a sığınma duasıdır (istiaze). O Arapça metni, “o kadar ağız alışkanlığı ile” okumuştur ki, Fatin Hoca istiazeyi, “gündelik evrad-ı diniyyesi arasına koymuş olduğuna şüphe” etmez. Dürüst olmayan siyasetten nefret hali, hayatının bütün dönemlerinde bulunmaktadır.

Millî Mücadele döneminde Büyük Millet Meclisi, Meclis tarihinin bütününde görülmedik derecede etkin ve güçlüdür. Sistemin kalbi gibidir. Savaş meclisten yönetilmiş, yasama, yargı ve yürütme meclise karşı sorumlu olmuştur. Kuvvetler birliği uygulaması, milletvekillerinin işlevlerine gölge düşürmeden devam etmiştir. Onun için sayısı bir türlü sabitlenemese bile, milletvekillerinin üzerine düşen görev, fedakârlık, sonraki devirlere göre kıyaslanamayacak derecede yüksektir. Meclis, kendi adına, selamlarını ulaştırmak üzere bir heyet seçer. Heyet cepheleri dolaşacaktır. Heyetin başında, hem ordu komutanı hem de milletvekili olan generallerden Ali Fuat Paşa bulunmaktadır. Âkif de bu heyetin içinde meclis adına cepheleri dolaşır.

Ayrıca meclisin halkı uyandırmak, birlik bütünlük duygularını artırmak, Millî Mücadele’ye yönlendirmek için oluşturduğu irşat heyetleri de bulunmaktadır. Âkif, bu anlamda Anadolu’yu dolaşır en içten ve etkili olmuş vatanseverlerin başında gelmektedir. Yalnız yakın dostları da benzer faaliyetlerin içindedir. Ali Şükrü, Hasan Basri gibi arkadaşları da benzer şekilde halkı aydınlatacak resmi heyetlerin içindedir: “TBMM Matbuat ve İstihbarat Genel Müdürlüğü Komisyonu’na Selahaddin (Mersin), **Ali Şükrü** (Trabzon) ve **Basri** (Karesi) beylerin seçildiği” bilinmektedir.

Bu dönemde meşhur birçok yazar, siyasetçi mandacılığa kurtuluş simidi gibi tutunurken Âkif ve arkadaşları karşı durmuştur. O, yerli, içten ve halkının yanındadır. Değil bir yabancı ülkenin kanadı altına sığınarak manda ve himaye isteyip, İngiliz Muhipler, Wilson Prensipleri Cemiyeti kurmayı; “vatanın harim-i ismetine” saldıran güçleri, “tek diş kalmış canavar” görür. İşgal, zulüm, saldırı karşısında boyun eğmenin tam tersi, bilenen ve bileyen bir direniş ruhuna sahiptir. O, direniş ve hayatta kalış ruhunu, yazıları, şiirleri, vaazları, sohbetleri ile topluma aşılama çalışır. Arkadaşları ile birlikte *Sebîlürreşad*’ı, en güçlü araç olarak kullanırlar. Yirmi beş yüzyıldır istiklâlini koruyan Türklerin istiklâlsiz yaşayamayacağını savunurlar.

Âkif, nüktedan ve dostları arasında hoşsohbetidir. Mecliste bir bütçe görüşmeleri sırasında “Mazbata muharriri”, çoğul olarak “*memurin*” (memurlar) diyecek yerde “*memureyn*” (iki memur) der. Âkif, bütçeden memurlara ayrılacak payı, kastederek dayanamaz, yerinden laf atar; “Memureyn olsa balla kaymakla besleriz” der.

Mecliste Âkif’e sık uğrayan bir milletvekili vardır. Gürlekliliği meşhur, bu çok sevimli milletvekili, “hemen her gün birer şiir” yazıp, kendine mahsus edasıyla önünde okumaktadır. Bir gün Hasan Basri’ye; “Bizim ..., def’i hacet eder gibi yirmi dört saatte bir şiir çıkarıyor!” der. Hasan Basri, o milletvekilinin adını vermemiştir.

Siyasi Hayatının Sonu

Yunan kuvvetleri Anadolu'dan temizlenip, barış görüşmeleri sürecine girilince, yönetimin, Âkif başta olmak üzere İslâmcı bir dergiye ihtiyacı kalmamıştır. Resmi destek kesilir. Dergi, güçlüklerle haftalık iken, aylık, iki aylık gecikmelerle çıkmaya başlar. Bir sayısı *Öğüt*, biri Ali Şükrü Matbaasında basılır. İslâma samimi bağlı grup; yönetim, “*Batının iki büyük sömürgeci gücüyle (İngiltere ve Fransa), anlaşma ihtimali kuvvetlendikçe, merkezin dışına doğru itilmiştir. Bilhassa İngiltere ile ilişkiler geliştikçe, İslâmcılara ihtiyaç azalmış ve netice olarak belki de onların tepkilerini çekmemek için bu grup kenara itilmiştir.*”

Millî Mücadele hareketi, İslâmcı, milliyetçi, batıcı fikir akımlarını birleştirmiştir. Bu harekette özellikle İslâmcı unsurların ağırlığı vardır. Meclisin dörtte birini, ulema kökenli milletvekilleri oluşturur. “Hilâfet ve sultanlık gibi popüler semboller halkı direnişe sevk etmek için kullanılır”. Fakat hareketin başarıya ulaşmasından sonra, yakalanan uyum biter. Erzurum milletvekili, ilk Meclisin “fikir ve kanaat kahramanlarından” “Vakarlı, toksözlü”, “hiçbir kuvvet önünde eğilmeden, hakkı müdafaa eden, kuvvet, hatır ve dostluk için taviz vermeyen” şahsiyet Gözübüyükzade Ziya Hoca Meclis'te küçük düşürülür. Balıkesir Milletvekili Hasan Basri, Abdülgafur Hoca Meclis'ten ayrılır. Âkif'le Anadolu hareketine katılmak üzere İstanbul'dan birlikte gelen Trabzon Milletvekili Ali Şükrü, Çankaya'nın muhafız alayı komutanı Topal Osman tarafından boğularak öldürülür (27 Mart 1923). Batıcı kadrolar, uyumu ortadan kaldırmışlardır. Ardından ilk Meclis, 1 Nisan 1923'te feshedilir. İkinci meclisin seçiminde aday gösterilmeyen Âkif, Mayıs 1923'te ailesi ile birlikte İstanbul'a döner. Beylerbeyi'nde Çakaltepe'de bir eve yerleşir.

Ankara'dan dönerken yanında yalnız iki önemli hatıra getirmiştir: *İstiklâl Madalyası ve bir mavzer tüfeği*. İstiklâl Harbi hatırası olarak BMM. Üyelerine birer tüfek hediye edilmiştir. *Madalya ve tüfek*, İstiklâl Marşı şairinin üç yılı aşan sürelik hizmetlerinin en değerli mükâfatıdır. Şair, ikisine de çok kıymet vermektedir. Ama maaşsız, işsizdir. Üstelik emeklilik aylığı son demlerine kadar on bir yıl bağlanmayan Âkif, bundan sonra kışları Abbas Halim Paşa ile Mısır'a, yazları İstanbul'a gider. Ardından gönüllü sürgün yılları gelecektir. Sıkıntı ve borç içinde son yıllarını geçirir.

BATI MEDENİYETİNE BAKIŞI

Âkif edebî yönden Ziya Paşa, Namık Kemal, Abdülhak Hamit'ten; düşünce dünyası yönüyle Cemaladdin Afgani, Muhammed Abduh'tan etkilenmiştir. Dikkat edilirse, ilk ekip Avrupa ile irtibatlı, Genç Osmanlılar zümresinden; ikinci kesim ise, reformist, İslâm'a farklı yorumlar geliştiren Batıdaki bilimsel gelişmelerden etkilenmiş bir zümredir. İki kesimde de İslâm dünyasındaki geriliğe, Hıristiyan âlemindeki gelişmelerden yararlanılarak çare bulma düşüncesi öne çıkmaktadır. Âkif, elbette bu şahısların tümünden müstakil, farklı bir şahsiyet olarak kendini ispatlamıştır. Fakat sanat, fikri olgunluk yönlerinden gelişme döneminde, Avrupa kültür ve sanatı ile aradaki bağı, o etkilerin yönlendirdiğini tahmin edilebilir. Viktor Hugo, Lamartine, Emile Zola gibi Fransız yazarlarından etkilenmesinin yolunu, belirtilen şahsiyetlerle birlikte, öğrenim gördüğü Batı tipi eğitim kurumları ve içine dâhil olduğu İttihat ve Terakki/Jön Türk ekibinin tesiri ile birleştirmek mümkündür.

Âkif, Avrupa klasikleriyle ilgilidir. O, felsefe ve edebiyatta bilge biri olan arkadaşı Ferit Bey'le (Kam), Fransız yazar Lamartine'in (1790-1869) *Méditations poétiques* (Şairce Düşünceler) adlı kitabını okumuştur. Âkif, orada Fransız şairin, “Cenabı Hak” başlıklı şiirine “hayran olmuş, Ferit Bey'e: *Kuvvetini muhafaza şartı ile tercümesi kabil olsa..*” diyerek çevrilmesi için duyduğu arzuyu belirtmiştir. Ferit Bey'in çevirisi, *Sıratı müstakim*'in 61. sayısında yayınlandığında da, “*böyle semavi bir neşideyi lisanı ırfanımıza nakle himmet ettiklerinden dolayı Ferid Bey kardeşimize teşekkür ederiz*” notunu, şiir altına düşmüştür.

Âkif, “*Lamartin'i her zaman büyük hürmet ve muhabbetle yâd ederdi.*” Ondan etkilendiği bilinmektedir. Bir yere giderken Lamartine gibi, memleketleri insanlar olarak görürdü. Âkif'in, bu şair hakkındaki düşüncesi şöyledir: “*Sadii Şirazî hakkında ne prestîşkârâne bir hörmet beslersem; İbni Fariz'a karşı ruhumda ne büyük bir incizap (cazibe) duyarsam; cihanı şiirin berterin tabakasına*

yükselen Feyzî Hindî'ye nasıl hayran olursam; Fuzulî'yi ne kadar seversem; Lamartin'i de o kadar sever, o kadar hürmetle, o kadar iştiyak ile yadederim." Âkif, onun için Ferit Kam'ın kalemiyle Lamartin'in çevirilmesini arzulamıştır: "Yarı canım Ferid ile 'Meditasyon'dan parçalar okuruz. Bu büyük şairi Ferid'in de benim kadar sevdiğini, âsarı hakkında onun da benim gibi düşündüğünü gördükçe incizabı kadimim bir kat daha arttı. Ne olur, bir hayır sahibi çıksa da bize 'Meditasyon'ları, 'Armoni'leri, 'Graziyella'ları, 'Rafail'leri tercüme etse.. Vakıa iki sonraki eser lisanımıza naklolunmuş, lâkin bu gün için kâfi değildir. Ferid, Lamartin'in 'Cenabı Hak' unvanlı neşidei ârifanesini tercüme etti. Okuyanlar mest oldu. Fakat va esefa ki alt tarafı gelmedi. Garbın dühatı (deha sahibi) edebinden bizim fakir edebiyatımız nasıl müstağni olabilir."

Âkif, Fransız yazar Dümafis'in (Alexandre Dumas, fils/oğul, 1824-1895) de "kudretine hayrandır". Küçük konulardan, büyük netice çıkarma konusunda Dümafis'i, Sadi'ye benzetir: "Ben ne zaman Sadi'yi ansam arkasından Dümafis'i, ne vakit Dümafis'i hatırlasam yanı sıra Sadi'yi bilâ ihtiyar düşünürüm. Dümafis'in *La dam o Kamelya*'sını hepimiz biliriz. Daha doğrusu müellifi, yalnız bu önemli eserinden dolayı tanırız."

Âkif, Fransızcası sayesinde Fransız ve Batı edebiyatının, bütün "şah eserlerini" okumuştur. "İngilizlerin Şekspir'ini, Milton'unu, Bayron'unu, daha başka büyük simalarını, Fransızların Anatol Frans'e kadar bütün sanat ulularını okumuş ve kendisine tavsiye olunan her eseri didikleme didikleme tetkik etmişti. Umumi Harp yıllarında, Anatol Frans'ın *Tayis*'ini okuduktan sonra, Arap edibi İsmail el-Hafız Efendi'ye anlatmış, eserin birçok yerlerini tercüme etmiş, İsmail Efendi hayretler içinde kalmıştı." Bir ara dostları ile şiirde kafiye üzerine sohbet ederken, "meşhur Fransız şairi Korneyl'in şiir yazarken nasıl kafiye aradığını hikâye eder." Ona göre, Fransızlar kafiye meselesini en aza indirdikleri halde, o bile insanı yormaktadır.

Yetiştigi çevre, yaşadığı dönem, içine girdiği parti itibariyle Âkif'te, önceleri Batı Medeniyeti, Hıristiyan dünyasına bir meyil vardır.

Âkif, batı ilim ve irfanına duyduğu sempatinin nereye kadar uzandığını saklamaz. Onun iç dünyasında bazen Kur'an'ı okurken, "*Ey Peygamber, kâfirlerle ve münafıklarla savaş. Karşılarında çetin ol.*" (Tevbe: 73); "*Onlar sizde büyük bir azm ü şiddet bulsunlar.*" (Tevbe: 123); "*Ne Yahudiler, ne Hıristiyanlar –sen onların dinine uyuncaya kadar- asla senden hoşnut olmaz(lar).*" (Bakara: 120); "*..mü'minlere karşı alçak gönüllü, kâfirlere karşı onurlu ve zorlu.*" (Maide: 54) gibi ayetlerde kendi kendine şöyle sormuştur: "*Acaba sâir milletlere karşı biraz şiddetli davranılmıyor mu? Müslüman olmayan akvam hakkında daha merhametkâr olmak icap etmez miydi?*" gibi düşüncelere dalmıştır. Bu tür vesveselerin kaynağını da izah eder: "*Gözümüzü açtık, Avrupa medeniyeti, Avrupa irfanı, Avrupa adaleti, Avrupa efkâr-ı umumiyesi nakaratlarından başka bir şey işitmedik. İngiliz adaleti, Fransız hamiyeti, Alman dehası, İtalyan terakkiyâtı kulaklarımızı doldurdu.* Lisan bilenlerimiz doğrudan doğruya bu heriflerin eserlerini, bilmeyenlerimiz tercümelerini okuduk; edebiyatları, hele edebiyatlarının ahlâkî, insanî, içtimâî mevzuları pek hoşumuza gitti. Müelliflerin kıymet-i ahlakiye ve insaniyelerini eserleriyle ölçmeye kalkıştık. İşte bu mukayeseden itibaren aldanmaya, hatadan hataya düşmeye başladık. Bu adamların sözleriyle özleri arasında asla münasebet, benzerlik olamayacağını bir türlü düşünemedik. İşte okuyan, yazanlarımızın çoğuna âriz olan bu yanlışlık, bu hata bir zamanlar bana da musallat oldu. Bereket versin ki yaşım ilerledi, tecrübem arttı. Hususiyile Avrupa'yı, Asya'yı, Afrika'yı dolaşarak Avrupalı dediğimiz milletlerin esaret altına, tahakküm altına aldıkları bîçare insanlara karşı reva gördükleri zulmü, gadri, hakareti gözümüzle görünce artık aklımı başıma aldım."

Model insanı Asım'ı Avrupa'ya, Berlin'e gönderen Âkif, *Süleymaniye Kürsüsü*'nde, Avrupa'nın ilmini, sanatını almayı; sanatın-ilmin milliyeti olmadığını, büyük gayretle çalışılması gerektiğini öğütler. Aynı yerde, düşünür geçinenlerin, kayıtsız şartsız Avrupa'yı taklit telkinlerini kınar: "Başka yollarda selamet gözetin gafilidir./ Bakarak hangi zeminde yürümüş Avrupalı./ Aynı izden sağa yahut sola hiç sapmamalı./ Garb'ın efkârını mal etmeli Şark'ın beyni./ Duygular çıkmalı hep aynı kalıptan; yani,/ İçtimâî, edebî, hâsılı her meselede,/ Garb'ı taklit etmezsek, ne desek beyhude,/ Bir de din

kaydını kaldırmalı, zira o belâ/ Bütün esbab-ı terakkimize engel hâlâ!” Düşünür geçinenler böyledir. Halk ise, Avrupa’nın düşüncelerini, eserlerini düşman tanımakta, “yenilik namına vahiy inse kabul” etmemektedir. İlme, irfana ulaşmak için bir yol aralamak gerekmektedir.

Âkif’in, Batı Medeniyetini, müspet bilim ve teknolojik gelişmeler yönünden değerlendirmesi, olumludur.

Âkif, Avrupa hakkındaki bilgisini, zaman zaman karşısında inat eden bazı okumuşlara karşı kullanır. Yalnız bunu, mizahi bir üslupla yapar. Hasan Basri’nin anlattığına göre, karşısındakine; “*Durun, ben size ‘Avrupa âyetleri’ okuyayım*”, der. Üzerinde konuşulan konuda, Avrupa bilginlerinin neler dediklerini, “hangi memleketlerde o meselenin ne surette tatbik edildiğini sayar, döker, nihayet muhatabını yola getirirdi. Üstadın kafasında ‘Avrupa âyetleri’ o kadar çoktu ki!” Âkif, Avrupa hakkındaki bilgisini, Avrupa hayranı ama bilgisi ve yorum kabiliyeti yeterli olmayanlara karşı yerinde kullanmıştır.

Batı ile Yüz yüze Gelmesi

Âkif, Birinci Dünya Harbi başlarında, Harbiye Nezaretine bağlı Teşkilâtı Mahsusa’nın kendisine verdiği bir görevle, Berlin’e gittiğinde, Almanya’nın hayret verici gelişmişliğini gözlemler, mevcut vaziyetimizle karşılaştırır. İçinden geçirdiklerini, düşündüklerini, hatırladıklarını, geliştirdiği fikirlerini, ete-kemiğe büründürerek hikâye kırıntıları ile birlikte söyleyiverir. O, işin özündeki tasaların dertlisidir. Doğunun ezeli sorunları, geriliği, fakirliği ile gelişmiş Batıyı, zihninde döndürür. Doğudaki köhne trenle batıdaki dakik işleyen tren; doğudaki kirli, duvarında tahtakurusu yürüyen han odalarıyla batıdaki temiz, bakımlı otel odalarını; doğuda kar-yağmur yağdığı zaman çamurdan yürünmez hale gelen sokaklarla yağın karı temizlenen temiz caddeleri, kahveleri kıyaslar. Ama bir yandan aklı harpte, Çanakkale Cephesindedir.

Berlin Hatıraları adlı uzun şiiri, Âkif’in, Alman-İngiliz kıyası hakkında da bilgi verir. Bir kadın, bir anadan hareketle, Almanya’yı diğerlerinden yüksek tutar. Berlin görev günlerinde, neredeyse çocuksu bir heyecana sahiptir. Almanya için:

“Değil mi bir anasın sen? Değil mi Almansın?/ O halde fikr ile vicdana sahip insansın./ O halde ‘Asyalıdır, ırkı başkadır..’ diyerek,/ Benat-ı cinsin olan ümmehatı incitecek/ Yabancı tavrı yakışmaz senin faziletine../ Gel iştirak ediver şunların felâketine./ Ki ‘Paylaşıldı mı artar durur sürur-i beşer;/ Kederse’ aksine: ‘ortakla eksilir’ derler./ Bilir misin ki senin Şarka meyleden nazarın,/ Birinci def’a doğan fecridir zavallıların”.

Mehmet Âkif, İslâm ülkelerini sömürgeleştiren İngiltere, Fransa, İtalya ve Rusya’yı yerden yere vururken, Almanya’ya başka gözle bakar. Almanya’yı öven ifadelere yer verir. Onun, Almanya’nın doğuya dönüp bakmasını, zavallıların ilk defa üstüne doğacak olan ışık gibi görmesi; bu ülke hakkında bir hayli olumlu düşündüğünü göstermektedir. Âkif’e göre, Alman anası da, fikir ve vicdan sahibidir. Aynı cinsten olan diğer kadınları incitmek onun faziletine yakışmaz. Ama yeryüzünde insanlar biner biner ölür, evleri yıkılan üç yüz elli milyon can perişanken, Avrupa’nın “hisli vicdanı”, asırların yüreğini inletip çoşan kanı görmemektedir. Avrupa, göklerin derinliklerine kadar yükselen insanlık iniltisini, kendi atmosferinde duymamaktadır. Buradaki Avrupa suçlaması, sanki yumuşak, tatlı-sert bir yüklenme gibidir: “Nedense, duymadı Garbın o hisli vicdanı,/ Hurûşu sîne-i a’sarı inleten bu kanı!/ Nedense, Arşa kadar yükselen enîn-i beşer/ Sizin semalara aks eyledikçe oldu heder!”

Almanya’dan doğuya, Balkan Harpleri üstünden işgal edilen İslâm topraklarına dönen Âkif, ümitsizlik, tembellik ve ihanetin kol gezdiği ülkemize bakar. Avrupa acele huzurumuza koşarken, içeride bir sürü hain mezarımızı kazmaktadır: “Koşarken Avrupa ta’cile ihtizarımızı;/ İçeride bir sürü hain kazar mezarımızı!” Çalışsak da çalışmasak da ölüme mahkûm olduğumuzu söylerken sözü getirdiği yer İngiltere’dir. Almanya’ya bakışı ile İngiltere hakkındaki düşüncelerini 1914 itibariyle karşılaştırmak mümkün olmaktadır: “Ne söyleyip duruyor, görmedin mi İngiliz:/ ‘Üzülmeysin, yaşamaktan kesin ümidinizi!/ Hakikat ortada, manası var mı evhamın?/ Bilirsiniz ki; Mısır, kâinat-ı

İslâmın/ O sıska gövdesi üstünde adetâ kafası;/ Diyar-ı Hind ise, göğsünde kalb-i hassâsı; Sizinkiler de, kımıldanmak isteyen koludur;/ Ki boş bırakmaya gelmez, ne olsa korkudur! Biz İngilizler olup hali önceden müdrik;/ O beyne pençeyi taktık, o göğse yerleştik./ O halde bir kolu kalmış ki bize çullanacak./ Yolundadır işimiz bağladık mı kısıkrak! Hem öyle zorla değil, çünkü ‘fıkr-i kavmiyet’/ Eder bu gayeyi teshile pek büyük hizmet./ O tohum-ı lâneti baştan saçıp da orta yere./ Arabla Türkü ayırdık mı şöyle bir kerre,/ Ne çarpınır kolu artık, ne çırpınır kanadı;/ Halifenin de kalır sade bir sevimli adı!/ Donanmamızla verip, sonra, Şarkı velveleye,/ Birinci hamlede bayrak diken Çanakkale’ye;/ İkinci hamle Dârü’l-Hilafe! der çekeriz!”

Âkif, sinsi İngiliz emperyalizmi ve hedeflerini iyi anlamıştır. Berlin günlerinde Çanakkale’nin düştü düşecek endişesini içinde taşımaktadır: “Beş altı pençe bir olmuş boğazlamakta bizi!/ Silindi gitti Hilâlin şu anda belki izi./ Zavallı Marmara’nın şerha şerha bağrından!/ Bir İngiliz bezidir, belki, şimdi dalgalanan.”

Berlin Hatıralarında şiir diliyle anlattığı İngiliz fitne çarkını, Âkif, beş yıl sonra 1920’de Kastamonu Nasrullah Camii’nde de açıklamıştır.

Osmanlı devrinde birbirine düşürerek zayıflatma esaslı işleyen İngiliz politikası, Mütareke ve Millî Mücadele devrinde devam etmiştir. Yunanlılar eliyle Batı Anadolu’yu Mora gibi Müslüman halktan yoksun hale getirme çabası sürerken, doğuda aynı iş Ermeni çetelerine havale edilmiştir. Böylece hiç İngiliz ölmeden, Müslüman halk, öldürülüp-korkutularak arazi boşaltılmış olacaktır. Âkif yeryüzünde, “İngiliz’in asıl düşmanlığı bizedir”, kanaatindedir. Çünkü “asırlardan beri Hilâfeti elimizde tutuyoruz. Asırlardan beri âlem-i İslam’ın başında olarak ehl-i salible (Haçlı) çarpışıyoruz. Dünyanın bütün Müslümanları selâmetlerini, kurtuluşlarını yıllardan beri arzuladıkları istiklâllerini bizden bekliyorlar. Yüzlerce milyon Müslümana nispetle bizim bir avuç mesabesinde olan halkımızın ne ehemmiyeti vardır?, demeyiniz, iyi biliniz ki bu bir avuç halkın bütün âlem-i İslâmda pek büyük mevkii, pek büyük itibarı vardır. Bütün Müslümanlar bilirler ki maazallah Osmanlı saltanatının, İslâm Halifeliğinin devrilmesi, bütün cihanın imanını sarsacaktır. ..İngilizler bizi büsbütün mahvetmeğe ne kadar çalışsalar kendi menfaatleri namına o kadar haklıdır.” Birinci Dünya Harbi başlarında, *bütün milletlerin istiklâlleri için savaşıyoruz*, diyen İngilizler, Hindistan’da birbiri ardınca isyan çıkınca, bunları “kendisine mahsus olan müthiş bir vahşetle” bastırmışlardır. Bir daha başkaldırıların olmaması için dünyada hür bir Müslüman memleketin kalmaması gereklidir. İran ve Türkiye gibi, iki ülke kalmıştır. “İngiliz himayesi bir lânet halkası gibi” İran’ın boynuna geçirilince sıra Osmanlıya gelmiştir.

Âkif, Berlin’de iken, “*Yâdında Değil*” (14 Ocak 1915), “*Uyan*” (18 Şubat 1915) gibi şiirler de yazmıştır. *Uyan*’daki son iki dördlük, Avrupa karşısında doğuya güçlü bir uyarı mahiyetindedir. *Berlin Hatıralarındaki* endişelerini dillendirir: “*Ey koca Şark, ey ebedî meskenet!/ Sen de kımıldanmaya bir niyet et./ Korkuyorum, Garb’in elinden yarın,/ Kalmayacak çekmediğin mel’anet.*”

Hayal Kırıklığı

Berlin, Âkif’in Hıristiyan Medeniyeti ile aracısız tanışma yeri olmuştur. O, Batı Medeniyetine karşı beslediği duygu ve düşünceleri ile burada yüzleşme fırsatı bulur. Batının ikinci yüzünü, gözü ve gönlüne ilk batıran Almanlar olmuştur. İngiltere, Fransa, ABD ve Rusya’ya göre kendini en yakın gördüğü Almanlar, Âkif’te hayal kırıklığı duyguları geliştirir.

O, Almanya seyahatinden sekiz şeyle döner. Bunlar; bir nükte, bir manzume, bir hayret, bir ıstırap, üç mütalaadır. Nüktesi şudur: “Berlin’de ne var? Ne oluyoruz?” diye sorunca şöyle cevap verir: “Ne olacağız, Berlin’e gittim, elçimiz Kur’an’a tefsir yazıyor; İstanbul’a geldim, Fatih’te hocalarımız siyaset konuşuyor. Ne olacağız, artık anlarsın.” Manzumesi, *Berlin Hatıralarıdır*. Hayreti, Berlin’deki falcı kadındır. Falcı, eline bakarak, “Yakında İstanbul’dan taçlı bir mektup alacaksın” diyor. Birkaç gün sonra, Berlin’de Âkif’e, hiç beklemediği halde, İstanbul’daki Abdülmecid’den tepesi hanedan armalı bir mektup gelir. Âkif, kadını hatırladıkça, “Nostradamus’un kadını!” der.

Istirabını şöyle nakleder: “Yahudi, Almanya’da da karşıma çıktı. Banka, borsa, piyasa, gazete, kitap, mektep, musiki, her şey Yahudi’nin elinde!”

Üç mütalaası şudur: “Almanların üç şeyleri berbattı: Yemekleri, siyasetleri, doğu bilimcileri. Yemekleri, yani millî lahanalarıyla millî patatesleri. Siyasetleri, meselâ ‘Lusitania’ hadisesiyle başlayan gafletleri. Birinci Dünya Savaşı sırasında, İngiliz bandıralı Lusitania yolcu gemisini batırırlar. 1 201 kişinin hayatını kaybettiği olaydan dolayı, özür dileyebileceklerine, yolcu gemisi batırılışını kutlar ve hatıra para bastırırlar.. Doğu bilimcileri (müsteşrik), en başta Hartmann (Nicolai, 1882-1950). Alman müsteşriklerinin en mühimi diye adı çıkan bu Hartmann’ı Âkif, Berlin’de tanır. Adam Âkif’e tepeden bakarak, Türk edebiyatı hakkında yüksekte sözler söyler. “İlim dalavrecilerinin klasik kuvvetleri olan bu azamet karşısında Âkif adamı anlar.” Hartmann’ı, genel görüşler ortaya koymaktan, özel konulara çeker. Adam bunun üzerine, en çok Fuzuli ile ilgilendiğini açıklar. Gerçekte, “Fuzuli’yi yüzünden bile doğru okuyamamış” birisidir. Bunu fark eden Âkif, “en çok Fuzuli’yi bilmediğini” söyler. Bunun üzerine yelkenleri indiren Hartmann, Âkif’in kendisine, “Fuzuli’nin ‘Su’ kasidesini okutmasını rica” eder. Âkif de o azametli bilim adamına, kasideyi okutur. Dostları Âkif’e, “*Berlin seyahatinin tek neticesi, bir müsteşrikin ‘Su’ kasidesini öğrenmesi oldu*” diye takılırlar.

Âkif, iç dünyasında neler kurarak Almanya’ya gittiğini ve orada hangi teklifle irkildiğini, Millî Mücadele günlerinde anlatır. Anadolu insanına, bir aydın hüsranyla, âdeta içini döker.

Doğru sözlü Âkif, Almanya’nın da Haçlı ve ikiyüzlü olduğu hükmüne varmıştır. Bu hükme nasıl ulaşmıştır? Böylesine bir değişimi nasıl gerçekleştirmiştir? Onu, bütün samimiyetiyle içini döktüğü, kan ter içinde bildiklerini anlattığı Kastamonu Nasrullah Camii kürsüsünden açıklamıştır. Bizim Birinci Dünya Harbi’ne girmemizi en çok isteyen ve yine bundan en çok faydalanan Almanya, yegâne müttefikleri olan bizleri vahşi, ilkel görüyordu. Harp sırasında Almanya İmparatoru İstanbul’a gelince biz saf Müslümanlar, İstanbul’un minarelerini mübarek gece imiş gibi kandillerle donatır, Alman Dostluk Yurdu binası için birkaç camimizi heriflere peşkeş çekerken onlar; bizim olan Kudüs’ün, ortak düşman İngilizlerin eline geçmesini, dolayısıyla Filistin Cephesinin bozulmasını bayram gibi kutlamışlardır.

Ayrıca Almanya, Osmanlı Devleti’nin, I. Dünya Harbi’ne girdiği sıra, harbi, “iktisadi bağımsızlığın ilanı” için bir fırsat görerek, kapitülasyonları kaldırmasına, en büyük tepkiyi gösteren ülkedir. Düşman taraftaki İngiltere, Fransa, Rusya ve İtalya’dan fazla tepkinin, kader birliği edilen Almanya’dan gelmesi şaşırtıcıdır. Alman elçi Wangenheim, kapitülasyonların kaldırıldığı haberini alınca, derhal kendisinin ve askerî heyetin İstanbul’u terk edeceği, tehdidini savurmuştur. İkiyüzlülük, samimiyetsizlik peşinden dökülmektedir.

Âkif’in batı kültüründeki birikimi, sadece kendisinin işine yaramaz. O zaman zaman çevirileri ile faydalı olur. Ankara günleridir. Mecliste, Adnan Adıvar ve Yusuf Akçura ellerinde yabancı bir gazete ile Âkif’in yanına gelirler. Fransızca gazetede Piyer Loti’nin, “bize ait güzel bir yazısı” vardır. “Üstad, bunun tercümesini siz lütfedeceksiniz..” derler. Âkif, “Hay hay, yalnız yazacak adam?” der. Bunun üzerine Hasan Basri, çantasından kâğıt-kalem çıkararak yazmaya hazırlanır. “O, gazeteyi mecliste sırasının üstüne” koyarak, hiçbir kelimesi yerinden oynatılmamak üzere, “Türkçe bir eseri yazdırıyormuş gibi” çeviriyi yapıp bitirir. Tekrar gözden geçirme gereğini de duymaz. Birçok önemli eseri çevirdiği Fransızcaya hakkıyla vakıftır.

Benzeri bir durum Kastamonu’da gerçekleşir. Eşref Edip’in, Hüsnü Açıköz’den nakline göre; Kastamonu’da, *Açıköz* gazetesi idarehanesinde otururken, iki İstiklâl Mahkemesi üyesi gelir. Elleri, Kuva-yı Milliye hakkında olumlu yazılar bulunan Fransızca *Tan* gazetesi vardır. Fransızca makaleyi, cümle cümle çevirmeye, Hüsnü’ye de Türkçesini yazdırmaya başlarlar. Fakat aralarında kelime ve cümle çevirmede anlaşmazlık çıkar. O zamana kadar pencereden dışarıya bakmakta olan Âkif, tartışma üzerine dönerek, “Müsaade ederseniz ben söyleyeyim de yazsın” der. Gazeteyi alıp,

Fransızcasını hiç söylemeden doğrudan Türkçesini yazdırır. Tercümeyle çalışan üyeler, “Affedersiniz üstad, biz sizi zahmete sokmak istemedik” derler. Hâlbuki Âkif’in, Fransızca bildiğini zannetmediklerini sonradan Hüsnü’ye söylemişlerdir.

O, bilginin, sanatın, bir takım âdî emellere, sefil ve aşağı maksatlara değil; ulvî, pâk, asil, necip duygulara düşüncelere vasıta kılınmasından yanadır.

Hıristiyan Medeniyeti, ilim ve teknikte insanlığa kazandırdığının çok daha fazlasını, I. Dünya Harbini başlatmakla elinden almıştır. Fırsat buldukça halka, yedi yıldır devam eden harp afetinin; “kırk-elli milyon” insanın mahvolmasına sebep olduğunu, insanlığın “yırtıcı hayvanlar” seviyesine indiğini anlatır. Batı Medeniyeti denilen “rezil âlem”, maddi alandaki ileriliğini, manevî alanda gösterememiş, tam tersi ihmal etmiştir.

Âkif, bu açıdan, Millî Mücadele dönemi TBMM siyasetini destekler. O, Avrupa ile ilgili düşüncelerinden dolayı, kendisinin, ilim, marifet, ilerleme düşmanı gibi görülmemesi gerektiğini belirtir. Âkif; her anlamı ile temiz, yüksek, namuslu, vakarlı bir medeniyet, “bir medeniyet-i fâzıla” ister. Garb medeniyeti, maneviyat yanını ihmal değil, paramparça etmiştir. Batı Medeniyetindeki ikili tavır, taassup derecesindeki İslâm karşıtlığı, Âkif’te batıya bakışı değiştirmiştir. O, belli bir olgunluk, tecrübe ile anlamıştır ki: Hıristiyan Medeniyetinin “ilimlerini, fenlerini almalı fakat kendilerine asla inanmamalı, kapılmamalıdır.” Çünkü “bunların bütün insanlara, bilhassa Müslümanlara karşı öyle kinleri, öyle husumetleri vardır ki hiçbir suretle teskin edilmek imkânı yoktur. Suretâ dinsiz geçinirler. Vicdan hürriyeti diye kâinatı aldatıp dururlar. Hele biz Müslümanları, biz şarklıları taassupla itham ederler dururlar! Heyhat dünyada bir mutaassıp millet varsa Avrupalılardır. Gerçek Avrupalılardan daha mutaassıp bir cemaat vardır ki o da Amerikalılardır. Taassuptan hiç haberi olmayan bir millet isterseniz o da bizleriz.”

Âkif’in 1921’de Hıristiyan Medeniyeti ile ilgili vardığı sonuç nettir: “*Tek dişi kalmış canavar*”. İstiklâl Marşı’na giren bu satır, onca değişim ve tecrübe birikiminin değişmez hükmü halinde perçinlenmiştir.

Emperyalist Avrupa’yı, “*Tek dişi kalmış canavar*” diye anlatırken, aslında saldırgan, mütecavize olan düşmanlığını ortaya koymuştur. Üstüne titrediği vatanın, korumaya gayret ettiği toplumun, azgınca çiğnenmesine tahammül edememiştir. Bazıları gibi mandacılığı bir çıkış yolu olarak görüp gününü gün edebilir, hatta sonrası için de ikbal sahibi olabilirdi. Ama o zaman “karakter abidesi” olamaz, daha ötesi Âkif olamazdı.

O, yirminci yüzyılın, rağbet ettiği şeylerin sefaletini vurgularken hedefi aynıdır: “*Ah o yirminci asır yok mu, o mahlûku asil/Ne kadar gözdesi mevcut ise hakkıyla sefil*”. Hıristiyan Medeniyetini Avrupa içlerinde de dolaşarak tanıyan, işgallerle yaptıklarını fiilen gören Âkif’in vardığı kanaat bellidir: “*Tükürün Ehl-i Sâlib’in o hayâsız yüzüne!/ Tükürün onların asla güvenilmez sözüne!/ Medeniyet denilen maskara mahlûku görün!/ Tükürün maskeli vicdanına asrın, tükürün!*”

Âkif’i, en çok rahatsız eden konulardan birisi, düşüncede dışa bağımlılık ve değerlerin bu bağımlılık doğrultusunda reddidir. Gelişen o menfi düşünceleri mahkûm eder: “*Hele ilânı zamanında şu mel’un harbin/ Bize efkâr-ı umumiyesi lâzım Garb’in;/ O da Allah’ı bırakmakla olur*” herzesini/ *Halka iman gibi telkin ile dinin sesini/ Susturan aptalın idrakine bol bol tükürün!*”

Zaten Avrupa’yı taklit, benimseme, ondan yardım dilenme düşüncesinin vardığı yer Mandacılık olmuştur. İçeriğini doğru dürüst anlamadan insanlar, mandacılığı savunmuşlardır. Âkif, yardım dilenerek devletin yönetilemeyeceğini vurgular. Avrupa’nın anladığı dilden konuşmak gerektir. Batının anladığı dil ise kuvvettir: “*Dilencilikle siyaset döner mi, hey budala?/ Siyasetin kanı servet; hayatı satvettir;/ Zebunkûş Avrupalı bir hak tanır ki: Kuvvettir./ Donanma, ordu yürürken muzafferan ileri,/ Üzengi öpmeğe hasretti Garb’in elçileri!/ O ihtişamı niçin elinden bıraktın da,/ Bugün yatıp duruyorsun ayaklar altında.*”

Mandacı anlayışı, silkelemek için Batıyı, bilinen tarihten örnek vererek uyarmanın ötesinde ne yapabildi?

Âkif'in Batıyı, sosyal yönden tanımlaması da bellidir. Fransa'dan pozitivism, fuhuş; Almanya'dan bira kapmanın faydası var mıdır? Avrupa'ya gidenler, onların ürettikleri bilimi, edebiyatı, tekniği görüp, birer parça niçin getirmemişlerdir? *"Fransız'ın nesi var? Fuhuşu, bir de ilhadı;/ Kapıştı bunları yirminci asrın evladı!/ Almanın nesi var? Zevki okşayan birası/ Unuttu ayrıntı ma'tuha (bunak) döndü kahrolası/ Heriflerin, hani dünya kadar bedayii var;/ Ulumu var, edebiyatı var, sanayi var./ Giden bir avuç olsun getirse memlekete/ Döner muhitimiz elbet muhit-i marifete"*.

Batıya gidişin ana gerekçesi, ilerleme, gelişme, kaybedilen gücün yeniden kazanılması değil midir? O zaman Avrupa yoluna düşen okumuşlarımızın, kültürel değişim, yerli değerlerin reddi yerine, bilim ve teknik gelişmeye yönelmemesi anlaşılır gibi değildir. Aslında Âkif, aydın rolünü oynaması gereken okumuş zümrenin, Batı tarafından devşirildiğinin farkındadır. Onun için çarpıcı kıyaslar vererek toplumu da okumuş zümreyi de uyarmak ister. İçecek olarak ayrıntı unutup, biraya yönelme; normal aile yuvası kurma yerine Fransız tipi fuhuşa, Allah inancını, vahiy kökenli değerleri reddeden pozitivism-ateizme bel bağlama, toplumsal kalkınma yerine iç çatışma ve çöküş getirecek gelişmelerdir. Batıcılar, niçin çatışma, çözülme, çöküş çabası içine girerler de, yararlı olan gelişmelerden "birer avuç" getirmezler? Öyle ya güzel sanatlar, edebiyat, teknikten birer unsurun getirilerek gediklerin tamamlanması yerine ihtiyaç olmayan, üstelik yıkıcı, sosyal birliği, dayanışmayı yok edici yönlerin tercih edilmesinin anlamı var mıdır? Onun için, "kahrolası" bedduası dilinden dökülür. Uyarı ve duaların etkisiz kaldığı yerde, sıra bedduaya gelmektedir. Aslında, beddua, uyanış için çarpınma sonuç almadığında, dilden dökülen bir çaresizlik söylemi gibidir. Vatana saldıran işgal ordularının, kültürel yandaşlarına duyulan tepkinin, ifadesidir.

Netice olarak Âkif, Batı Medeniyetine başlangıçta yakındır. Özellikle edebiyat sahasında batı klasiklerini incelemiştir. Yakınlığı o kadar ileridir ki, İslâm'ı benimsemeyen yazar, mucit kesiminin, dünya hayatı sonrası ile ilgili dini hükümlere itirazı zihninden geçirir. Hıristiyan Medeniyeti içinde Almanları, diğerlerinden ayırır, onları daha olumlu bulur. İngilizler, Fransızlar acımasız birer sömürge imparatorluğu kurucusudurlar. Almanlarsa, insani özü harekete geçirebilecek konumdadırlar. Onun için model nesil olarak düşündüğü Asım'ı, bilim ve teknik öğrenmeye Berlin'e göndermeyi tasarlar. Bu tavrı, Birinci Dünya Harbi yıllarına kadar devam eder. Almanya'daki gözlemleri, Afrika, Asya'daki gezileri, harp sonrasındaki gelişmeler, Âkif'in Avrupa'ya bakışını değiştirir.

Afrika, Asya'daki emperyalist işgallerin benzeri, artık Türkiye coğrafyasında yaşanmaktadır. İngiltere, Fransa başta olmak üzere onların öne sürdüğü maşa güçlerin yaptıkları, Âkif'i soğuk gerçekle yüz yüze getirir. Batı, ikiyüzlüdür. Çıkarı için yapamayacağı yoktur. Sözüne, ahlâkına güvenilmez. Kuvvete tapar, güçten anlar. O zaman işgalci batının anladığı dilden konuşulması gerekmektedir. Yalnız batının bilim ve teknolojik yönü göz ardı edilmemelidir. Bilim ve teknolojisinden faydalanılmalıdır.

Âkif'in şanssızlığı, bilim ve teknoloji üretim ve takibi konusundaki düşüncelerinin görmezden gelinerek, kendisinin medeniyet düşmanı olarak sunulmasıdır. Askerî işgal ardından kültürel işgali gerçekleştiren Batı, Âkif'i öz yurdunda düşünceleri yönünden ötekileştirip, yalnızlaştırabilmiştir.

Âkif'in ötekileştirilmesi, sadece şahsına karşı olmamıştır. Onun şahsında, inancı, yazdığı İstiklâl Marşı, Safahat'ı, hatta aile fertleri de üstlerine düşen payı almışlardır.

MARŞ DEĞİŞTİRME ÇABALARI

İstiklâl Marşı, İstiklâl Harbi'nin aziz bir yadigârıdır. Millî Mücadele sırasında TBMM'since kabul edilip benimsenmiştir. Fakat nedense Cumhuriyetin kabulünden sonra defalarca marş yarışları açılır. Muhittin Nalbantoğlu, *İstiklâl Marşımızın Tarihi*, adlı eserinde; Millî Marşın kırk iki yılda yirmi bir defa değiştirilmek istendiğini belirtir. "Dindar bir adam yazmıştır" diye, İstiklâl Marşı'na pek çok

saldırı yapılır. Saldırıların görünen yüzünde, organizatör olarak gazeteler vardır. Ama hiç bir teşebbüs başarılı olmaz.

Gerçekte, bayrak gibi, vatan, dil gibi mukaddes olan millî marşlar, rastgele, keyfi değiştirilemez. Çünkü eser, millet hayatındaki büyük çalkantılar, ölüm-kalım savaşlarının sonucu doğmuş ve millet ruhunun tercümanı olmuştur. Buluşma yeri olarak “*İstiklâl Marşı: Bir millî mutabakat metnidir*”.

Zira milletler de hatıralar, gelenekler, tarih ve millî mukaddesatla yaşamaktadır. Onun için benimsenen eser, sanatkârının değil, “*bütün milletin ortak malı*”dır. Üstelik İstiklâl Marşı, “*millî duygu ve heyecanı her zaman ayakta tutacak derecede yüksek bir şiir*”, “*bizatihi büyük bir sanat eseridir*”. Mahir İz ve Sezai Karakoç’un ifadesiyle, “*Ruhları coşturan bir hamaset ve belâgat âbidesi*”; bir daha yaşanmaz millî maceranın, “*kelâm anıtı*”dır. Şimdiye kadar hiçbir şair, “*bu değerde bir millî ve vatanî şiir meydana getirememiştir*.” “*İkide bir İstiklâl Marşı’ını değiştirmek maksadıyla ortaya atılmak çılğınca ve haince bir harekettir*.” Geniş halk kitlelerinin, kendilerini bulduğu, benimsediği bir millî mutabakat metnini değiştirmek, topluma hangi yararı getirecektir? Ortak noktanın yok edilmesi, sadece ruh ikliminde değil, fiilen de parçalanma, dağılma, fitne tohumları ekme değil midir? Eğer öyleyse, Millî Mücadele’nin en aziz hatıralarından olan marşı değiştirme çabası, kime yarayacak, nereye hizmet olacaktır?

Millî marşı 1925’te değiştirme çabasını, tek başına bir gelişme değildir. Aslında marş işi, büyük çaplı kültür ve medeniyet değiştirme projesinin, bir parçası gözükmektedir. Marş değiştirme faaliyeti açıklanmadan önce garip bir şekilde Âkif ve yakın çevresi kısıp alınır. Yapılanlardan birisi, hiç ilişkisi olmadığı halde, Âkif’in başyazarı olduğu derginin, bir isyanla ilişkilendirilerek kapatılmasıdır.

6 Mart 1925’te, Bakanlar Kurulu kararıyla, *Sebilürreşad* kapatılır. Âkif’in can dostu durumundaki Eşref Edip, idamla yargılanmak üzere tutuklanarak İstiklâl Mahkemesine gönderilir. Mehmet Âkif, arkasına polis hafiyeleri takılır. Âkif bunu fark edince, kahrolurcasına üzülür. Davet üzerine Mısır’a gitmeye karar verir. Yakın arkadaşı Şefik Kolaylı’ya vedaya geldiğinde, Kolaylı vazgeçirmeye çalışır. Çünkü çocuklarının eğitimi sekteye uğrayacak, kendisi mağdur olacaktır. “*Âkif büyük bir hüznün ve teessür içinde*”; “*Arkamda polis hafiyesi gezdiriyorlar. Ben, vatanını satmış ve memlekete ihanet etmiş adamlar gibi muamele görmeye tahammül edemiyorum ve işte bundan dolayı gidiyorum*” der. Âkif, 1925 yılı sonunda Mısır’a gider. Orada on bir yıla yakın gönüllü sürgün kalacak, ölümünden hemen önce yurda dönecektir. Vatan, istiklâl şairi Âkif’i, Mısır’a gitmeye zorlayan, ardında polis hafiyesi dolandıran zihniyet; onun 12 Mart 1921’de kabul edilen, bayraklaşan, millete mal olan eserine saygı duyabilir miydi? Sorun marş arayışının gerisindeki düşüncedir.

Âkif’te, açık bir Batıcılık ve Batı aleyhtarlığı vardır. Bu tavrını, İstiklâl Marşı’nda değil başka şiirlerinde de ortaya koymuştur. Hassasiyeti, kültürel-ahlâki sapma ve kimlik aşınmasına tepkiden kaynaklanmaktadır. Kültürel aşınmanın gerisindeki, ahlâk ve inanç yıkımının farkındadır. Onun için fiilen devam eden Haçlı saldırılarını mahkûm eder. Onların medeniyet, gelişme, ilerleme adına yaptıkları insanlık dışı tahripleri kınar: “*Tükürün ehl-i salibin (Haçlı) o hayâsız yüzüne!/ Tükürün onların asla güvenilmez sözüne/ Medeniyet denilen maskeli mahlûku görün/ Tükürün maskeli vicdanına asrın, tükürün!*” der.

Balkan Harpleri sırasındaki tahribatın kaynağı yine Batılı ülkelerdir: “*Medeniyet!*” size çoktan beridir dış bileyor;/ Evvela parçalamak, sonra yutmak dileyor” derken, emperyalist devletlerle, onların aleti olanlara dikkatleri çeker. Öfkesi büyüktür: “*Karadağ haydudu, Sırp eşeği, Bulgar yılanı,/ Sonra Yunan iti, çepçevre kuşatsın vatanı.../ Tarumâr eyleyiversin de bütün ordumuzu,/ Kimsesiz ailelerden kimi gitsin bıçağa/ Kimi bin türlü fecâatle çekilsin kucağa../ Birinin urzı heder, diğerinin hûni helâl...*”

Onların yaptıkları, dile gelir şeyler değildir: “*Azıcık kurcala toprakları, seyret ne çıkar:/ Dipçik altında ezilmiş parçalanmış kafalar!/ Bereden reng-i hüviyetleri uçmuş yüzler!/ Kim bilir hangi şenaatle oyulmuş gözler!*” “*Medeniyet*” denilen vahşete lânetler eder/ Nice yekpare kesilmiş de

sırtmış dişler!” Çanakkale Şehitlerine söyledikleri içinde de o iki yüzlü, sefile seslenişi, şair haykırışından öte, basiretli bir tespit durumundadır: “Kustu Mehmetçiğin aylarca durup karşısına;/ Döktü karnındaki esrarı hayasızcasına./ Maske yırtılmasa hâlâ bize âfetti o yüz.. / Medeniyet denilen kahpe, hakikat yüzsüz.” O, “Avrupa Medeniyeti”nin bir faziletli medeniyet, gerçekten insani medeniyet olmadığına farkındadır. İstedığı; “pâk, yüksek, namuslu bir medeniyettir.” Ama Batı Medeniyetinden; “İlimleri, fenleri alma”dan yanadır. Fakat onların “kendilerine asla inanmamalı, kapılmamalıdır.” Bu anlayıştan hareket eden Âkif’in; “Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir imanı boğar,/ Medeniyet denilen tek diş kalmış canavar?” sorusundaki vurgu, 1924 sonrasının resmî tercihleriyle çelişmeye başlamıştır.

Zira “Ruhumun senden İlahi şudur ancak emeli:/ Değmesin mabedimin göğsüne namahrem eli/ Bu ezanlar -ki şehadetleri dinin temeli-/ Ebedi, yurdumun üstünde benim inlemeli” yakarışı, İslâm Medeniyeti tercihini, Meclis’in kabul ettiği marşa, temel ifade olarak yerleştirmiş bulunmaktadır. İbadethaneleri, temel değer ve namus olarak gören bu anlayışta, mabedin göğsüne yabancı elinin değmesi istenilmemekte; İslâm dininin sonsuza kadar yurdumuzda yaşaması arzulanmaktadır. Ezandaki “Kelime-i Şehadet”in sonsuza kadar yurdun üstünde “inlemesi”, medeniyet seçimini açıkça ilan etmektedir.

Zaten yabancı kültür, farklı bir medeniyet değeri, ülkeyi işgale açık hale getirmektedir. Fiilen askeri işgali görmüş ve ona karşı mücadeleye katılmış birisi olarak Mehmet Âkif, millî kimliğin, hangi değerlerle korunacağını bilincindedir. Bursa’yı işgal eden Avrupa destekli Yunan ordusunun, bir yandan kızlarımızı palikarya kollarına takarken, diğer yandan mabetleri çiğnemesine, Nilüfer Hatun’dan Osman Gazi’nin türbesine kadar hakaretler yağdırmasına karşıdır. O, bu vahşi ortamı yaşamış, “Benim hakkım, sus ey bülbül, senin hakkın değil mâtem” derken, yürekleri parçalayan feryadını ortaya koymuştur.

Yunan Başbakanının, askeri saldırılarını, Avrupa’ya, “Haçlı Seferi” olarak izah etmesi, medeniyet değerlerinin çatışmasını, daha açık nasıl söylenebilirdi? Ata yurdu vatan toprakları, düşmana çiğnetilmiş, vatan evlatları, kendi ülkelerinde evsiz, serseri göçmenler halinde kalmışlardır. Baştan başa işgalciler, Batılılardır. Osman Gazi’nin beyninde çanı inleyen, “Ezan sussun, fezâlardan silinsin yâdı Mevlâ’nın!/ Dolaşsın, sonra, İslâm’ın harem-gâhında nâ-mahrem...” isteyen onlardır.

Bülbül yerine vatanın matemini tutan, Avrupa’yı içinden tanıyan birisi olarak Âkif, İslâm Medeniyeti’nin bizim için yaşatıcı değer, birlik, bütünlük kaynağı olduğunun farkındadır. Kültürel vatan korunmadan, coğrafi vatanın elde tutulamayacağını bilincindedir. Onun İstiklâl Marşı muhtevası içinde haykırdığı temel değerlerin, değiştirilmesini isteyen, Avrupanın kültürel temsilcileri rolündeki kimseler ise, İslâm Medeniyeti ortadan kaldırılmadan, Avrupa (Hiristiyan) Medeniyetinin gelemeyeceğini bilmektedirler. Onun için İstiklâl Marşı’na yöneltilen eleştiriler, edebi yönüne değil, asıl muhtevasıdır. Dil yönünden, “şafak, korkma, ulusun” gibi kelimelere dayalı eleştiriler, genelde sahiplerinin yetersizliğini ortaya koymaktan öte bir işe yaramamıştır.

Temelde, “Hak, Hakk’a tapmak, ezan, din, şehitlik, hilâl” gibi kavramların yer aldığı bir metnin, millî marş olamayacağı öne sürülür.

Bu itirazları yükseltenlerin temel gerekçesi; marşta Batı Medeniyetine, “tek diş kalmış canavar”, “alçaklar” denilmesidir. Batı Medeniyetini, insanlık tarihinin ulaştığı en son nokta, önünde durulamaz güç, erişilmesi, yetişilmesi gereken hedef gören bir zihniyet için; ululadığı, yücelttiği değerleri aşağılayan marş, millîlikten çıkartılmalıdır. “İstiklâl Marşı” varken üstüne bir de “Millî Marş” güftesi müsabakaları açmanın altında bu düşünce bulunmaktadır.

Halbûki millî marşlarda, toplum değerleri ve yönelişlerinin söylenmesi, gayet normal bir durumdur.

Bu anlamda, değişik milletlerin millî marşları tarandığında; Allah, yüce yaratıcının koruma ve yardımını, sembol değerler, bayrağın kutsiyeti, milletin kahramanlığı vb. söylemlerin yer aldığı görülür. ABD millî marşı, parolanın “*Tanrıya güven*” olduğuna, zafere, yıldızlı sancağın dalgalanmasına sık sık vurgu vardır. Alman millî marşı, Almanya’yı dünyada her şeyin üstünde tutar. Milliyetçisi, “*KIZIL*”ı ile Çin marşları da millî ruha, düşman topları üstüne yürümeye, Çin Seddi’ni yeniden inşa etmeye, vatan müdafaasına, göğüs kabartıcı vurgu yapar. Fransız millî marşında, “*kutsal vatan toprağına*”, Tanrı’ya, kafa koparmaya vurgular bulunur. İngiliz millî marşı, tam bir kilise ilahisi, Orta Çağ metni gibidir: “*Tanrı kralı korusun*” kelimeleri, bıktırıcı düzeyde tekrar edilir. Ama bütün bunlardan dolayı, Fransa, İngiltere, ABD; ikide bir millî marş değiştirme çığırtkanlıklarına sahne olmaz. Zira kültürel zemini kayan toplumlar, millî semboller başta, temel değerlere sadık olamazlar. Sembollerle oynama, kültürle birlikte, gelecekle, neticede toplum hayatıyla oynamadır. Bizde bu durum, nedense anlaşılmamış veya görmezden gelinmiştir.

1925-1926 Denemesi

Neticede İstiklâl Marşı’nın sözlerini değiştirmek üzere Cumhuriyet devrinde, ilk defa 13 Kasım 1925 tarihinde güfte yarışması ilân edilir. “Millî Marş” başlığı altındaki bu ilân, *Millet* gazetesinin baş sayfasında, kalın çerçeve içinde, kamuoyuna duyurulur. Alt başlık; “Maarif Vekâleti Millî Marş Güftesi İçün Müsabaka Açıyor” şeklindedir.

Millî Eğitim Bakanlığının, millî marşı değiştirmek için açtığı yarışma metninde, Büyük Millet Meclisi’nin Millî Mücadele heyecanı, coşkun bir şekilde kabul ettiği şiirin niçin değiştirilmek istendiğinin açıklaması yoktur. Ancak nasıl bir güfte istendiği belirtilirken ifade edilen; “*vakarlı, ümit saçıcı, ruhu yükseltici olma, açık bir Türkçe ile veciz surette*” yazılma, “*Türklüğün varlığını, büyük mazisini ve daha büyük istikbâlini ifade etme*” ve “*muhtasar olma*” isteği, bazı ipuçlarını verir. Halbûki bu özellikler, Âkif’in güftesinde en veciz şekliyle vardır. Ama özet değildir. Uzuncadır. Peki, sevilen bir millî marşın, uzun olması değiştirilmesini gerektirir mi? Yeniden büyük bir ödül konarak yarışma açılabilir mi? Üstelik mademki yeni şiir yarışması açılıyor, İstiklâl Marşı’nın; “*büyük mücadelemizin kutsî bir hatırası olarak saklanacak ve millî marştan başka, İstiklâl Marşı unvanıyla merasimde söylenecek*” olması, hangi anlama gelmektedir? Bundan sonra, iki marşlı bir toplum mu olunacaktır? Burada bir ikiyüzlülük, hatta saklı bir utanç, örtülü bir şekilde itiraf edilmekte değil midir? İstiklâl Marşı varken, o zaten millî bir marşken, niçin “Millî Marş” adı altında yarışma açılmıştır? Görüleceği gibi, ilân muhtevası, tatmin edici açıklamadan, yeterli gerekçe göstermekten uzaktır.

O zaman gerekçenin söylenmeyen veya başka yerlerde ifade edilen nedenlerinin bulunması gerekmektedir. Mevcut anlayışla, Türk bestekârlarından ümit kesilmiş, 19 Mayıs 1924 tarihli beste yarışmasına, *Türk bestekârları yanında Avrupalıların da katılabileceği* ilan edilmiştir. Bestenin seçimi, Türkiye’de yapılmayacak, toplanan eserler, Paris, Viyana ve Napoli konservatuarlarında incelenip ayrılarak seçim yapılacaktır. Paris, Viyana, Napoli millî ruhumuzu, coşkumuzu ne kadar *ses bayrağı* haline getirecektir? Bu durum, daha şehitlerin kanının kurumadan, savaştığımız güçlerin, kültürel hâkimiyeti altına, milleti sokmak değil midir? Kısık sesle de olsa bu konuların tartışılması, Batı musikisi bestesinin hâkimiyetinin kurulmasını 1930 yılına kadar geciktirir. Karabekir’in bu konudaki sorusu, hem yürekte yaralayıcı hem düşündürücüdür: “*İstiklâl uğruna çarpışan bir milletin yabancı bir adama veya memlekete kendi marşını seçtirmesi mucib-i teessürdür.*”

Ancak 1925’ten sonra Türk bestekârları ısrarından da İstiklâl Marşı’nın millî marş oluşundan da vazgeçilir. Matbu “Maarif Vekâleti .. Müsveddeliği” üst başlığını taşıyan ve Başbakanlığa hitaben yazılan altı sayfalık belge, işin aslını çözecek mahiyettedir.

Belgeler, Öğretmen Kasım Kocabaş tarafından gün yüzüne çıkarılmış, Konya Yazma Eserler Bölge Müdürlüğü Kütüphanesinde saklanmaktadır. Şartname, gerekçeyi de mevcut zihniyeti de ortaya koymuş, İstiklâl Marşına yöneltilen eleştiriler, metin içine sindirilmiştir: Batı Medeniyetine “canavar” deme, “Türk” kelimesinin geçmemesi, lidere şükranı yokluğu, uzunluk..

Türk adına sığınarak marş değiştirme isteği ile Avrupa Medeniyetine söz söyletmemeye çalışılmaktadır. Burada Türk adı ile, Avrupa tercihi perdelenmektedir. Şükran eksikliği ise, istismardan başka bir şey değildir. Zira Âkif'in marşı, Şubat 1921'de kaleme alındığı için daha ne Sakarya ne de diğer zaferler görülmemiştir. Dolayısıyla devrin liderinin adı geçmemektedir. *“Türk Milletini saadete ulaştıranlara şükraneden”*, başka bir şeyin çıkartılması güçtür. O dönem basınında sık geçen *“Kurtarıcı, Büyük Kurtarıcı, Halâskâran Gazi”* gibi ifadelerin şiirde bulunmaması, yeni dönem için bir eksiklik sayılmıştır.

Açılan yarışmaya, belirlenen süre içinde yeterli eser gelmeyince, yarışma süresi uzatılır. Onun için eserlerin bir kısmı 1925 sonunda, bir kısmı 1926 sonunda bakanlığa teslim edilir. Bunlardan birisi, yeni yarışmanın açılış nedenini belki en iyi anlamış olandır. *“Millî Marş”* başlıklı ve *“Müsabakanın temdidî münasebetiyle”* atfını taşıyan dört kıtalık H. Sabri'ye ait şiirin, son beşlisi şöyledir:

“Bin dokuz yüz yigirmi üçün Teşrini sonunda/ Cumhuriluğu ilân ettik taç ve tahtlar yıkıldı/ Dini alet eden miskîn medreseler tekyeler/ O taassup yuvaları hurafaalar yıkıldı/ Teceddüde Asya'ya rehber olan Türkleriz”.

İzmir'den Bıçakçızâde A. Hamdi'nin şiirinde kayda değer beyit şudur: *“Türküm Türküm Türktür şarkın şanlı, büyük milleti/ Müstakilim, nedir bilmem, esareti, zilleti”*. Ömer Efendizâde Hafız Sabri'nin sekiz kıtalık şiirinin ilk kıtası şöyledir: *“Ergenekon dağlarından güneş gibi beliren/ Yasa koyub devlet kuran barbarlığı deviren/ Yeşil Turan illerini cennetlere çeviren/ Yafes oğlu Türk dölünden Oğuz Han'ın oğluyuz”*.

Halûk Nihad, beş kıtalık şiirine şöyle başlar: *“Dolaşıyor dillerde destanın ey Türk bugün/ Tarihini okuyan zaten bir şair olur/ Tuna, Dicle boyunda rüya değil gördüğün/ Budin Kal'alarında hâlâ sesin duyulur”*.

Hüsni Kenan'ın şiiri; *“Kalbimde olsun vatan için akmazsa kanım/ Ben bu hırçın kan ile, dünyayı bulayanım.”* beytiyle başlar; *“Yarın yalnız hak için, namus için kavga var/ Hak için cihanı Türk belki cehennem yapar”* beytiyle biter.

Ethem oğlu Nazmi, marşına: *“Ey sevgili Türk yurdu/ Seni Kemâl yoğurdu/ Cumhuriyet asıldır/ Tanrı böyle buyurdu”* dörtlüğüyle başlar.

Dahiliye Vekâleti İdare-i Umumiye-i Vilâyât'tan Mehmed'in millî marşı tek kıtalıktır: *“Bir Türk!.. Hududa karşı demirden bir ordudur/ Bir hamle-i şehâmeti dünyayı durdurur/ Hududa doğru koşarken elinde sancakla/ Bir yıldırım geçer gibi dağlar selâm durur.”*

Kumkapı Koleji Türkçe Muallimi Mahmut'un sekiz kıtalık şiirinin beşinci kıtası şöyledir: *“Kan akıtmak taraflısı değiliz/ Vatani çünkü sulh eder mamur/ Sevgili yurda göz dikenleri biz/ Kahraman ordumuzla kahrederiz/ Dikkat et Türk'e sanki taştıdır/ Koca dağlar misali aslandı”*. Yedinci kıta: *“Ordumuzla o can veren erler/ Yurda kudret eylediler/ Cümlelerin tacıdır büyük Gazi/ Bizi çünkü asıl o kurtardı/ Dikkat et Türk'e sanki taştıdır/ Koca dağlar misali aslandı”*.

Marş için müracaat edenlerin en meşhuru Enis Behiç (Koryürek, 1891-1949)'in şiiridir:

“Biz kimleriz?.. Biz “Altay”dan gelen erleriz./ “Çamlıbel”de uğuldayız; coşar; gürlüyoruz.../ Biz öyle bir milletiz ki ezelden beri/ Hak yolunda, yalın kılıç, hep seferberiz.../ “Zafer” bizim şaha kalkmış küheylanımız;/ Atıldı mı durduramaz ne dağ, ne deniz.../ Felâketler pençemizde oyuncak olur;/ Yangınlarla bütün cihan al sancak olur.../ Tan yerinden yıldırımlar saçan sesimiz/ Gün batısı üzerinde şöyle duyulur:/ Fırtınalar yoldaşdır nara salan Türk.../ Hey koca Türk, Tanrısından kuvvet alan Türk/

Yürüyoruz, başımızda Ay-yıldızımız,/ Genç, ihtiyar, kadın, oğul, kızımız.../ Soyumuzda ne kahraman kardeşler vardır:/ Türkmen, Oğuz, Başkurt, Tatar ve Kırgızımız.../ Zincirlere vurulamaz arslanlar ki/ “Orhun”da var “Kültiğin”den kalma yazımız.../ Hamlemizden yere geçen kanlı

saraylar../ Bizce birdir gedalarla baylar, giraylar.../ Medeniyet şimşeginden gelir hızımız;/ Sorma: Kimdir kanatlanmış bu genç alaylar?/ Bunlar bütün nura doğru akın eden Türk.../ Hey koca Türk, uzakları yakın eden Türk!..”

Gelen eserlerden, *İstiklâl Marşı*’nın kıyas kabul etmeyen üstünlüğü bir daha anlaşılmuştur. Bu yüzden 1925-26’daki *İstiklâl Marşı*’nı değiştirme çabası, başarısız kalır. Mehmet Âkif’in şiirini dengeleyecek bir eserin ortaya çıkmaması üzerine uzatmalı, devlet destekli resmî yarışmanın netice alamaması, yeni teşebbüslerin olmaması anlamına gelmemektedir.

1938 Denemesi

Âkif, her ne kadar, Millî Mücadele’nin elem dolu günlerini, marşın o günlerin ürünü olduğunu düşünerek; *“O şiir bir daha yazılamaz.. Onu kimse yazamaz.. Onu ben de yazamam”* dese de, vefatından sonra da marş arayışı devam eder.

Âkif’in şiirindeki İslâmî hava, laisizmde karar kılan rejim için uygun değildir. “Eylemli koro”, millî şairin vefatıyla, *İstiklâl Marşı* eleştirilerine hız verir. Ardından, “*İstiklâl Marşı*’nın değiştirilmesi fikrine” ulaşılır. Bunlardan Nurullah Ataç’a göre, Âkif’i savunmak, inkılaplara savaş açmakla eş anlamlıdır. Sait Faik Abasıyanık için Âkif, gericidir. Çünkü bugünü, inkılapları seven bir şair değil; geçmişini özleyen, yobaz, müezzîn olmaktan başka vasfı olmayan bir şairdir.

Münir Müeyyet Bekman, Şapka İnkılabı, tekkelerin kapatılması, Medeni Kanun, Anayasa ve Harf İnkılabı’nın, eski devri kapayıp bizi çağdaş seviyeye çıkaran olaylar olduğunu vurgular. O, Âkif’i, *“daima geri sırtlarda pusu kurup inkılâba dış bilemek”*, *“inkılâp senelerinde bile daima eskiliği terennüm etmek”*, *“geri ruhun gerici tezahürü”* olmakla suçlar. Bekman bu satırları yazdığında, Âkif, yurda yeni gelmiş ve tedavi gören bir hastadır.

Âkif’i, ölümüne kadar takip ettiren, vefatında konuşma yapan üniversite öğrencisini bile sorguya çektiren, cenazesine resmi kişilerin katılmasını yasaklayan tavrın kalemi durumundaki Bekman, saldırısını pekiştirir: *“İnkılâbı benimsemeyen ve benimsemek istemediği için de onun içinden uzaklaşan bir şairi, inkılâp gençliğine bir millî şair timsali olarak tanıtmak, hatta onun için merhamet dilenmek bile yine inkılâp namına affedilemeyecek hatalardandır.”* Âkif’i, *“inkılâp hükümleri”* ile değerlendirerek, *“inkılâpçı bir ruhun ona vereceği hüküm, bir sıfır”* der.

Âkif, vatanımıza saldıran, işgalci, sömürgeci Batı’ya, *“Tek diş kalmış canavar”* derken, Batının içimizdeki uzantılarınca, büyük hata işlemiştir. Falih Rıfki Atay, bir dostunun kendisine: *“Bereket bu tek diş de kalmış, çünkü hepimiz kurtulmak için ona asıldık!”* dediğini aktarır. Atay, marş arayışının gerisindeki kültürel çözülmenin net ifadesini verir: *“Osmanlı-İslâm ideolojisi ile Kemalizm ideolojisi tam tezat halindedirler.”* Hüseyin Cahit Yalçın, Âkif ile Tefik Fikret’i karşılaştırarak, kendisinin ikincisi yanında yer aldığını belirtir. Yalçın, Fikret tarafındadır çünkü *“Âkif eskiliği, an’aneyi temsil ve müdafaa”* etmektedir. İş uzun edilerek, ikisi de hayatta olmayan Mehmet Âkif ve Tefik Fikret üstünden, basında ve üniversite gençliği içinde bir Âkifçiler-Fikretçiler kamplaşması başlatılır.

Orhan Seyfi, 1937’de yayımladığı, *Mehmet Akif Hayatı ve Eserleri* adlı kitabında, Âkif’in, *“titiz ruhlu, yüksek ahlâklı, karakter sahibi, riyasız, samimi bir insan olduğunu tekrarlamadığı bir vicdan borcu sayıyorum”* der. Fakat, *“hangi borcun eseri”* ise, şunları yazmadan edemez: *“Cemiyeti iskolaistik bir gözle görüyor. Onu 1300 sene geriye götürecek nasihatlar veriyor. Her şey bidat, her şey küfür. Ruhlara iman telkin etmiyor, itikatla uğraşiyor. Bütün söylediklerini bir ilmihal kitabında bulmak mümkün. Dinî mefkûresinin kahramanı olan ‘Asım’a bakınız. Korkunç bir softa. Rakı içiliyor, kumar oynanıyor, çalgı çalıyor diye ev basıyor, kafa göz yarıyor. Maazallah eline bir hükümet kuvveti geçse hepimize merhametsizce ‘haddi şer’i’yi tatbik edecek!”*. Bu ifadelerin, dönemin etkisinde kalınarak kaleme alındığı açıktır.

Halbuki Âkif’le, Orhan Seyfi Orhon (1890-1972), vatanın tehlikeli dönemlerinde gösterdikleri duruş yönünden kıyaslansa; onun, Âkif gibi çoluğunu-çocuğunu, iyi maaşlı işini terk ederek vatan

müdafasına koşan biri olmadığı görülecektir. Orhon, İstiklâl Harbi yıllarında, Millî Mücadele karşıtı *Aydede* dergisinde çalışır. Güç, iktidar nerede ise, orada olma meyli açıktır. Diyelim ki, 1946'da Cumhuriyet Halk Partisi'nden Zonguldak milletvekili, 1965'te Adalet Partisi'nden İstanbul milletvekilidir. Orhan Seyfi'nin, Âkif'i ötekileştirme konusunda, 1937'deki genel atmosfere uygun tutumu düşünmeye değerdir.

Âkif üstüne defalarca yazan Nurullah Ataç, "*Benim indimde Mehmet Âkif diye bir şair yoktu*" der. Âkif'i yok saymasının sebebi, onun, "*inanmadığı, doğru bulmadığı, hatta muzır saydığı kanaatleri müdafaa*" etmesidir. Ataç, Âkif'in ölümünden yaklaşık bir ay sonra, 30 Kânunusani (Ocak) 1937 tarihli yazısında, hızını alamaz. Onun "*bir insan olarak kıymeti ne olursa olsun, bir şair sayılması hayli zor işlerdendir. Hele onda fikir aramak, fikre hürmetsizlik olur*" der.

N. Ataç, İstiklâl Marşı'nın değişmesini isteyenlerin sözcüsü durumundadır. Ona göre, İstiklâl Marşı'nı, "*bir şiir diye okumak hayli zor işlerdendir*". İtirazından güç alarak, "*Âkif'in manzumesi, bugün bizim millî marşımız olabilir mi?*" sorusunu yöneltir. Çünkü, "*İstiklâl bizim için aşılmış bir idealdir*". "*İstiklâline ermiş bir cemiyet*" için savaş günleri isteğine uygundur. 6 Mart 1937'de dile getirilen bu görüşler, diğer güfte itirazlarının da sözcülüğünü yapmaktadır: "*İstiklâl Marşı'nda bizim bugün ideallerimize uyacak, hiç olmazsa bir telmih sayılacak hiçbir şey yoktur. Lakavmiyyete fi'l-İslâm düşüncesiyle yazıldığı için Türk'ten ve Türkiye'den bahsetmez. İçinde ezan vardır, minare vardır, imamı, müezzini, kayyımı ile bütün cemaat vardır, millet yoktur. Dolayısıyla Türkiye'yi temsil edemez.*" Sözcülük, sıradan bir yakıştırma değildir. Ataç'ın ifadesi, 1925'teki Millî Eğitim Bakanlığı marş yarışmasındaki ifade ile örtüşmektedir: "*İstiklâl Marşı elbette kaldırılamaz, tarihimizin, inkılâb tarihimizin bir anını gösterir. Öyle ama millî marşlardan biri olarak kalır*". Aynı dönemde Sabiha Sertel, Tevfik Fikret-Mehmet Akif Kavgası üzerine yazarak, bunun "*bir inkılâpla irtica kavgası*", Akif'in "*Garphlaşmaya olduğu gibi, inkılâba da düşman olduğunu*" ifade etmiştir. SSCB'de ölen Sabiha Sertel'e göre, "*Fikret, ulaşılması güç bir dağın tepesi, Akif bu dağın eteğine kurulmuş bir medresede Asya destanları okuyan bir vaizdir.*"

Agâh Sırrı Levent, Âkif'i "*ferdi ahlâk itibariyle dürüst, yumuşamaz ve eğilmek bilmez bir tabiata malik*" bulur. Fakat "*millî şair vasfının, hiçbir vakit burada olduğu kadar yersiz kullanılmamış olduğunu işaret etmek isterim*" der. Edebiyat tarihçisi olarak, "*Ona millî şair demek kendi istemediği, bir vasfı isnat ederek ruhunu azaba sokmak demektir.*" Hatta millî şair demek ona sadece haksız bir isnat değil, küfürdür. Levent'in gerekçesi de diğerlerinden farksızdır: "*Maziye bu kadar bağlı bulunan, medeniyete dış bileyen Âkif'in, asrî hayata uymasına imkân*" var mıdır? O, Âkif'i Fransız millî marşı Marseyyez ve şairi Rouget de Lile ile karşılaştıranlara çıkışır. Lile, "*inkılâp mücadelesinin ön saflarında, elinde üç renkli bayrakla sonuna kadar*" kalan biridir.

İsmail Hami Danişmend, "*Âkif'i okurken canım sıkılıyor, tozlu, küflü bir medrese havasında bunalıyorum*" der. Ona göre Âkif, fikri küflü, dili bayağı, kendisi şair olmayan, orijinal bulunmayan, "*millî inkılâbımıza baş çevirmiş, beşerî zekâyâ, kültür seviyesi müsait olmayan*" biridir. Onun için teklifi şudur: "*Onun mahsullerini edebiyatımıza olsun sokmayalım. Şiirimizi olsun o lâübalilikten, çapulculuktan koruyalım*".

Ahmet Hamdi Tanpınar, "*Âkif'i hiçbir zaman sevemedim ve lezzetle okudum, ondan ve eserinden hiçbir ders almadım*" der. Nedeni açıktır: "*bizim neslimiz ve bugünkü hayatımız Âkif'in fikirlerine tam manâsıyla zıttır*". Tanpınar, bir ideolojik ayrışmaya dikkat çekmektedir. "*Bizim takımdan değil*" itirafı, önemlidir.

Suphi Nuri (İleri, 1881-1945)'ye göre, "*İstiklâl Marşı bir hizmet değildir. Bu marş her cihetten fenadır. İstiklâlciler Türklerin hislerine tercüman olmamıştır.*" "*İnkılâba koyulan, cumhuriyeti ve lâikliği kabul eden Türkler bu marş hiçbir zaman benimseyemezler. Bu marş bizim değildir. Bir saat evvel ortadan kaldırılması gerektir.*" Bu koroya katılan, "aşkları" ile ünlü Şükûfe Nihal (Başar, 1896-1973)

de, “Bize bir İstiklâl Marşı lâzım. Ben bugün bizim bir millî marşımız olduğuna inanmıyorum” demektedir.

Akif ve İstiklâl Marşı aleyhtarı atmosferin ortamı yeterince olgunlaştırması üzerine, *Ulus* gazetesi, bu iş için bir yarışma açar. *Ulus* gazetesinin marş yarışması, bir özel gazetenin, kendi yayın politikası doğrultusundaki, kültürel gayretkeşliği değildir. Zira *Ulus*, devlete hakim olan tek partinin resmi yayın organıdır. Bu haliyle resmî gazete hükmündedir. Gazetenin kültür politikası, partinin; dolayısıyla devletin tercihi durumundadır. Dönem itibariyle devlet parti, parti devlettir. Onun için *Ulus*’un defalarca yayımladığı marş yarışması ilânı, yönetimin tasvibi, onayı olmadan cesaret edilmesi mümkün olmayan bir girişimdir.

Ulus’un, 11 Sonkanun (Ocak) 1938 tarihli nüshası ile on dört gün sonra, aynı sayfada yayımladığı, 25 Sonkanun (Ocak) 1938 tarihli ilânı dikkat çekicidir. Son iki ilânda, yarışma şartları, tanınmış bestekârlarla görüşülerek değiştirilmiş, “Marş Müsabakamız” başlığı altında, uzunca bir metin yayınlanmıştır. Metin, marşın âdeta güftesinden çok bestelenmesine odaklanmıştır. Öncelikle düşünülen, “15 inci yıl marşı güftesinin”, “uygunsuz bir beste ile” boşa götürülmemesidir. Onun için şiirde, musiki ile ilgili uyulması gerekenler sıralanır. Bir defa şiir, dörder mısralı üç kıtadan ibaret olacaktır.

İlk kıta, ana fikirleri içerecek, diğer iki kıta da onun açıklamasını ve edebiyatını yapacaktır. Hece sayısı; 12, 10 ve 8 hece gibi çift olacaktır. Kullanılacak kelimelerin, dört heceden fazla olmamasına dikkat edilecektir. Bunlar, marşın iddia ve manâsına uygun bir beste için gereklidir. Kıtaların, musiki bünyeleri aynı olacak, vurgulara dikkat edilecektir. Eklerde metni verilen şartnameye, uygun hazırlanan şiirler içinden birinciliği alanın şairine, telif hakkı olarak 500 lira verilecektir. Güftelerin en çok 28 Şubat’a kadar “Ulus marş müsabakası” adresine gönderilmesi lâzımdır”.

Gazetenin, 28 Şubat 1938 tarihli nüshası ve devamında, yarışmanın nasıl sonuçlandığı ile ilgili bir bilgiye rastlamak mümkün olmamıştır. Yüz civarında eser müracaatı olmuştur. Fakat kaliteli bir şiir ortaya çıkmaz. Âkif’in eserini aşan düzeyde şiir bulunamayınca, nedenleri düşünüleceğine, bir başka yola başvurulur.

Bulunan yol, Necip Fazıl’a müracaattır. Zira o sıralar Necip Fazıl, *Ulus* gazetesinin de övgülerle, görüşlerini yayımladığı, tanınmış bir şairdir. İstenilen şiir, ona yazdırılacaktır. Zira Kısakürek, *Kaldırımlar*’ın şairidir. Sonra *Çile* adını alan şiiri, *Senfoni* başlığıyla yayınlanmıştır. Sanat, edebiyat alanında kendini ispatlamış biridir.

Necip Fazıl’ın anlattığına göre, şaire o zamanın parasıyla yüklü bir mükâfat verilecek, şiiri, TBMM’nde kanunla kabul edilecektir. Birçok etkili kişi, Necip Fazıl’a şiiri ısmarlamak ister. Vaadedilen para, cazip bir miktardır. Necip Fazıl, başlangıçta, ısmarlama işe karşıdır: “*Millî Marş denilen, ısmarlama ve âdi kalıplardan dökümlü işleri sevmem. Dünyada, zoraki tarih ve politika şöhretleri bir yana, millî marş halinde bir şiir harikası tanımıyor beşeriyet... On bin lira o kadar tatlı ki, gerekirse Halk Partisi Genel Sekreteri’nin (Recep Peker) Keçiören’deki evinin bahçesini bu para karşılığında çapalamayı kabul edebilirim; fakat bu rejim havası içinde ve bir takım şahıs pohpohlamaları uğrunda şiirimi alçaltmaya razı olamam!*” der.

Fakat başta, evinde sık sık ziyaret ettiği Falih Rıfkı Atay olmak üzere bazıları, Kısakürek’e “o kadar asılılır, abanırlar” ki, “her şartını kabul edecekleri teminatını” verirler. Bunun üzerine Necip Fazıl; “Peki, yazayım; ama içinde hiçbir hâs isim bulunmayacak ve sadece milletimden aldığım heyecan ve o heyecana vereceğim yön görünecek..” diyerek teklifi kabul eder. Şiiri yazar. Burhan Belge, okuyunca, “zevkinden çıldırır gibi” olmuş, “Aman, bu keşke bizim marşımız olsa!” diye haykırmıştır. Yalnız, “Âkif’te hoş gitmeyen İslâmî hava, asıl bu şiirde, gizli bir iklim kokusu halinde” mevcuttur. Ama “kaba tebliğ planında değil, ipince ve herkesin dilediği yere çekebileceği bir telkin ifadesine bürülü olarak” verilmiştir. “*Nur yolu izinden git KILAVUZ’un!*” mısrasındaki “Kılavuz”,

Falih Rıfki'nın anlayışıyla birinci Reiscumhur, Burhan Belge'ye göre Marks veya Lenin, şaire göre ise, İslâm Peygamberi'dir. Bu satırdan, herkes kendi istediğini anlamaktadır. Şiir, beğenilerek benimsenir. Bir "kadın" aracı ile, "asıl kabul makamına" sunmak üzere götürülür. Fakat araya hastalık girer. Makam sahibi (Mustafa Kemal) ölünce, Millî Marş olacakken, Büyük Doğu Marşı olur.

Ulus gazetesinin, marş şartnamesi ile "Büyük Doğu" şiiri arasında, kısmen bir bağ kurmak mümkündür. Şiir, gerçekten şartnamedeki gibi üç kıtadır. İlk kıtayı diğer iki kıta açıklar mahiyettedir. Dört heceyi aşan kelime yoktur. Yalnız çift hece sınırlamasına, Necip Fazıl'ın uymadığı görülmektedir. Vurgularda istenilenler, gerçekleştirilmiş sayılabilir.

Mehmet Âkif ve muhteva yönünden İstiklâl Marşı ile kavgası olanlar, her devirde çıkmıştır. Fakat bilindiği kadarıyla 1938 sonu itibarıyla bir daha Millî Şef olarak ne ikinci cumhurbaşkanı İnönü, ne de ekibinde yer alan Başbakan Refik Saydam, Millî Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel, İstiklâl Marşı'nın değiştirilmesi fikrine sıcak bakmamışlardır.

İstiklâl Marşı'nın değiştirilmek istenmesi yolundaki her türlü teşebbüs başarısız kalmıştır. Başarısızlıkların sırrını, şiirin doğrudan kendisinden ziyade, Âkif'in ölüm döşeginde, belki son takatini harcayarak söylediği sözlerde aramak doğru olacaktır: "O şiir, milletin o günkü heyecanının bir ifadesidir. Bin bir facia karşısında bunalan ruhların, ıstıraplar içinde halâs (kurtuluş) dakikalarını beklediği bir zamanda yazılan o marş, o günlerin kıymetli bir hatırasıdır. O şiir bir daha yazılamaz. Onu kimse yazamaz... Onu ben de yazamam.. Onu yazmak için o günleri görmek, o günleri yaşamak lâzım. O şiir, artık benim değildir. O milletin malıdır."

Âkif'in sözleri; gençliğimiz, okumuşlarımız tarafından bir vasiyet gibi anlaşılmalıdır. Zira, "Milletin malı" olmuş bir değer, bu vatanın evlatları tarafından, bir kutsal emanet gibi korunması kadar tabii tutum ne olabilir?

Aslında marşla ilgili, gerçekten değişmesi gereken bir durum vardır. Bu marşın güftesi değil, güfte ile uyum sağlayamayan, yerli-millî olmayan bestesidir. Köklü bir millet, yüksek bir musiki sahibi olmasına rağmen Türk Milletinin; millî marşını bile kendi musikisi ile terennüm edemiyor olması, asıl üzerinde durulması gereken yönlerden biridir. Özel ilgileri doğrultusunda insanların, farklı müziklere eğilimli olması kadar tabii bir durum olamaz. Ama yediden-yetmişe herkesin, kolaylık ve coşkuyla söylemesi gereken bir marşın, dünyaya örnek gösterilen prozodi hataları ile dolu olması, millî bir eksiklik olarak önümüzde durmaktadır. Her millet, kendi marşını kendi müziği-sesi ile söylerken Türk Milletinden bu hakkın, seksen altı yıldır esirgenmesi, hakşinaslık değildir.

Müzik, dil, kültürün ses bayraklarıdır. Vatan, sadece canlı cesetlerin yaşadığı coğrafya değildir. Kültür bayrağının dalgalandığı mekândır. Vatan; kültürün, uğrunda can feda edilen değerlerin, yaşandığı yerdir. Kültür ve değerlerin dışlandığı, dün savaşılan düşmanın kültür ve değerlerinin benimsendiği topraklar, kültürel vatanın kaybedildiği, kültürel sömürgeleşmenin gerçekleştiği yerdir. Karaman'da Ebu'l Feth Camii'nin mihrabına inek bağlandığı, Konya'da bu toprakları vatan haline getiren Selçukluların yaptığı İplikçi Camii'nin Roma-Bizans, Helenistik çağ eserlerinin sergi yeri olduğu, Şerafettin Camii'nin çift katlı ranzalı asker koğuşu yapıldığı bir vatan düşünün. Bu kültürel dönüşümde, Anadolu'yu vatan haline getirenlerin ruhları azapta; Bizans'ın, Yunan'ın, İngiliz'in ruhu şenlikte olacaktır. Âkif, kültürel değişim adı altındaki esaret ve zillet, katlanamamıştır. İngiliz-Fransız-İtalyan işgali altındaki İstanbul'dan gizlice Anadolu'ya geçip vatan müdafaasına katıldığı gibi, kültürel dayatma alanından ayrılmıştır. Sanki kültürel vatan korunamadıysa, insan korunmalıdır, anlayışını gütmüştür.

MISIR HAYATI BİR HİCRAN YARASI..

Âkif, Nisan 1923'ten sonra işsiz, maaşsız ve dışarıdadır. Zaferin şadumanlığını duymaya hiç fırsatı olmaz. Millî Mücadele günlerinin zorlukları, ona güç gelmemiştir. Zira vatan tehlikededir. Savaş vardır. Cephede Mehmetçiğin göğüs gerdiği güçlülere, cephe gerisindekilerin de katlanması

gerekmektedir. Topyekûn bir dayanışma ve kalkışma ile zafere erişilebileceği bilinci gelişmiştir. Açlık, evsizlik, kışta paltosuzluk umurunda değildir.

Ama zafer sonrası, ona güç gelmiştir. Cumhuriyet ilân edilmiştir. Hanede, hanım, çoluk-çocuk altı nüfus vardır. Yirmi yıllık memuriyete ilave olarak, üç yıl milletvekilliği yaptığı, emekliliği hak ettiği halde bir türlü emeklilik maaşı bağlanmamış, emeklilik ikramiyesi verilmemiştir. Üstelik adına yapılan müracaatlar geçiştirilir. Celal Sahir (Erozan, 1883–1935) gibi “kadın Şairi” diye ünlenenlerin milletvekilliğine getirildiği, zafer haberlerini yapması için Anadolu’ya davet edildiğinde “yeni nişanlandım” diye gelmeyenlerin (Ahmet Emin Yalman) matbaa, gazete sahibi yapıldığı bir ülkede, Millî Şair, açıkta kalmıştır. Başyazarı bulunduğu dergi kapatılmış (Sebilürreşad, 6 Mart 1925); sahibi idamla yargılanmak üzere tutuklanıp, Şark İstiklâl Mahkemesine gönderilmiştir.

Âkif, 1925 yılı sonunda Mısır’a gider. Orada on bir yıla yakın gönüllü sürgün kalacak, ölümünden hemen önce yurda dönecektir. Vatan, istiklâl şairi Âkif’i, Mısır’a gitmeye zorlayan, ardında polis hafiyesi dolandıran zihniyet; onun 12 Mart 1921’de kabul edilen, bayraklaşan, millete mal olan eserine saygı duyabilir miydi? Sorun marş arayışının gerisindeki düşüncedir.

Bütün bunlar yetmiyormuş gibi, İstanbul’da polis takibi altına alınır. Her şey bir yana peşine bir polisin takılması, Âkif’in vatandan “gönüllü sürgün” kararını vermesine yetmiştir. Büyük bir üzüntü içinde, arkasında polis hafiyesi gezdirilmesini hazmedemez. Vatanını satmış ve memleketine ihânet etmiş biri gibi muamele görmeye dayanamaz. Ailesini de alarak, Mısır’a gider. Asırlar boyu Türk yurdu olan, on üçüncü asırda bile Türkiye diye anılan Mısır’da, ona yüreğini açan gönül dostları vardır. Daha önce 1914, 1915’te görevli olarak, 1923 ve 1925’te de misafir olarak gidip geldiği bu ülkeye yerleşir.

Âkif’in Mısır’da 1925–1936 arasında yaklaşık on bir yıl süren hayatını, Abbas Halim Paşa biraz kolaylaştırmıştır. Paşa, Roma’da şehid edilen Osmanlı Sadrazamı Said Halim Paşa’nın kardeşi, bir ara Şurâ-yı Devlet üyeliği, Bursa Valiliği, Nâfia Nâzirliği yapmış varlıklı, bilim ve edebiyattan anlayan, bilge birisidir. Türkiye’de ve Mısır’da Âkif’in en büyük dostu, yardımcısı, gönül birliği olan “büyük hakim” yüksek bir mümindir. İdealleri, şahsiyetlerindeki yükseklik, onları birbirine bağlamıştır. Türkiye’de iken, paşanın Heybeli’deki köşkünde baş başa kalıp hasbıhal ettikleri gibi Mısır’da Hilvan’daki konağın sessiz, sakin odalarında o vecd, samimiyet içeren sohbetlerini sürdürmüşlerdir. Geçmiş hatıralarını yâd etmiş, geleceğe dair düşüncelerini paylaşmışlar, “insanlığın iyiliği ve saadeti” adına “cennetler kurmuşlardır”. Âkif, paşanın, içten duygularını açtığı, güvendiği, yüksek erdemler bulduğu dostudur. Abbas Halim Paşa, Hilvan’daki büyük sarayı karşısında bulunan küçük köşkü Âkif’e tahsis etmiştir. Köşk çevresinde, içinde ceylanlar bulunan bir bahçe de bulunmaktadır. Bahçeye bakan Rüstem Ağa adında bir Arnavut, aynı zamanda Mehmed Âkif’e de hizmet edip, çayını-kahvesini yapar.

Âkif, burada sakin, müsterihtir. Hayatının en dingin zamanlarını orada yaşar. *Fir’avn İle Yüz Yüze* şiirini burada yazar.

Abbas Halim Paşa ile aralarındaki onca dostluk ve hukuka rağmen Âkif, ailesini Mısır’a götürünce, köşkten ayrılarak, Hilvan’ın bir köşesinde çöl yanında ayrı ev kiralar.

Âkif’i, 1932 yılında Mısır’a giderek ziyaret eden Eşref Edib, kaldığı odayı şöyle anlatmaktadır: “Eşya namına odasında birkaç kanepa, iki demir ayak üzerine konulmuş birkaç tahtadan ibaret karyola vazifesini görür bir şey, bir hasır seccade, bir çift nalın, bir divit, bir de duvarda Hikmet Bey’in Afganistan’dan gönderdiği bir seccade. Bu seccade lüks sayılırdı.” Üstat evden eve taşınırken “konu-komşu eşyasını görmesin diye” geceleri taşındığını söylemiştir. Üstadın evi, daha sonra bir su küpü ile zenginleşir. Ziyaretine gelen İhsan Efendi’ye şöyle müjdelir: “Çok zamandan beri bir su küpü almak istiyordum. Nihayet aldım. Şimdi böyle suyumuzu soğutup içiyoruz.”

Âkif'in yanında taşıdığı babadan kalma bir sözlüğü bulunmaktadır. Babasına onu, hocası Yozgatlı Hacı Mahmut Efendi hediye etmiştir. Evinin bir başka malzemesi, yazılarını yazdığı divitidir. Bir gün damadı Ömer Rıza (Doğrul), divite bakarak kayınvalidesine: “Yirminci asır muharririnin yazı takımına bakınız!” der. Hanımı, damadın bu sözünü kendisine aktarınca; “Ömer Rıza, divide bakmasın; içerisinden çıkana baksın” öğüdünü verir. Ama ardından da mahviyet tavrını gösterir: “İçinden bir şey çıktığı yok ya. Laf olsun diye söyledim.”

Âkif, sade yaşamayı seven, gösterişe itibar etmeyen, tutumlu bir insandır. Ama düzenli bir geliri, işi yoktur. Buldukları da ailesi ile birlikte giderlerini karşılamaz. Onun için bütçesi, hiçbir zaman dengede kalmamıştır. “Borçsuz kaldığı nadirdir.” Yalnız maddî sıkıntısını bile, lâtife konusu yaparak hafifletmenin yolunu bulmuştur. Para sıkıntısı olduğu zaman şu hikâyeyi anlatır: “Bir Arap şairine demişler: ‘Niçin bizi hiç aramıyor, sormuyorsun?’ Şair demiş ki: ‘Kalbimde birkaç yer var. Biri kasaba, biri bakkala, biri de sebzeçiye.. Bunları düşünmekten başkasına yer yok.’ İşte benim vaziyetim de böyle.”

Âkif, tanınmış bir şahsiyettir. Onun için Mısır ileri gelenleri, zaman zaman davet edip kendisi ile görüşmekte, davetlere katılmaktadır. Yalnız Mısır ekâbirinin konaklarına yaya gidilmemektedir. Mutlaka otomobille, hem de özel otomobille gidilmesi âdettendir. O güçte olmayanlar önde gelenler içine giremediği gibi, yaya gelenler de kapıdan içeri alınmamaktadır. Ömer Tosun Paşa, Âkif'in saygı duyduğu, hürmet ettiği namuslu birisidir. Onun için davetini kabul eder. Ama özel aracı da, kiralayacak gücü de yoktur. Zaten öteden beri yürümeyi sevmektedir. Davetli olduğu konağa varınca, Berberî kapıcılar, böylesine bir davete yaya davetlinin gelip giremeyeceğini bildikleri için içeriye almaz, “adam yerine koymazlar”. Kapıcılarla konuşurken, sesi duyan biri koşa koşa gelerek üstadı içeriye alır. Paşalar kendisini karşılar. Ömer Tosun Paşa, özür beyan eder. Gönül adamı, durumu iki cepheden de iyi bilen Abbas Halim Paşa, işin farkına varmıştır. Gülerek: “Âkif Bey, neye otomobile binmedin?” der. Lâtife herkesi neşelendirmiştir.

Âkif, sıkıntılı durumuna rağmen başkalarına yedirmeyi, ikramı seven birisidir. Abbas Halim Paşa'nın köşkünde, nefis yemeklere ülfet kesbetmiş olsa da kendi evinde, gayet sade yemekler yemektedir. Sofrada çok çeşidi istememektedir. Bir veya en fazla iki çeşit yeterlidir. Ama var olanın nefis ve bol olmasını arzu etmektedir. Sofra kurulup da yemekler gelince, “câel'hak” (hak geldi) deyip, gülerek, latifeler ederek misafirlerini buyur etmektedir.

Sabahleyin erken kalkıp, çayı hazırladıktan sonra misafirini uyandırmakta, birlikte kahvaltı etmektedirler. Eşref Edib'in anlattığına göre 1932'de eskisi gibi yememektedir. Gündüzleri sadece sabah kahvaltısı ile yetinmekte, çay da içmemektedir. Akşamları ise hafif sebze ve yoğurttan başka bir şey yememektedir. Sebebini de; “Burada başka türlü yaşanmaz” diye açıklar.

Âkif'in, ihmal etmediği kesim, Türkiye'den Mısır'a giderek Ezher'de okuyan öğrencilerdir. Ezher'deki Türk Revakının müderrisi olan İhsan Efendi, bir kurban bayramını anlatır. Hilvan'da bahçesi geniş bir evde oturmaktadır. Abbas Paşa, “yeri varsa kurban göndereyim” diye haber gönderir. “Göndersin bir feddân yerim var” der. Feddân, Mısır'da bir çift öküzle, bir günde sürülebilen genişlikte toprak demektir. Bundan sonra yaptığı işlem önemlidir. Kendisi zaten neredeyse yarı aç yaşayan Üstad, kurbanı kesip, aile boyu yiyeyim demez. Medreseye gelerek, İhsan Efendi ve gurbetçi talebeleri davet eder. Hep beraber evine giderler. Bayramlaşıp kurbanı keser, yiyip-içerler. Üstat, o gün çok neşelidir. Gençliğindeki pehlivanlığından, güreş âleminde, İstanbul'un eski bayramlarından bahseder. Hatıralar nakleder, şiirler okur, güzel fıkralar anlatıp misafirlerini şenlendirir.

Ailesi ve Çocukları

Âkif'in ev hayatı, verimliliğini azaltacak niteliktedir. Eşi, daimî surette rahatsız olduğu için ev işlerini hakkıyla yerine getirebilecek halde değildir. Onun için kendisinin doğrudan ilgilenmesi gerekmektedir. Bazen şöyle der: “Bu aile gaileleri beni çok yordu. Bu gailelerden âzâde olsaydım daha güzel eserler yazardım.” 9 Nisan 1932'de yazdığı bir mektubunda, durumunun daha ileri olduğunu

ifade eder: “Gönlüm harap, zihnim perişan. Elim işe varmıyor. Son senelerde haylice okudum. Lâkin okuduklarımdan bir istifade ettim mi bilemem.” Bir başka ifadesi, şair duyarlılığının uç noktası gibidir: “Hiçbir inşirah hissetmiyorum. Bütün ruhum, bütün maneviyatım harab. Hele üç beş gündür beynim hercü mercü içinde.”

Âkif'in altı çocuğu vardır. Mısır'a evli olmayan küçüklerle gelmiştir. Seyahatleri, hicretleri vb. durumlardan dolayı çocuklarının eğitimi ile yeterince ilgilenememiş, onların düzenini koruyamamıştır. Onun için çok üzülmemektedir. Bir gün çocuklarının yaramazlığına kızınca; “Mümkün olsa da şu iki çocuğu (Emin, Tahir) verip uslu bir çocuk alsam!..” der.

Karısı da çocukların yaramazlıklarından şikâyetçidir. Bir defasında beyini teselli eder: “*Ne yapalım, işte bunlar böyle. Ana-baba, çocuğa taht yapar, amma baht yapamaz*” der. Söz, Âkif'in hoşuna gitmiştir. Olayı dostlarına anlatırken şöyle değerlendirir: “Bizim hanım bazen çok akıllıca sözler söyler.”

Âkif, hane halkı yönüyle talihlidir. Evi, zihnini, vücudunu dinlendirip, rahat ettireceği, mesut olacağı bir mekân değildir. Hanımı, son yıllarında had safhada sinir rahatsızlığına uğramıştır. Evhamlar içinde, sinir krizleri geçirmekte, devamlı ilâç kullanmaktadır. Âkif'in, bir ikinci hanımı olduğuna kanidir. Âkif, “Hanım, bütün hafta beraberiz. Bir Cuma günü namaza, İhsan Efendi'ye gidiyorum. İstersen oraya gel beraber gidelim, seni de evine bırakırım” dese de fayda etmemektedir. “Aaa, ben uyuduktan sonra, sen gidiyordur..” diye söylemekte; komşularda düğün olur, def sesi duyulursa: “Akif'in düğünü oluyor” demektedir.

Mısır, Türkiye'den gelen çocuklar için çok yönlü mahrumiyet demektir. Yeni göçtükleri günlerdir. Ülkede yaşayan bir gencin, Arapça öğrenmesi gerekmektedir. Oğlu Emin'e Arapça okutmak için İstanbul'dan, Arapça bir dil bilgisi kitabı olan Elmüşezzeb'i getirtir. Durumu, 17 Kasım 1925 tarihli mektubunda şöyle anlatır: “*Kitaptan çok memnun oldum. Bakalım bizim Emin'e onu okutmak istiyorum. Lisan hafıza işi; oğlanda ise o meleke ötekilerden de berbat! Ramazanın başından beri çalıştığı Tebbet yeda Süresi'ni Kadir Gecesi dinletebildi, o da dört yanlışla! Sonra da bana, 'Baba beni hafız mı etmek istiyorsun?' demesin mi? 'Oğlum böyle bir şey aklımdan geçmedi. Zaten baksana, maazallah öyle bir tasavvurum olsa bu gidişle ömrü beşer değil, ömrü beşeriyet bile yetişmeyecek' dedim. Mamafih çocuğun gayet iyi bir hali var: Kendisinden son derece memnun.*”

Maişet Derdi

Âkif, para ve menfaat konularında çok çekingen, alıngan ve nezih bir insandır. Kendisini Mısır'a davet eden Abbas Halim Paşa'ya karşı bile çok dikkatlidir. Ailesini götürdükten sonraki dönem, maddî sıkıntı içindedir. Ama haline tahammül eder. Mısır'da tanışıp dost olduğu Abdülvehhab Azzam, çekingen bir şekilde kendisine üniversitede Türkçe muallimliği teklif ederek: “*Âkif Bey, bilmem ki size zor mu gelir? Zahmet olur mu?*” diye sorar. Âkif'in cevabı şöyledir: “*Doktor, size bunu ben arz etmek istiyordum. Sizin ki keramet gibi oldu. Param bitti, çareler düşünüyordum..*” Azzam, hâlâ çekingendir: “*Efendim, Kahire'ye gidip geleceksiniz, çoluk-çocuğa gramer okutacaksınız*” deyince, Azzam'ı ağlatan şu cevabı verir: “*Hamallık yapmaya da razıyım..*”

Hilvan'dan Kahire'ye gelip giderek, hocalık yapmaya başlar. Ama eşinin hastalığı, memleketteki pahalılık, onu sıkıntıya sokmaktadır. Yakın dostu Eşref Edib'e mektuplarında bahsettiğine göre “yol parası bulmakta” güçlük çekmektedir. Kızı Cemile'nin hastalığını öğrendiğinde, “geçinmekten aciz” durumdaki damadı Ömer Rıza'nın, günlük hastane masrafı olarak “iki buçuk lirayı” ona yardım olarak verememekten üzülür. Çünkü kendisi de borç içindedir. Bir ara Girit'te oturan (1931) eski dost Eşref Sencer Kuşçubaşı'dan “beş-on lira” borç istemiştir. Aynı şekilde Eşref Edib'e, durumu elverişli ise “beş-on lira göndermesinin çok makbûle geçeceğini” bildirir.

Ata yüreği, bu arada kendisinin anılıp sorulmamasına da üzülmemektedir. Eşref Edib'e yazdığı şu tek cümle, acı bir sitemle karışık hatırlatmayı içermektedir: “Ömer Rıza Bey oğlumuz, Mısır'da

kendisinin bir kayınbabası olduğunu ve henüz rahmet-i Hakk'a intikal etmediğini anlatabilirse çok büyük iş görürsün.”

Yakınlarının da kendi derdine düştüğü bir ortamda Âkif, gurbet çilesini doldurmaya devam etmektedir.

Hocalığı

Mısır Dârülfünununda (el-Camiâtu'l-Mısıriyye) yeni ders vermeğe başladığı sıra (1929) İhsan Efendi; “Nasıl, Arapçayı kolaylıkla takrir edebiliyor musunuz?” diye sorar. Cevabı, onun inceliğini, mahviyetini ortaya koymaktadır: “*Derse başladığım zaman talebeye öyle dedim: Siz benim Arapçama gülmeyin. Ben de sizin Türkçenize gülmeyeyim.. Geçinelim!*” Âkif, tevazuundan böyle söylemektedir. Sokak Arapçasının konuşulduğu Kahire’de, Mısırlı talebeye Kur’an Arapçası ile Türk edebiyatını okutmanın şartırtıcı durumunu öylece ifade edivermiştir.

Âkif’in Mısır’daki talebelerinden birisi, Mısır Dârülfünunu’ndan mezun, meşhur seyyahlardan Mehmet Tefik Efendi’nin oğlu Mehmet Bey’dir. Türklük, Müslümanlık sevgisi ileri olan Mehmet Bey, Mısır’da Arapça *Kemal Atatürk* adlı eseri yazıp yayınlamıştır. Mehmet Âkif’ten, özel olarak üç sene Türk Edebiyatı dersi almış, *Safahat*’ı baştan sona kendisinden okumuştur. Üstat, derslerde neşeli olmakta, bazen coşarak kalkıp hem gezmekte hem de sevdiği bir şiiri ayakta okuyup tekrar etmektedir.

Âkif’in, Mısır’da son eğitimciliği, Prens Aziz Hasan’ın çocukları üzerinde olmuştur. Dersi, Mısır Kralı Fuad’ın kız kardeşi Prenses Nimet Muhtar’ın sarayında vermektedir. Hastalığı ilerleyip devam edemez hale gelince, görevden affını ister. Prenses de çocuklar da üzölmüşlerdir. Hatıra olmak üzere beraber bir fotoğraf çekirtmek isterler. Sarayın bahçesinde çekirilen fotoğraf eline gelince Âkif; “*Gölgemi canlı cenaze gibi serilmiş görünce çok müteessir oldum*” der. İstanbul’daki kızı Cemile’ye fotoğrafının ardına şu kıtayı yazıp gönderir: “*Şu serilmiş görünen gölgeme imrenmedeyim / Ne saadet, hani ondan bile mahrumum ben. / Daha yıllarca eminim ki, hayatın yükünü / Dizlerim titreyerek çekmeye mahkûmum ben. / Çöz de artık yükümün kör düğüm olmuş bağıni; / Bana çok görme ilâhî bir avuç toprağıni!*” Kızı, fotoğraf ve şiirden etkilenerek; “Ah babacığım ne hale gelmişsin!” diye mektup yazmıştır.

Âkif, şiir yazmayı, ciddi, sürekliliği olan bir iş olarak değerlendirmektedir: “*Şiir çok nankördür. İnsan, beş sene çalışır, şiirle uğraşır. Sonra beş ay terk etse beş senelik mesaisi heder olur. Daima üzerinde işlemek lazım.*” Aslında, “*şiirin ilhamı azdır. Şiir çalışmakla, uğraşmakla olur. Zannederler ki şair, tabiat karşısında oturur, ilhamlarını toplar, hemen kalemi eline alarak şiirini yazar. Hiç de öyle değil. Odaya kapanıp ter dökerek, düşünerek, yorulacak, uğraşacak. Yüz ter dökerek bir beyit meydana gelir. Ben manzaraları odama getirir, orada kafa yorarım. Ter döker, dört duvar arasında şiirimi yazarım. Ben şiir yazmadan evvel çok düşünürüm. Tam bir mühendis gibi, bir mimar gibi.. Bir bina başlayacağı zaman nasıl ki mimar evvela düşünür: Şurada oda, şurada merdiven, şurada salon, şurada mutfak, şurada banyo.. Planını yapar krokisini çizer, en son binaya başlar.. Tıpkı ben de öyleyim.*” Bundan sonra eserin sunuşunu, girişini nasıl yapacağını, sonuca nasıl ulaşacağını da hesaplamakta, istediği neticeye varmaktadır. Örneği büyüteçtir: “*Güneşin dağınık huzmeleri yakmaz. Fakat bu huzmeler, mihrak noktasına gelir de orada odaklanırsa yakar. İş o noktayı bulmaktır. Bütün mukaddimat bir noktada toplanırsa şiir ancak o zaman müessir olur.*” Şiirin, “*Anadolu mektubu*” gibi yazılamayacağını vurgulamaktadır. Mısır’dan Hafız Asım’a yazdığı bir mektubunda, “*Gece tarzında bir manzume daha karalamak*” istediğini ama henüz muvaffak olamadığını belirtmektedir. İlerler gibi olmakta, geri dönmektedir. Kaç defa bozmuş, kaç defa değiştirmiştir. Dilde, anlaşılır olmadan yanadır. Onun için Asım, diğerlerine göre daha sade ve Türkçedir. O Hâmid gibi, ya gökte uçmayı veya yerin dibinde dolaşmayı değil, yeryüzünde yürümeyi sever. Hayale dalmaz. Sözleri, ayrımı çok net ortaya koymaktadır: “*Ben adı şeylerden bahsederim. Meselâ bu, taş. Ona taş derim. Haceri semavi demem. Bu, tahta. Ona tahta derim. Taht demem.. Her şeyi olduğu gibi görür, görüldüğü gibi tasvir ederim. En fukara muhitlere gider, onları bir ressam gibi aynen tespit etmeye çalışırım.*” Şiirde ayırıcı özelliği;

“her şeyi olduğu gibi görmek ve göstermektir.” Onun için *Mahalle Kahvesi*’ni dinleyen bir kahve sahibi, “*Bu herif muhakkak böyle kahvelerde yetiştirdi, demiştir.*”

Yalnız şiirin, maîşete yansıyan yönü ile ilgili değerlendirmesi de, tecrübe ile sabit kesinliktir. Şöyle der: “*Şiir karın doyurmaz.*” Ama onun, gurbet elde uğraştığı işlerden birisi Safahat’ın bir bölümü olan *Gölgeler*’i bastırarak olur. Yalnız, baskı aşamasında çok yorulur. Kitabı basan matbaanın adı: Gençlik Matbaası (Matbaatu’ş-Şebab)’dır. Şöyle der: “*Şu Gençlik Matbaası beni ihtiyarlattı (Şeyyebetnî Matbaatu’ş-Şebab).*”

Mısır hayatında, bildiklerini insanlara verme konusunda bir gayreti vardır. Öğrenme aşkı, ilerlemiş yaşına rağmen durmuş değildir. Kahire’deki edebiyat çevrelerinin etrafında kümelendiği iki büyük edipten birisi olan Mustafa Sadık er-Râfîî tanımakta, okuyup beğenmektedir. “*Eğer ağır işitmeseydi; kendisi ile Arap edebiyatı okurdum*” demiştir. Zira Râfîî, sağır denecek kadar ağır duymakta, kendisi ile konuşup anlamak zahmetli olmaktadır.

Musiki İlgisi

Âkif Mısır’da, “vatandan cüda” olmanın kahrını yaşarken, ruhunu dinlendirmek için zaman zaman kendisini, sanat müziğinin alıp götürülen nağmelerinin kollarına bırakmaktadır. Çok taş plâğı yoktur. Ama olanların özel değerleri vardır. Yemekten sonra biraz gramofon çalmaktadır. Sevdiği için ilk önce Şerif Muhiddin’in plâklarını çalmaktadır. Onu, “elini şakağına koyarak derin bir sükûnet içinde” dinlemektedir. Muhiddin, Mısır’ın musikî dehasına sahip bir sanatkârdır. Mızrap darbeleri ile istediğini tasvir edebilmektedir. Dinlerken, çölde giden bir kafilenin yokuşlara tırmanışı, vadilere inışı, kızgın çölde yürüyüşü, gece, gündüz, üzüntü, neşe insanların zihninde âdeta canlanmaktadır. Ama bu sanatkârın, üstatla ortak bir yanı vardır. O da gurbettedir. Mısır’da kıymeti bilinmemiştir. Öyle bir yüksek dehanın, yabancı ülkelerde kalmasına üzülmektedir.

Âkif’in mest olarak dinlediği bir başka sanatkâr, Tamburî Cemil Bey’dir. Hafız Kemâl’in Mevlit plâkları, ayrıca “ona ruhanî büyük bir zevk” vermektedir. Mısırlı Şeyh Ali Mahmud’un plâklarını da dinlemektedir. Mısır’dan ayrılırken sevdiği bütün plâkları, gramofonla birlikte Mehmet Bey’e hediye eder.

Âkif, gezmeyi, yürümeyi sevmektedir. Onun için her akşam üzeri en az iki saat yürümektedir. Gezdiği yerlerden birisi, Hilvan’ın Çin tipi yapılmış, içinde Buda heykeli de bulunan bahçesidir. Buda heykeli çevresine yerleştirilen talebelerini, seyredip düşünceye dalmaktadır. Fakat en çok etkilendiği yer Nil kıyısıdır. Nil kenarında gecenin geç vakitlerine kadar oturmaktadır. Özellikle Nil’in taşıdığı Ağustos-Eylül aylarında, bu nehri seyretmekten zevk almakta, dalgın seyri arasında: “*Şu Nil ne mübarek şey! Hem su getirir, hem toprak!*” demektedir. Sevdiği arkadaşları geldikçe, onları Nil kenarına götürüp, çaylar ikram etmektedir.

Dostları

Âkif’in Mısır’daki dostları, “İslâm-Türk asalet ve kibarlığının en yüksek örnekleridir.” Hepsinin ortak yanı, Türkiye ile bir şekilde bağlantılarının olmasıdır. Türkçe konuşan, Türkçe bilen, İslâm Medeniyeti değerlerine samimiyetle ilgi duyan insanlar, onun yüreğine ulaşmak için yol bulabilmektedirler. Birçok eserini Türkçeye çevirdiği, Mısır âlimlerinden Ferid Vecdi ile görüşürlerken Âkif, kendi tabiriyle, “*Birgivî Arapçası ile konuşmaya başlar.*” İslâm düşünürü Ferid Vecdi şaire şöyle der: “*Zahmet çekme, ben Türkçe bilir.*”

Mısır ileri gelenleri, Türk kökenlidir. Bunlardan, vefatına kadar kendisini himaye eden Abbas Halim Paşa gibi, çok sevdiklerinden birisi de Prens Halim Bey’dir. Batı ve doğuyu iyi tanıyan, yüksek bir düşünür olan Said Halim Paşa’nın oğlu Halim Bey, yılın çoğunluğunu İstanbul’da, kışları birkaç ayı Mısır’da geçiren birisidir. Babası Said Halim Paşa’nın “asaletini, irfan ve zekâsını, yüksek fazilet ve seciyelerini yaşatan mümtaz bir şahsiyet”tir. Üstat, Halim Bey ile sohbetten zevk almaktadır. Âkif, çok prens görmüş birisidir. Ama Halim Bey’le ilişkisi farklıdır. Onunla Mısır’a geldiği zaman haftanın birkaç günü beraber olur, edebiyat, musikî, sanayi nefise, felsefe, sosyoloji üzerine gece geç saatlere

kadar sohbet ederler. Baba dostluğundan ilerleyen bir yakınlıkları vardı. Âkif, yıllar önce Said Halim Paşa'nın yazılarını çevirip, Sebilürreşat'ta yayınlamıştır.

Mısır'da sürekli ziyaret ettiği, sıkıldığında yanına koştuğu, samimi, vefakâr bir başka dostu; İmadettin Bey'dir. Adı geçtikçe; "Allah razı olsun, onun çok iyiliklerini gördüm. Çok mert, çok vefakâr bir dosttur" diye anmaktadır. Haftada bir defa da olsa ona uğrayıp sohbetinden zevk almaktadır.

Âkif'in hayatında özel yeri olan Mısır'daki Türk öğrencilerden biri, Ekmeleddin İhsanoğlu'nun babası, Yozgatlı İhsan Efendi'dir. 1925'te Mısır'a giderken aynı vapurdadırlar. Tanışma orada başlar. İhsan Efendi, Ezher'de eğitimini tamamlayarak Kahire'deki Sultan Mahmut Medresesi'ne müderris olur. Birinci Sultan Mahmut'un 1751'de yaptırdığı, yirmi dört odalı, altmış talebeyi barındıran medrese, Türk talebelere mahsustur. Baştan bu yana da müderrisleri hep Türk'tür. İhsan Efendi, bir süre Sultan Mahmut'ta göreve devam ettikten sonra Camiu'l-Ezher'in karşısındaki Mehmet Bey Medresesi'ne müderris olur. Ezher'deki Türk Revakı'na bağlı, Türk talebelerin kaldığı bu medrese, Âkif'in en çok uğradığı yerlerdendir. Özellikle Cuma günleri gelir. Talebelerle beraber camiye gider, dönüşte de akşama kadar orada kalır.

Camide görme özürlü Hâfız Şih Rıfat, namazdan önce mukabele okumaktadır. Âkif, onun okuyuşuna meftundur: "*Simaların insanda değişik tesirler uyandırması gibi, seslerin de tesirleri var. Bu şahsın sesinde, gözle görülmeyen, fakat gönüllerle sezilen, ruhla duyulan bir cazibe var.. Şih Rıfat, âmâ olduğundan mıdır, manayı bilerek okuduğundan mıdır, nedir daha tesirli oluyor. Dokunaklı âyetlerde, celâllî âyetlerde ağlıyor. Onun ağlaması bana çok dokunuyor. Gözüm belki ağlamıyor ama gönlüm ağlıyor, kalbim yanıyor*" der.

"Üstadın medreseye geldiği günler", talebeler için "bayram" olmakta, ne surette ikram edeceklerini şaşırırmaktadırlar. İhsan Efendi'nin anlatımı durumu açıklar: "*Diyarı gurbette o, bizim babamız, hocamız, her şeyimizdi. Onu gördükçe memleketimizi görmüş gibi olurduk. O, ne yüksek insandı! Ne mücessem faziletti! Milletimizin büyük şairi, büyük tevazu gösteriyor, bizi ziyaret ediyor.. Göğsümüz kabarır, kalbimiz genişlerdi. Onunla birlikte geçirdiğimiz zamanlar hayatımızın en kıymetli zamanlarıdır.*" Âkif, onlara şiirler okuyup, güzel sözler, güzel hikâyeler anlatmakta, öğütler vermektedir. Onlar da bu arada hizmete koşmaktadırlar. İhsan Efendi güzel çay demlemekte, Bayramiçli Mehmet Eşref, nefis tavuk çorbası yapmaktadır. Üstadın ziyareti biraz gecikse, İhsan Efendi onu davet etmektedir.

Okuyan gençler için öğütleri önemlidir. Onlara; "*İnsan bir gayeye vasıl olmak için mesaisini bir mevzua hasretmeli, dağıtmamalı.*", "*İyilerin tembelliği kötülerin faaliyetidir.*", "*İngilizlerin dünyaya hâkim olmalarının sebebi, fenalar fenalık yapınca iyiler derhal önüne geçerler, bir kenara çekilip yan gelmezler.*", "*İnsan iki şeyi bilmelidir: Biri haddini, diğeri de hesabını. Ben haddimi bilirim amma hesabımı bilmem*", "*İyilik meşhuru bizde menfidir, müspet değil. Meselâ bir adam iyidir dediğimiz zaman, şunu yapamaz, bunu yapamaz, kimseye bir fenalıkta bulunmaz, manâsını kastederiz. Yoksa şunu yapar, bunu yapar, şöyle iyiliklerde bulunur manâsını düşünmeyiz.*", "*Şöhret beylik malı gibidir, kapanın elinde kalır*" türü öğütler vermektedir. İhsan Efendi'ye, Esterâbâdî'den okuduğu beyit, âlim değerlendirmesi konusunda etkilidir: "*Âlimler görüyorsun, ilmi var, irfanı yok. Kuşlar görüyorsun, kanadı var, uçması yok.*" O Farsça beyit şöyledir: "*Âlimanrâ ilm hest ü râz nîst / Mürgânâ bâl hest pervâz nîst*".

Ayrıca gençleri araştırmaya teşvik eder. Annesinden çok darbimesel öğrenmiştir. Meclislerde onlardan birkaç tane söyler. Bu doğrultuda İhsan Efendi'yi, Yozgat'taki darbimeselleri toplamaya teşvik eder. O, topladıklarını üstada okuduğu zaman, bunlar içinden birini çok beğenmiştir: "*Dost kazan, düşmanı anan da doğurur.*"

Yozgatlı İhsan Efendi, Âkif'in düşüncelerini paylaştığı birisidir. Bir gün, Mısırlılarla Türklerin Kur'an okuyuşları hakkında görüşürken İhsan Efendi, "*Peygamberimiz zamanında fonograf olup da o*

zamanki okuyuşlar, telaffuz tarzları muhafaza edilmiş olsaydı, şimdi ihtilâf olmazdı.” der. Üstat, insanların bütün fillerinin, bütün hareketlerinin kaydedildiğinden hareketle, seslerin de kaydedildiğini düşünmektedir. Öngörüsü şöyledir: *“Madem ki, ağızdan çıkan söz gaip olmuyor, fonograf ve radyo bunu ispat etti; bir gün gelecek, fen terakki edecek, olabilir ki, geçmiş zamanlarda söylenen sözler de alınabilecek.”*

Âkif, İhsan Efendi’den gördüğü dostluk ve yakınlığı hiç unutmamıştır. Ona defalarca şunu söylemiştir: *“Ey bana gurbet elleri on senedir aşına kılan İhsan Efendi. Sana bir ananın, bir babanın, evladına duası gibi dualar ediyorum..”*

Âkif, Mısır’dan ayrılmadan önce son bir defa daha İhsan Efendi’nin ziyaretine gider. “Canlı cenaze gibi kendisini karyolanın üzerine atmış, uzanmış”tır. Hayli istirahat eder. Bir şeye üzülse yahut neşelense koşup geldiği mekâna bu son gelişidir. Gördüğü samimiyet ve hürmetle gamının dağıldığı, neşesini yaydığı yere bir daha uğrayamayacaktır.

Âkif’in Mısırlı dostlarından ikisi Azam ailesinden Abdurrahman Azzam ve yeğeni Abdülvehhab Azzam’dır. Abdurrahman Azzam, *“Türklerle karşı çok muhabbeti olan”* Trablusgarp Muharebesi’nde *“gönüllü olarak Türklerle beraber İtalyanlara karşı harp etmiş”* birisidir. 1930’lu yıllar Mısır’ın, İran, Irak, Afganistan elçiliğini yapmıştır. Sevdiği, değer verdiği bir kimsedir. Onun yeğeni Mısır Dârülfünunu (Üniversitesi) Farsça müderrisi olan Abdülvehhab Azzam, aynı zamanda Hilvan’da komşusudur. Arap edebiyatçılarından, güzel yazıp, söyleyen birisi olan Azzam, Türkçe de bilmektedir. Türk edebiyatının büyüklerinden birisi olarak tanıdığı Âkif’le irtibatı, Türkiye ziyareti ile başlamıştır. Türkiye’de sorduğu şairin, Mısır’da olduğunu öğrenir. Döndükten sonra ziyaret ederek tanışır ve o ilişki, Mısır’dan ayrılıncaya kadar sürer. *“Az söyleyip çok düşünen, uzun sükülü, inzivayı seven, toplantılardan kaçan”* Âkif, Azzam’ın aradığında evinde bulduğu bir ediptir. Yaz geceleri beraberce Hilvan sokaklarında dolaşırlar. Konuşa konuşa gezip-yol alarak şehir dışına çıkar, geri dönerler. Üstat, yürümekten yorulmayan birisidir. Arap, Acem, Türk edebiyatı üzerine sohbetler edip kitaplar okurlar. Âkif, öğrenen, öğreten, sürekli bilgiye açık birisidir. Azzam’a, Muhammed İkbâl’i tanıtır. İkbâl’e karşı kendisinin özel ilgisi vardır. Onun ufak bir risalesini, Millî Mücadele günleri Ankara’ında okumuş ve *“Hind’in İslâm şairini”* kendisine benzetmiştir. Millî Şair, İngiliz ve İngiliz emperyalizminin maşaları ile vatani kurtarma mücadelesini verirken; İkbâl, Hint kıtasında İngiliz sömürüsüne karşı boğuşmaktadır. Gıyabî bir yakınlıkları doğmuştur. Ayrıca İkbâl, Ordu dili (Urduca) ile yazan, Mevlânâ’ya ‘mürşidim’ diyen, Arapça, Farsçası iyi, çok güzel gazelleri olan bir şairdir. Âkif, İkbâl’in bazı gazellerini okurken, onların kendisine *“sarhoş gibi nara attırdığını”* belirtmektedir. Azzam’la birlikte İkbâl’in Peyam-ı Meşrik, Esrar-ı Hodî, Rumuz-ı Bîhodî adlı eserlerini okuyup mütalaa ederler.

Mısır’da Ezher ulemasından görüştüğü kişi, yalnız Ezher Reisi Şeyh Meragi’dır. Bu zat, Türkleri, Türk talebeyi çok sevmektedir. Orada, Türk talebelerin *“mümtaz bir yeri”* vardır. Şeyh, Mısır Kralı Birinci Faruk’a tavsiye ederek Türk talebeye bin Mısır lirası tahsisini sağlamıştır. Ayrıca Şeyh, Muhammed Abduh’un mektebinden yetişmiş, onun yolunu takip eden birisidir.

Âkif’in Mısır’da, çok sık olmasa da görüştüğü şahsiyetlerden ikisi, Şeyhülislâm Mustafa Sabri ve oğlu İbrahim Sabri’dır. Mustafa Sabri ve oğlu, Âkif’in şiirlerine hayrandırlar. Şiirlerini övdükleri zaman, utanıp terlemekte, mendiliyle alnını silmektedir. Yalnız baba-oğul, siyasî tercih yönünden, İttihat ve Terakki hasmı bir anlayışa sahiptirler. Mustafa Sabri, neticede benzer gördüğü halde Hürriyet ve İtilâf’a; Âkif de kayıtsız-şartsız bağlılık yemini etmediği halde bir süre İttihat ve Terakki’ye katılmıştır. Ayrıca Âkif’le, Dârü’l-Hikmeti’l-İslâmiye’de üye olarak aynı dönemde bulunmuşlardır. Ama Âkif, Mustafa Sabri uygun görmese de Anadolu’ya katılmıştır. *“Millî Mücadele sırasında Mustafa Kemal’e neden destek olduğunu”* sorunca; *“Anadolu, Yunan ordusu tarafından işgal edilirken, tercih yapacak zaman olmadığını”* söyler. İşin önemli yanı, gurbette, benimsemediği gelişmelerle ilgili yazması teşvikine karşı; *“Efendim, vaktiyle yazacağımızı yazdık. Memleket bu hale gelmesin diye çırpındık durduk..”* der. Ülkesinden kendini, fikrini dışlayan yönetim aleyhine yazmaz, yurt dışında bile muhalefete katılmaz. Bir gün İbrahim Sabri, *“Şair-i maderzat”, “Şair-i Azamımız”*

dediği Âkif'e, Türkiye'de yapılanları kalemiyle neden tenkit etmediğini sorar. Cevap şöyledir: *"İbrahim Bey, ben yalan söylemem; Allah'ım şahiddir, yemin de etmem.. Yeminim olsun ki, mecalim kalmadı; kendimi toparlayamıyorum. Bu yapılanlar bana çok ağır geldi. Perişanlığımın derecesini size şöyle anlatayım: Secde-i sehivsiz namaz kılamaz oldum. Yahu namazda dalıp gidiyorum. Zihnim öyle perişan.."*

Yazıda Son Dönemi

Âkif'in Mısır'da yazmayı düşündüğü, planladığı eserleri vardır. Kur'an çevirisine çalışır. Yazıp yayınladığı şiirleri vardır. Bunlar içinde yayınları, 1931 yılı ve öncesine aittir. 1931 sonrası için o, düşünen, inceleyen, gürleyen seste açık bir tutukluk gözükmektedir.

Mehmet Âkif, manzum olarak Millî Mücadele'yi anlatmak üzere bir plân kurmuş fakat gurbet hayatı, Kur'an mealiyle meşguliyeti ve rahatsızlığından buna fırsat bulamaz. Sözlü olarak anlatmadan da hoşlanmamıştır.

Kur'an meali konusunda, Diyanet İşleri Başkanlığı ile 26 Ekim 1925 tarihinde anlaşması vardır. Noter tasdikli anlaşmaya göre, Elmalılı Ahmet Hamdi Efendi tefsiri, Şair Mehmet Akif, Kur'an-ı Kerim tercümesini yapacaktır.

Onun Mısır hayatının başat eseri, Kur'an çevirisidir. Çok zaman ve emek harcamıştır. Onca emeği ile birlikte yok edilen Kur'an çevirisine, atfettiği önem ve ciddiyet büyüktür. "Yüksek seviyede ilim, irfan, yüksek ahlâk sahibi ve çok vakur bir insan olan" Yozgatlı Mehmet İhsan Efendi ile bu konuda sık buluşuyor ve istişarelerde bulunuyordu. Şengüler'in, İhsan Efendi'den bizzat dinleyerek aktardığı çalışma şekli şöyledir: *"Âkif, Kur'an tercümesinde son derece titiz davranıyordu. Birkaç ayetin tercümesini yapıp son şeklini verdikten sonra alır bana getirirdi. Son şekli birlikte gözden geçirirdik. Bazen ufak tefek değişiklikler yapmış olurduk. Tercüme edilen Allah kelâmı olduğu için kendisini büyük bir sorumluluk altında hissederdi. Birlikte gözden geçirdiğimiz kısımlar üzerinde vicdan rahatlığına ulaştığı anlaşılırdı. Ben, son şeklini verdiğimiz kısımların artık bittiğini kabul ederdim. Ama bir müddet sonra bir de bakardım ki falan satırdaki filan kelimeyi atıp yerine yeni bir kelime koymuş. Ve bu yeni kelime sayesinde ayetin Türkçe anlamına yepyeni bir mükemmellik kazandırılmış. Kur'an'ı baştan sona bu suretle tercüme edip bitirdi. Ve peyderpey birlikte gözden geçirmiş olduk. O arada hastalanmıştı. Tercüme bana teslim etti ve şu tavsiyede bulundu: 'Bu eserini bu haliyle neşredilmesine içim razı değildir. İnşallah iyileşirsem bir daha gözden geçirip düzeltmeler yaptıktan sonra neşrederiz. Hem de ipek kâğıda.. Şayet iyileşmezsem, sana vasiyetim, bu eseri yakmandır. Böylece ortadan kalkmış olur."*

Âkif'in o kadar titizlenerek, âdeta üstüne titreyerek hazırladığı eserinin, 'iyileşmezsem' kaydıyla yakılmasını vasiyet etmesinin nedeni bellidir: Türkiye'de ibadetlerde Kur'an'ın Türkçe okunması uygulaması.. Ayrıca, yeniden gözden geçirme fırsatı bulamadan yayınlanmasından vicdan azabı duyacaktır. Hükümetin de destek verdiği Türkçe ibadet fikri doğrultusunda çevirisinin, benimsemediği dinde reform çalışmasına alet edilmesi onu, "Manevi mesuliyet altına sokacaktır. Bu arada Türkiye, elçilik kanalıyla tercümeyi defalarca istemiş, Âkif'ten sonra aynı konuda İhsan Efendi de sıkıştırılmıştır. Eseri koruma konusunda İhsan Efendi, Âkif'in vefatından sonra da kendisine duyulan güveni boşa çıkarmaz. Elindeki tercüme kimseye vermez. Ama yakamaz da. Hatta kendi el yazısı ile ikinci bir nüsha çoğaltıp ciltleterek çalışma odasında ayrı bir çekmeceye korumaya alır. Ama 1961'de vefatından önce oğlu Ekmelettin'e, Âkif'in nüshalarının bulunduğu gözü işaret ederek onların, vefatından sonra yakılmasını vasiyet eder.

Ortaokul öğrencisi Ekmelettin, babasının vefatı üzerine başsağlığı dilemeye gelenler içindeki Şeyhülislam Mustafa Sabri'nin oğlu İbrahim Sabri'ye durumu açar. Bu zat, dönemi-değişim sürecini değerlendirecek durumda değildir. Artık 1930'lardaki gibi namazda Kur'an yerine mealin okunması tehlikesi kalmamıştır. Ne yazık ki İbrahim Sabri, onca riske, dürüstlüklerine rağmen yakmaya el uzatamayanların eserlerini; vasiyet edileni de edilmeyen ikinci nüshayı da bir araya getirterek, sobasız

Mısır hanelerinden Şengüler'in kaldığı evin balkonunda beş Türk öğrencinin şahitliği altında yaktırır. Onun için maalesef, Âkif'in Mısır hayatını neredeyse kaplayan en önemli eseri zamanımıza tam haliyle ulaşamamıştır. Ancak anlaşma gereği gönderdiği bölümlerden bazıları elde edilmiştir.

Âkif'in, ayrıca edebiyat vadisinde geleceğe bırakmayı düşündüğü önemli eserleri vardır Asım'ın ikinci kitabı, İstiklâl Savaşı, Hz. Peygamber'in Veda Haccı, Selâhaddin Eyyûbi'nin kahramanlık örneği, İstanbul'un Fethi, Alparslan'ın Müslümanlara İstanbul yolunu açmayı sağlayan çabaları bunlardandır. Emel uzun, ömür kısadır. *“Allah ecelden eman verirse bunları yapmayı düşünüyorum. Ancak hepisinden önce hatıralarımı yazmalıyım. Bunu uzun zamandır düşünüyorum. Kur'an tercümesiyle meşguliyetim onu geciktirdi. Hâlbuki ne yapıp yapıp yazıp bazı gerçekleri milletimizin ve İslâm âleminin önüne koymak lazımdır”* diyordu.

Yazmak için ortamın elverişli olması gerekiyordu. Her şeye rağmen Âkif'in uygun ortamı gözetlediği bir gerçektir. Maişet derdi ile “Hilvan'dan Cize'ye kadar gidip-gelmekten, ders okutmaktan yorulmuş, memleketinde sakin ve tenha bir inzivagâha çekilip son günlerini orada son şiirlerini yazarak geçirmek” istiyordu.

Asım planı şöyleydi: “Asım Avrupa'dan dönüyor, İstiklâl Harbi'ne iştirak ediyor. Asım'ın bu muharebedeki yararlıkları.. İstiklâl Harbi'nin büyüklüğü.. Harbin bütün safahatı.. Millettin gösterdiği fedakârlık, kahramanlık.. Tehlikeli zamanlar, acı tatlı günler.. İnönü, Sakarya Muharebeleri.. Nihayet Büyük zafer.. Bütün bunları tasvir ediyor. Asım, bir timsal. Faziletli, iman ve irfanlı, kahraman Türk neslinin timsali! Asım yükseliyor, bütün Şark milletlerine örnek oluyor.. Matemli, felâketli sahifeler kapanıyor, şanlı bir refah, saadet devri başlıyor..” Benzeri bir planı, Veda Haccı eseri için de kurmuştur. Hisleri coştugu zaman, dostlarına onu anlatmıştır. Uzun süre bu eseri için bilgi toplamış, bütün malzemeyi hazırlamıştır. Yazmak için, olayların geçtiği sahaları gidip dolaşmak istemektedir. *“Mekke'ye, Medine'ye gitmeli, dağlarına çıkmalıdır.. Mekke ile Safa arasında dolaşmak.. Hira Dağı'na gitmek.. Peygamberin sığındığı gâra girmek, orada bir çok gün kalmak.. O'nun gecesini görmek.. O topraklara, o tavanlara temas edeyim, onları öpeyim, koklayayım.. Şiirimin ilhamlarını oradan alayım.. Sonra da oturup bu eserimi yazayım..”* demektedir.

Orada vermek istediği evrensel mesajlar vardır. *“Hazreti Peygamber tek başına bu muazzam cidale nasıl başladı.. Bütün bir şirk âlemine karşı nasıl ortaya çıktı.. Vahdeti, fazileti tesis için nasıl uğraştı.. Nasıl müthiş tehlikelere maruz kaldı.. Bıkmadı, usanmadı, hiçbir dakika ye'se düşmedi, hiçbir an fütur getirmedi.. Hira Dağı'nda geçirdiği anlar.. Sonra Hicret günleri.. Medine'deki istikbâller.. Koca bir şirk âlemine karşı bir avuç Müslüman cemaatinin mücadelesi.. Dalâlete karşı çekilen hidayet, fazilet bayrağı.. Kanlı mücadeleler.. Nihayet Hakkın batıla galebesi.. Şirkin, dalâletin yıkılması, faziletin teessüsü.. Hidayet meş'alesinin bütün karanlık sahaları aydınlatması.. Büyük Peygamber, büyük vazifesini itmam ettikten sonra bir gün bembeyaz bir deveye biniyor. Mekke sokaklarında dolaşiyor. Sonra Merve ve Safa'dan geçiyor. Haccın merasimini yapıyor. Bir tepenin üstüne çıkıyor. Yüz binlerce Müslüman karşısında bağıyor: ‘Ya Rabbi! Vazifemi yaptım, tebliğ ettim mi? Yüz binlerce Müslüman cevap veriyor. ‘Evet, Ya Rasulallah, tebliğ ettin!’ Büyük Peygamber orada bu muazzam İslâm cemaati ile vedalaşıyor, sonra dönüyor, vefat ediyor..”* Veda Haccı'nın planı budur.

Âkif'in, planlarını hazırladığı başka konular da vardır. Batılıların, Hıristiyanlığın övüncü olabilecek az malzemeyi, en ufak gelişmelerine kadar büyütüp yazdıklarına dikkat etmiştir. Buna karşı İslâm tarihinin insanlığa yüz akı olan övünç sayfaları yazılıp, şiirleştirilmemiş, tarihin tozlu sayfalarında kalmasına göz yumulmuştur. Bunların bulunup çıkartılması, yazılarak gençliğin faydalanmasının sağlanması gerekmektedir. Selahattin Eyyubi, bu anlamda hakkında piyes yazmak istediği şahsiyetlerden birisidir. Orada, Haçlı saldırılarından başlayarak dönemi anlatacaktır.

Âkif'in yazmayı düşünüp de elinin kaleme varmadığı eserlerden biri de, *“Bize Neler Oldu”* piyesidir. Babanzade Ahmet Naim'in vefatı onu yıkmıştır. Mısır'da, Mustafa Sabri ile birlikte, ortak

dostlarını anıp ağlaşmışlardır. Âkif, “*Naim deyince, zaten içimde bir yanardağ tütüyor. Naim Beylerle başımıza neler geldi yahu! ‘Bize Neler Oldu’ diye bir piyes yazmak isterdim, Asım gibi.. Ama olmadı..*” demiştir. O, Mısırda bir volkan susmasını yaşamıştır. Sükûtu hayale uğramıştır. Olanlar, gelişmeler yüreğini dağlamaktadır. Türkiye, fiilî esaretin zincirlerini kırmış, kültürel benzeşmenin, askerî işgalden daha kalıcı girdabına kapılmıştır. İçinde yanardağlar kaynamakta, ama etki dışarıya çıkmamakta, gürleyen sesi, kalemiyle topluma yansımamaktadır. Gelişmeler karşısında âdeta nutku tutulmuştur.

Âkif’in son yıllarını heba eden bir gelişme de Abbas Halim Paşa’nın vefatıdır. Yardımsever, zengin, gayet sade hayatı tercih eden o düşünür prens, Âkif başucunda iken 1934’te vefat eder. Âkif, bu ayrılıktan çok kederlenmiştir. “Oracıkta diz çökerek birkaç saat içinde hatmini” tamamlar. Donup kalmıştır. Ağlayamaz. Sonra “boynuna sarılarak; Cânan niçin gittin?” der. Gözyaşları içinde defnettikten sonra, evine döndüğünde, Mısır’da duramayacağını anlamıştır. Paşa’nın vefatı ona, babası ardından, “on dört yaşında tattığı öksüzlük acısını, ikinci defa” tattırılmıştır. Yakın arkadaşı, Eşref Edib, Prens Abbas Halim Paşa’sız üstadı şöyle anlatmaktadır: “O, onsuz gurbet ellerinde nasıl yaşayabilirdi? Çok geçmeden o da hastalandı, artık orada duramaz oldu, İstanbul’a döndü.”

VEFATI

Âkif’in vefatı ayrı bir dramdır. Vefatından hemen sonra 30 Aralık 1936 tarihli *Cumhuriyet*’te Peyami Safa; Fransızların, millî marşları Merseyez’i yazıp besteleyen Rouget de Lisle’in ölümünün yüzüncü yılında sosyalisti, komünisti, nasyonalisti.. ile hepsinin mezarı başında diz çökerek şairlerini anışları ile Âkif’in vefatını kıyaslar. Türkler, millî şairlerini daha on yılda unutmuşlar, ölümcül hastalığında ona bir Mısırlıdan başkasının eli uzanmamış, tam tersi gazetelerde aleyhine yazılar yazılmıştır. Ömrünü bayrağındaki hilâlin şerefini müdafaaya harcayan şair için ardından söylenecek olan da ancak kendi mısraıdır: “Bir hilâl uğruna Ya Rab ne güneşler batıyor!”

Âkif, bir insan, şair, yazar, aydın olarak zor günlerde vatanına sahip çıkmış, üstüne düşeni, hakkını vererek yerine getirmeye gayret etmiş bir şahsiyettir. Millî Mücadele başlarında, işi, maaşı yerinde saygın, şöhretli bir şair olarak, pekâlâ hayatını İstanbul’da sürdürmeye devam edebilirdi. Öyle yapan binlerce insandan birisi olarak, kimse de onu kınayamazdı. Asker değildi. Siyasetçi değildi. Zaten onun büyüklüğü de buradadır. Milletinin, vatanının karşılaştığı tehlikeyi o, kendi çapında göğüslemeyi görev bilmişti. Hiçbir şey yapmamış olsa bile Ankara’ya gelerek İstiklâl Marşı’nı kaleme almış olması, milletin kalbinde yaşaması için yeterli sebepti. Ama o, cepheden cepheye, şehirden şehre dolaşmış, asker ve halkının içinde, yanında olmuş, vatan müdafaasına toplumu teşvik etmiş, ümitsizlere ümit aşlamak için çırpınmıştı.

Onun için Millî Mücadele dönemi hayatı, gerçek bir model aydın, hayatıydı. Ne taraftan bakılırsa bakılsın, Âkif’te farklı fikir, farklı düşünce ile siyasi tercih sahiplerinin değiştiremeyeceği realite; vatansızlığı ve samimiyeti idi. İlim, çalışma, birlik olma, Hıristiyan Medeniyeti karşısında güçlü olma zorunluluğu hakkındaki görüşleri; gerçekliğini, geçerliliğini hiç yitirmemişti. Âkif’in, Millî Mücadele hayatının, özellikle gençlik, okumuş zümre tarafından yeniden okunup, zihinlerde canlandırılmasına ihtiyacı vardı.

O, rahatsızlığı artınca, 1935 Temmuz’unda Cebel-i Lübnan’a gitti. Oradan Antakya’ya geçti. Mısır’a geri döndüğünde çok sıkıntıda idi. Görüşüklerine: “*Korkuyorum, buralarda öleceğim de memleketime gidemeyeceğim*” demişti. Ama hayalini kurduğu ülkesine son günlerini geçirmek üzere gelip kavuştu. Alemdağı’nın sakin, تنها çamlıklarında, serin gölgelikleri altında yaşayacak, berrak sularından içecekti. Ama buraya, “bir hasta bakıcının refakatinde, davul gibi şiş bir karın, etleri erimiş bir külçe kemik halinde” gelebildi.

Millî şaire, resmî zevatın uzak durduğu, kuşkulu baktığı, hatta ürktüğü günlerdi. Prens Halim, ona yüksek bir ilgi ve şefkat gösterdi. Kendi otomobilini tahsis ederek Alemdağı’ndan otomobil içinde vapurla karşıya gidip-gelmesini sağladı. Âkif böylece karın ve ciğerlerinde toplanan suyu, on beş-

yirmi günde bir aldırıp kendini toparlamaya çalıştı. Ama tasarladığı eserlerini yazacak mecali bulamadı. 27 Aralık 1936'da vefat etti. Gençliğin, haber aldığı çıplak tabutu, Albayrak'la sarılarak yine hiç resmi kimse olmadan gençlerin omuzları üstünde Edirnekapı'ya, ebedî istirahatgâhına götürüldü.

Ona son anda sahip çıkan gençliğin, artık düşünüp-tasarladığı, planlar kurduğu eserlerinin diriltilmesine de sahip çıkması gerekmektedir.

KARAKTER ÂBİDESİ

Âkif'in, dost, düşman herkes tarafından teslim edilen özelliklerinden birisi, dürüst, doğru sözlü karakteridir. O, bu yüzden "karakter abidesi" olarak anılır. Doğru sözlülük, onda bir tutkudur. "Sözüm odun olsun doğru olsun tek" cümlesi, hiçbir eğip-bükmeye meydan vermeden Âkif'in doğruluk-dürüstlük yanını yansıtmaya yetecek mahiyettedir.

Hasan Basri'ye göre, Âkif'in birinci özelliği, vatanperverliğidir. Vatanın, milletin, devletin zor zamanlarındaki tutumundan örnekler vererek vatanseverliğini vurgular. Balkan Harpleri, Birinci Dünya Savaşı, İstiklâl Harbi yıllarındaki tutumu ve yazdıkları, başka hiçbir şaire nasip olmayan yurt sevgisinin coşkun, yüce ilhamlarıdır. Balıkesir Zağnos Paşa Camii'ndeki hitabesi yüzünden, yegâne geçim kaynağı olan memuriyetten azledilmiştir. İstanbul'dan çıkıp, Ankara yolunu tuttuğu zaman, "keseciğinde otuz altı kuruş parası" vardır. O haliyle, heyecandan ailesini bile unutmuştur. Basılıp yurt çapında dağıtılan Kastamonu Nasrullah Cami konuşması, millî davanın esaslarını verdiği gibi, vatanperverliğinin en kutsî ifadelerini içermektedir. Yunan ordusunun, Ankara'ya doğru yaklaştığı sıralar yayımlanan şiiriyle, "*Cihan yıkılsa emin ol bu cephe sarsılmaz*" diyerek, halkın imanına can katan odur. Bursa işgal edildiğinde figan eden, Balıkesir'in işgal yıldönümünde kurtuluşa ümit besleyen odur.

Âkif'in ikinci en önemli özelliği, "kâmil bir mümin" olmasıdır. İslâm'ın ruhunu, felsefesini, samimiyetini en yüksek ve ince idrak ile anlatan, bizdeki yegâne şair durumundadır. İnsanlığın ıstırabını, elemelerini duymuş, İslâm ümmetinin meselelerini terennüm etmiştir. Bütün bunları yaparken de riyakârlıktan nefret etmiştir. "*Hakk'a, Hazreti Peygambere, selefin büyüklerine, cemiyete, insaniyete ve bilhassa insaniyete aşkını ilân etmiş, kâmil bir mümin*"dir.

Hasan Basri, Âkif'in bu özelliğine, Ankara'da birlikte oturdukları günlerden ilgi çekici bir örnek verir. Bir gün evlerine, elli yaşlarında, yakışıklı, gözlerinden şeytanlık akan, hoca kıyafetli biri gelir. Tanıdıkları biri değildir. Adam uzun bir girişten sonra Anadolu'da, "Cemiyet-i Diniye" adı altında bir teşekkül kurmayı teklif eder. Âkif'in tavrı çok sert olur: "*Anadolu'da da bir Otuzbir Mart mı çıkarmak istiyorsun? Böyle bir teşebbüs halinde karşınızda evvela Âkif'i bulursunuz! Haydi defol şuradan!..*"

Âkif, mümin feraseti ile Müslümanlar üzerinde oyun kurmak isteyenlerin tavırlarını fark etmekte, duruşunu net ortaya koymaktadır.

En çok sinirlendiği, affedemediği konu; vatan, millet gibi mukaddesatına sövülmesidir. Birlikte *Divan-ı Lugati't-Türk*'ü, Millî Eğitim Bakanlığı adına tercüme ettikleri yakını Samih Rifat (1874-1932), bir gün Âkif'in sevmediği birini yanına getirir. Âkif, o şahsı görünce, "*yayından boşanmış ok gibi dışarı*" fırlatarak gider ve dönmez. Sonra Hasan Basri, yaptığının iyi olmadığını söyleyince: "*Evet, ayıp ettim. Sâmih buna meydan vermeyecekti. Benim o adamla zorum yok. Fakat mukaddesatıma sövdü o. Basri, Basri, o benim evladımı öldürseydi belki affederdim. Ocağımı söndürseydi yine affedebilirdim. Daha ileri gideyim. İnsanlar içinde benim yüzüme tükürseydi yine geçebilirdim, mademki bana gelmiştir ve onu aziz bir dostum getirmiştir. Fakat o, benim mukaddesatıma sövdü, mukaddesatıma sövdü!*"

Aslında, etkilendiği şairlerden biri olan Tefik Fikret'le, arasının açılma sebebi de aynıdır. Fikret'in, *Tarih-i Kadim*'i yayımlandıktan sonra, onun şahsında Jön Türk tipini de kapsayan

Süleymaniye Kürsüsü kısmında ağır ifadelerle yer vermiştir: *“Biradan, fahişeden başka nedir şi’r-i şebâb?/ Serseri: hiç birinin mesleği yok, meşrebi yok,/ Şimdi Allah’a söver.. Sonra biraz bol para ver:/ Hiç utanmaz, Protestanlara zangoçluk eder!”*

Normalde karıncayı bile incitmekten çekinen Âkif’in; ahlâkı, seciyesi yüksektir. Bağımlılık yapan içki, sigara, kahveden uzak durmuştur. Bir ara enfiye çekmiş, fakat sonra onu da bırakmıştır. Vefa, en açık vasfıdır. Dostlarını ölünceye kadar unutmamıştır. Cemiyet için yaşayan, kendini düşünmeyen biridir. Yazılarını, duyarak-hissederek, hatta ağlayarak, sağlığını-varlığını parça parça, erite erite yazan birisidir. Şiir ve düz yazıları, *“ruhundan kopan, vicdanından gelen birer ses”* tir. Az ve öz söyleyen, samimiyeti, hayatının esasları olan birisidir. Onun için sadeliği sever, tören, protokol, merasim gibi şeylerden iğrenir. Riya, yalan, hilekârlık, karaktersizlik, kanaatsizlik düşmanıdır. Kendisine, *“üstad, hazret, beyefendi..”* gibi hürmet sözleri söylendiği zaman sıkılır, *“masum bir kız gibi utanır”*. Kendisine anlatılana, saf bir çocuk gibi inanır.

Âkif, çocukla çocuk, büyükle büyük olabilen, yumuşak tabiatlı bir kimsedir. Ama aynı zamanda da gazaplıdır. Ruhunda esen fırtınalar, davranışlarına zaman zaman yansır. Haksızlığa dayanamaz, zulme düşman, mazluma yardımcıdır. *“Zulmü alkışlayamam, zalimi asla sevemem,/ Gelenin keyfi için geçmişe kakıp sövemem”* derken samimidir. Eğilmeyen biridir. Dergi yazıhanesinde kuru fasulye yerken, bir bakandan selam getirerek, yazılarında o kadar ileri gitmemesini nazikçe söylemek isteyen bakanlık görevlisine sözü önemlidir: *“Ben fasulye aşı yemeğe razı olduktan sonra kimseden korkmam!”* İkinci Meşrutiyet devrinde bu tutumu yüzünden, başyazarı olduğu dergi defalarca kapatılmış ama o, dürüstlükten yana koyduğu tavrını değiştirmemiştir. Ziraat Nezaretindeki memuriyetinden de üniversitedeki hocalığından da istifası, haksızlığa isyanı yüzündendir.

Yardımsever biridir. Kendinde fazladan olmasa da vermeyi sever. Bu isar, yani kendi muhtaç olduğu halde başkasına ikram derecesinde bir cömertliktir. Bir akşam, Hasan Basri ve arkadaşlarını, Ankara’daki evine çay içmeye çağırmıştır. Fakat arkadaşları çıkmak üzere iken, kendisi oraya gelir: *“Bu akşam çayı sizde içeceğiz”* der. Hasan Basri, buna memnun olmuştur. Fakat sebebini de öğrenmek isteyerek sorar. Cevap ilgi çekicidir: *“Bizim odanın kilimini bir fakire vermişler!”* der. Odanın zaten tek mefruşatı olan kilimini, fakire veren aslında kendisidir.

O sıralar, soğuk bir kış günü, kül rengi/kır bir çeketle Hasan Basri’lere gelir. Belli etmese de üşüdüğü anlaşılmaktadır. Basri, sonra öğrenir ki, paltosunu, evinin kapısına gelen çıplak bir fakire giydirmiştir. Milletvekili olduğu dönemler, 150-180 lira kadar mebusluk tahsisatı alır. Ama Âkif bir istasyon, para trendir. Tutmamaktadır. Seyfi Baba şiirinde anlattığı gibi, para kesesi dibinde, para değil, boynu bükük mühür durmaktadır. Ama Âkif’in üzüntüsü, parasızlığa değil, ihtiyaç sahibini gördüğünde verecek bir şey bulamamasıdır: *“Bir de baktım ki tek onluk bile yokmuş kesede;/ Mühürüm boynunun bükmüş duruyormuş sade!// O zaman koptu içimden şu tahassür ebedi:/ Ya hamiyetsiz olaydım, ya param olsa idi!”*

Âkif, “sırtında yazlık bir ceket, ayağında ütüsüz bir pantolon, onun üstünde yemenici işi, topukları beyaz bir çamurluk, kırarmış lastik bir ayakkabı, kalıpsız bir külah ile giyinmiş, kalender kıyafetinde bir adam”dır. Hasan Basri ile Ankara’da, koyun pazarına doğru yürürken arkalarından bir kahkaha kopar. Âkif, gülmelerin kendisi ile ilgili olduğunu sezmiştir. Gülenler de Meclis Kavânin (Kanunlar) Müdürü Niyazi ile Dursunbeyli Ahmet Hulusi’dir. Âkif, gülme artınca; sebebi, *“Allah aşkına söyleyiniz”* diye öğrenmek ister. Ahmet Hulusi, *“Darılmazsanız söyleyeceğim”* diye izin ister. Âkif, *“Bilâkis memnun olurum”* deyince açıklar: *“Niyazi’ye dedim ki, bu adam bizim taraflara gelse ‘keçi çelebî tüccarı’ diye yüzüne bakan olmaz!”* Bu söz, Âkif’in çok hoşuna gider. Birkaç defa tekrarlar. Harp dönemi, kıyafetine çok düşkün değildir. Ama sportmendir. Devrinin şairlerinin en âlimidir. Arapçadan birçok makale, eser çevirmiştir.

Âkif, bir karakter âbidesi durumundadır. İşin bu noktasında, Hasan Basri’nin *“Âkif yazılamazdı”* tespitini göz önünde tutmak gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı (BCA), 21/4/1923, FK. 30..10.0.0, YN. 197.351..4.; BCA, 19/5/1924, FK. 30..18.1.1, YN. 9.26..12.; BCA, 051.V.41/8.65.48; BCA, 26/11/1341, D. 2218, FK. 30..10.0.0, YN. 26.149..18.

Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi Belgeliği (KBYEK), İstiklâl Marşı 1-0000/1-0063.

Abdürreşid İbrâhîm, 2003, *Âlem-i İslâm ve Japonya'da İslâmiyet'in Yayılması 1-2*, Sadeleştiren ve Notlandıran: Ertuğrul Özalp, İşaret Yayınları, İstanbul.

AÇIKGÖZ, Ahmet, 2012, Bir Keşf-i Kadim Olarak Büyük Doğu ve Necip Fazıl, *Sanat ve Aksiyon İçinde Bir Portre Denemesi*, Yayına Hazırlayan: Mustafa Özer, Kayseri Eğitim ve Kültür Vakfı yayını, Kayseri, s. 282-321.

AKTAŞ, Ümit, 2009, İttihad-ı İslam, İslamcılık ve İslamî Hareket(ler): Bir Kriz Sürecinde Strateji Arayışları, *Özgün Düşünce-Üç Aylık İslami Düşünce Dergisi*, Çıra Basın Yayın Organizasyon ve İletişim Hiz. Tic. Ltd. Şti. yayını, Ocak-Şubat-Mart 2009, S. I, 45-100.

ALBAYRAK, Sadık, (Tarihsiz), *Son Devrin İslâm Akademisi*, Şamil Yayınevi, İstanbul.

ALBAYRAK, Sadık 1995, Eşref Edip Fergan, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (TDVİA)*, 11/473-474, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul.

ARABACI, Caner, 1999, Sebülürreşad'ın Cumhuriyet ve Yeniliklere Bakışı, *Selçuk İletişim*, I/13-23, 1 Temmuz 1999, S.Ü. İletişim Fakültesi Akademik Dergisi, Konya.

ARABACI, Caner, 2004, Eşref Edip Fergan ve Sebülürreşad Üzerine, *Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce Cilt 6 İslamcılık*, Editör: Yasin Aktay, İletişim yayını, İstanbul, s. 96-128.

ARABACI, Caner, 2008, "Mehmet Âkif'in Mısır Hayatı Üzerine", *Vefatının 71. Yılında Mehmet Âkif Ersoy Bilgi Şöleni Mehmet Âkif Dönemi ve Çevresi*, TYB Vakfı Mehmet Âkif Araştırmaları Merkezi yayını, Ankara, s. 38-51.

ARABACI, Caner, 2010, "Cumhuriyet Başlarında Millî Marş Arayışı", *Vefatının 73. Yılında Mehmet Âkif Ersoy Bilgi Şöleni 4 Mehmet Âkif Edebiyat ve Düşünce*, TYB Vakfı Mehmet Âkif Araştırmaları Merkezi yayını, Ankara, s. 95-109.

ARABACI, Caner, 2015, "Mehmet Âkif'in Yurtdışı Seyahatlerle Pekişen Batı Medeniyeti Algısı", *Mehmet Âkif 100 Yıl Sonra Berlin'de Mehmed Âkif, Nach 100 Jahren in Berlin*, TYB Vakfı Mehmet Âkif Araştırmaları Merkezi yayını, Ankara, s. 95-109.

ARAR, İsmail, 1969, *Atatürk'ün İzmit Basın Toplantısı (16/17 Ocak 1923)*, Burçak Yayınevi, İstanbul.

ATILHAN, Cevat Rifat, 1957, A. E. Yalman-Yahudi Hükümeti, *Sebülürreşad*, c. XI, 257/86-89.

AVANAS, Ahmet, 1998, *Millî Mücadele'de Konya*, Atatürk Araştırma Merkezi yayını, Ankara.

AYBARS, Ergün, 1995, *İstiklâl Mahkemeleri C I-II/ 1920-1927*, İleri Kitabevi yayını, İzmir.

AYDIN, M. Akif, 2001, İslamcılık-Hukukta, *TDVİA*, 23/67-70, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul.

AYHAN, Bünyamin, 2009, *Atatürk ve Basın*, Palet Yayınları, Konya.

AYVAZOĞLU, Beşir, 1986, *İstiklâl Marşı Tarihi ve Manası*, Tercüman Aile ve Kültür Kitaplığı Yayınları, İstanbul.

AYVAZOĞLU, Beşir, 2008, *Âkif ve Atsız*, *Zaman*, 28 Şubat 2008, s. 23.

BAŞTUNÇ, Yüksel, 2000, *Yangın Adam Neyzen Tevfik*, Boğaziçi yayını, İstanbul.

BAYKAN, Ali, 2009, Mehmet Akif ve Alfred Döblin'in Berlin Şehri Perspektifinde Alman Sosyo-Kültürel Olgusu Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma, *Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu Bildiriler 19-20-21 Kasım 2008*, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi yayını, Burdur, c. I, s. 87-99.

BAYRAKTAR, Nail, 1992, 1944 Yılında Eski Milli Eğitim Bakanlığı Binası Cilt Atelyesinde İken Yanmış Olan Fihristlerin Listesi, *Türk Kütüphaneciliği*, 6/4-9.

CANIM, Rıdvan- ÇALIK, Etem, 1995, *Mehmet Âkif ve İstiklâl Marşı*, Yedi İklim, İstanbul.

Celâl Nuri (İLERİ), 1331, *İttihad-ı İslâm İslâm'ın Mazisi, Hâli, İstikbâli*, Yeni Osmanlı Matbaası, İstanbul.

Celâl Nuri (İLERİ), 1333, *İttihad-ı İslâm ve Almanya*, Yeni Osmanlı Matbaa ve Kitabhânesi, İstanbul.

CELMAN, Hikmet, 1986, *İttihad-ı İslâm ve Mehmet Akif, Ölümünün 50. Yılında Mehmet Akif Ersoy*, Marmara Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi yayını, İstanbul, s. 167-175.

CEYHAN, Abdullah, 1991, *Sırat-ı Müstakîm ve Sebülürreşad Mecmuaları Fihristi*, Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara.

Cumhuriyet Ansiklopedisi 1923-2000, Cilt 1 1923-1940, Editör: Bedirhan Toprak, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2003.

CÜNDİOĞLU, Düccane, 2000, *Bir Kur'an Şâiri –Mehmed Âkif ve Kur'an Meâli-*, Bîrun yayını, İstanbul.

ÇANTAY, Balıkesirli Hasan Basri, 1966, *Âkifname (Mehmed Âkif)*, Naşiri: Mürşid Çantay, İstanbul.

ÇANTAY, Hasan Basri, 2008, *Âkifnâme Mehmet Âkif*, Erguvan Yayınevi, İstanbul.

ÇELİK, Recep, 1999, *Millî Mücadele'de Din Adamları 2*, Emre Yayınları, İstanbul.

DEVELLİOĞLU, Ferit, 1984, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, Ankara.

DOĞAN, D. Mehmet, 1998, *Câmiddeki Şair Mehmed Âkif*, İz Yayıncılık, İstanbul.

DONBAY, Ali 1998, *Orhan Seyfi Orhon, Hayatı, Gazeteciliği, Fikrî ve Edebî Şahsiyeti, Eserleri*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Konya.

DÜZDAĞ M. Ertuğrul, 2007, *Üstad Ali Ulvi Kurucu Hatıralar-1-2*, Kaynak Yayınları, İzmir.

DÜZDAĞ, M. Ertuğrul, 2002, *Mehmed Âkif Ersoy*, T.C. Kültür Bakanlığı yayını, Ankara.

DÜZDAĞ, M. Ertuğrul, 2002, *Mehmed Âkif Hakkında Araştırmalar II*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Mehmed Âkif Araştırmaları Merkezi yayını, İstanbul.

DÜZDAĞ, M. Ertuğrul, 2004, *Mehmed Âkif Ersoy*, Kaynak Kitaplığı, İstanbul.

ERDENEN, Orhan, 1945, "Âkif'in hayatı ve meziyetleri", *Tasvir*, 26 Aralık 1945, s. 4.

ERDOĞAN, Mustafa, 1986, Safahat'ın Temalarından Biri: İslâmî Modernleşme Görüşü, *Ölümünün 50. Yılında Mehmet Âkif Ersoy'u Anma Kitabı*, Ankara Üniversitesi yayını, s. 146-158.

- ERİŞİRGİL, Emin, 1986, *İslâmcı Bir Şairin Romanı Mehmet Akif*, Yayına Hazırlayanlar: A. Kazancıgil-C. Alpar, Türkiye İş Bankası, Ankara.
- EROL, Mine, 1972, *Türkiye'de Amerikan Mandası Meselesi 1919-1920*, Giresun.
- ERSOY, Emin Âkif, Safahat Şairini Oğlundan Dinleyiniz, *Millet*, c. V, S. 16, 12 Şubat 1948.
- ERSOY, Mehmed Âkif, 1977, *Safahat*, Hazırlayan: M. Ertuğrul Düzdağ, İnkılâp ve Aka yayını, İstanbul.
- ERSOY, Mehmet Akif, 1982, *Hutbeler*, Sadeleştiren ve Baskıya Hazırlayan: Maruf Evren, Anadolu Yayınevi, İstanbul.
- ERSOY, Mehmet Akif, 2011, *Safahat*, Yayına Hazırlayan: Necmettin Türinay, TOBB yayını, Ankara.
- ESKİ, Mustafa, 1995, *Kastamonu Basınında Millî Mücadele'nin Yankıları*, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Eşref Edib (FERGAN), 1381-1962, *Mehmed Âkif Hayatı-Eserleri ve Yetmiş Muharririn Yazıları*, C. I, Sebülürreşad Neşriyatı, İstanbul.
- Eşref Edib (FERGAN), 2002, *İstiklâl Mahkemelerinde -Sebülürreşad'ın Romanı-*, Hazırlayan: Fahrettin Gün, Beyan yayını, İstanbul.
- Eşref Edip (Fergan), 1956, Ebülulâ Beyle Beraber Nasıl Çalıştık? Sırat-ı Müstakîm'i Nasıl Çıkardık?, *Sebülürreşad*, C. X, S. 238/199-200.
- Eşref Edip (Fergan), 1976, *Kara Kitap- Milleti Nasıl Aldattılar? Mukaddesatına Nasıl Saldırdılar?*, İstanbul.
- Eşref Edip, Sebülürreşad'ın Romanı/ Sebülürreşad İstiklâl Mahkemelerinde, *Sebülürreşad*, S. 282, c. XII-S. 348, c. 14, dizi yazı (1-42).
- GEVGİLİLİ, Ali, 1983, Türkiye Basını, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, c. I, İletişim yayını, İstanbul.
- GÖKMEN, Fatin, 1966, Büyük Üstad B. Fatin'in Yazısı, *Âkifname (Mehmed Âkif)*, Naşiri: Mürşid Çantay, İstanbul, s. 244-251.
- GÖKSEL, Kemal, 1945, "Cemiyetçi ve Sanatkâr Akif", *Tasvir*, 26 Aralık 1945, s. 4.
- GÜNER, Zekâi-KABATAŞ Orhan, 1990, *Millî Mücadele Dönemi Beyânnâmeleri ve Basını*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi yayını, Ankara.
- GÜNEŞ, İhsan, 2001, *Türk Parlamento Tarihi TBMM-V. Dönem 1935-1939 II. Cilt (Özgeçmişler)*, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı yayını, Ankara.
- GÜZ Nurettin, 1991, *Türkiye'de Basın-İktidar İlişkileri (1920-1927)*, Gazi Üniversitesi-Basın Yayın Yüksekokulu yayını, Ankara.
- IŞIK, Emin, 1993, Çantay, Hasan Basri, *DİA*, 8/218-219.
- İNÜĞUR, M. Nuri 1993, *Basın ve Yayın Tarihi*, Der Yayınları, İstanbul.
- İNÜĞUR, M. Nuri, 1992, *Türk Basın Tarihi*, Gazeteciler Cemiyeti, İstanbul.
- İZ, Mahir, 1990, *Yılların İzi*, Kitabevi yayını, İstanbul.
- İzmir'e Doğru*, 21 Kânunusani 336, S. 20-1 Şubat 1336 tarih ve S. 24. Balıkesir.

İzmir'e Doğru, Yayına Hazırlayan: Oktay Gökdemir, İzmir Büyükşehir Belediyesi yayını, İzmir 2010.

KABAKLI, Ahmet, 1984, *Mehmet Âkif*, Türk Edebiyatı Vakfı, İstanbul.

KANDEMİR, Feridun, 1966, Mehmet Âkif, *Âkıfname (Mehmed Âkif)*, Naşiri: Mürşid Çantay, İstanbul, s. 308-312.

KARA, İsmail-İBANOĞLU, Fulya, 2011, *Sessiz Yaşadım Matbuatta Mehmet Âkif 1936-1940*, Zeytinburnu Belediyesi yayını, İstanbul.

KARABEKİR, Kâzım, 2000, *İstiklâl Harbimiz*, c. 5, Hazırlayan: Faruk Özerengin, Emre Yayınları, İstanbul.

KARAN, Hayrettin, 1956–57, Millî Mücadele'de *Sebilürreşad*-Mehmet Âkif ve Eşref Edip, *Sebilürreşad*, Aralık 1956, 234/1 (s. 142)-Aralık 1957, 258/20 (s. 123–124).

KARAOĞUZ, Akın, 1966, Akif, Büyük Âkif!.., *Âkıfname (Mehmed Âkif)*, Naşiri: Mürşid Çantay, İstanbul, s. 256-258.

KISAKÜREK, Necip Fazıl, 1976, *Bâbüâli*, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul.

KISAKÜREK, Necip Fazıl, 1990, *Çile*, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul.

KOCAKAPLAN, İsa, 2002, *İstiklâl Marşımız ve Mehmet Âkif Ersoy*, Türk Edebiyatı Vakfı yayını, İstanbul.

KON, Kadir, Yeni Bilgiler Işığında Mehmed Akif'in (Birinci Dünya Savaşı'nda) Almanya Seyahati, *İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi 2011-2012 Akademik Yılı Açılış ve Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Milli Birlik ve Bütünlük Sempozyumu 12-14 Ekim 2011 Bildiriler Kitabı*, İstanbul, s. 129-146.

KUNTAY, Midhat Cemal, 1944, *İstiklâl Şairi Mehmet Akif*, Ülkü Kitabevi, İstanbul.

KUNTAY, Midhat Cemal, 1990, *Mehmet Akif Ersoy*, Türkiye İş Bankası yayını, Ankara.

KURAN, Ahmet Bedevî, 1945, *İnkılâp Tarihimiz ve "Jön Türkler"*, Tan Matbaası, İstanbul.

KUTAY, Cemal, 1963, *Necid Çöllerinde Mehmet Âkif*, Neşreden: Mustafa Unan, Tarih Yayınları Müessesesi, Millet Haftalık Siyaset, Hadise, Aktüalite Mecmuası armağanı, İstanbul.

KUTAY, Cemal, 1973, *Kurtuluşun ve Cumhuriyetin Manevi Mimarları*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.

KUTLUER, İlhan, 2001, İslâmcılık-Düşüncede, *TDVİA*, c. XXIII/65–67.

MARDİN Şerif, 1998, *Türkiye'de Din ve Siyaset Makaleler 3*, İletişim, İstanbul.

MARDİN, Şerif, 1997, *Din ve İdeoloji Toplu Eserleri:2*, İletişim, İstanbul.

Mehmet Muhsin, Bir Hasbihal, *Öğüd*, 16 Kanunusani 1921, S. 557, s. 2.

NALBANTOĞLU, Muhittin, 1964, *İstiklâl Marşımızın Tarihi*, Cem Yayınları, İstanbul.

NALBANTOĞLU, Muhittin, 1981, *Mehmet Âkif ve İstiklâl Marşı*, Veli Yayınları, İstanbul.

OCAK, A. Yaşar, Osmanlı İmparatorluğu ve İslâm, *Türk Yurdu-700. Yılında Osmanlı*, S.148-149, Aralık 1999-Ocak 2000, Türk Ocakları Merkez Heyeti yayını, Ankara, s.10-13.

OĞUZ, Burhan, 2007, *Yüzyıllar Boyunca Alman Gerçeği ve Türkler*, Anadolu Aydınlanma Vakfı Yayınları, İstanbul.

OKAY, M. Orhan- KARAMAN Âlim, 2001, İslâmcılık-Edebiyatta, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul, c. XXIII/70-71.

- OKAY, Orhan, 1998, *Mehmed Âkif Bir karakter Heykelinin Anatomisi*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- OKAY, Orhan, 2001, *Kendi Sesinin Yankısı Necip Fazıl Kısakürek*, Ufuk Kitapları, İstanbul.
- OKAY, Orhan-DÜZDAĞ, M. Ertuğrul, 2003, Mehmet Âkif Ersoy (1873-1936), *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı yayını, Ankara, c. XXVIII, s. 432-439.
- Orhan Seyfi (ORHON), 1937, *Mehmet Akif Hayatı ve Eserleri*, Cumhuriyet Kitaphanesi, İstanbul.
- ÖZCAN Azmi, 1992, *Pan-İslamizm Osmanlı Devleti, Hindistan Müslümanları ve İngiltere (1877-1914)*, TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul.
- ÖZCAN Azmi, 2001, İttihâd-ı İslâm, *DİA*, c. XXIII/470-475.
- ÖZCAN Azmi, 2001, İslâmcılık-İkinci Meşrutiyet, *DİA*, İstanbul, c. XXIII/62-65.
- ÖZÇELİK, Mustafa, 2005, *Mehmet Âkif Ersoy ve İstiklâl Marşı*, Lamure yayını, İstanbul.
- ÖZDAMAR, Mustafa, 1994, *Mahir İz Hoca*, Marifet Yayınları, İstanbul.
- ÖZDEMİR, Zekeriya, 2001, *Balıkesir Bölgesinde Millî Mücadele Önderleri*, Ankara.
- ÖZÖNDER, Hasan, 1986, İstiklâl Marşı ve Tâceddin Dergâhı, *Ölümünün 50. Yılında Mehmet Akif Ersoy'a Armağan*, Selçuk Üniversitesi yayını, Konya, s. 113-164.
- ÖZTÜRK, Kâzım, 1998, *Türk Parlamento Tarihi TBMM-IX. Dönem 195/-1954*, c. VII, TBMM Vakfı yayını, Ankara.
- PAR, Arif Hikmet, 2000, *Mehmet Âkif Ersoy*, Serhat yayınları, İstanbul.
- Sait Halim Paşa, 1998, *Buhranlarımız ve Son Eserleri*, Hazırlayan: M. Ertuğrul Düzdağ, İz Yayıncılık, İstanbul.
- SARIHAN, Zeki, 1996, *Mehmet Akif*, Kaynak Yayınları, İstanbul.
- Sebülürreşad*, S. 464, 15 Rebiülevvel 1339/25 Teşrinisani 1336, c. XVIII- S. 480, 12 Cemaziyelahir 1339/3 Mart 1337/1921, c. XIX.
- SEVÜK, İsmail Habib, 1966, Mehmet Âkif, *Âkifname (Mehmed Âkif)*, Naşiri: Mürşid Çantay, İstanbul, s. 290-295.
- SUBAŞI, M. İlyas, 1986, Akif'te İslam ve Batı, *Türk Edebiyatı M. Akif Anıt Sayısı*, Aralık 86.
- Süleyman Nazif, 1991, *Mehmed Âkif*, Hazırlayan: M. Ertuğrul Düzdağ, İz Yayıncılık, İstanbul.
- SÜNGÜ, Yaşar, 2016, "Evini mültecilere bırakıp kiraya çıkan ünlü şair", *Yeni Şafak*, 20 Kasım 2016.
- ŞAHİN, Bekir, 2011, "İstiklâl Marşı'nı Değiştirme Girişimleri ve Belgeleri (1925)", *İstiklâl Marşı'nın Doksanıncı Yılında Mehmet Akif Ersoy Bilgi Şöleni Mehmet Akif Millî Mücadele ve İstiklâl Marşı*, TYB Vakfı Mehmet Akif Araştırmaları Merkezi yayını, Ankara, s. 63-90.
- ŞEKER, Kadir, 2009, Mehmet Akif'te Doğu-Batı Düşüncesi, *Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu Bildiriler 19-20-21 Kasım 2008*, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi yayını, Burdur, c. I, s. 451-458.
- ŞENGÜLER, İsmail Hakkı, 1992, *Açıklamalı ve Lügatçeli Mehmed Âkif Külliyyatı*, c. IX-X, Hikmet Neşriyat, İstanbul.
- TANSEL, Feyziye Abdullah, 1962, *Servet-i Fünun ve Son Devir Edebiyatı'nda Dinî Şiirler*, Diyanet İşleri Başkanlığı yayını, Ankara.

TARAKÇI, Celâl, 2007, *Mehmet Âkif'in Fikir Dünyası, Mehmet Âkif, Türkiye 'de Modernleşme ve Gençlik Bilgi Şöleni*, Türkiye Yazarlar Birliği yayını, Ankara, s. 32-39.

TETİK, Ahmet, 2014, *Teşkilat-ı Mahsusa (Umûr-ı Şarkıyye Dairesi) Tarihi Cilt: I: 1914-1916*, Türkiye İş Bankası yayını, İstanbul.

TİMURTAŞ, Faruk K., 1987, *Mehmet Âkif ve Cemiyetimiz*, Kültür ve Turizm Bakanlığı yayını, Ankara.

TÜFEKÇİOĞLU, Hayati, 1992, *Cumhuriyet İdeolojisi ve Türk Basını (Hakimiyet-i Milliye 1.12.1928-31.12.1929)*, İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü yayınlanmamış Yüksek Lisans tezinden (İstanbul 1988), aynı başlıkla kısaltılarak yayınlanmıştır: *Sosyoloji Dergisi 3. Dizi-3. Sayı*, İstanbul 1992, s. 45-96.

TÜRKOĞLU, İsmail, 1997, *Sibiryalı Meşhur Seyyah Abdürreşid İbrahim*, Türkiye Diyanet Vakfı yayını, Ankara.

UÇMAN, Abdullah, 1986, *Mehmet Akif ve Millî Mücadele, Ölümünün 50. Yılında Mehmet Akif Ersoy*, Marmara Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi yayını, İstanbul, s. 11-30.

UĞUR, Mücteba, 1994, *Hasan Basri Çantay*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.

ULUNAY, Refi Cevad 2002, *Bu gözler neler gördü?*, Çatı Kitapları, İstanbul.

ÜNSAL, Fatma Bostan, 2004, *Mehmet Akif Ersoy, Modern Türkiye 'de Siyasî Düşünce Cilt 6 İslâmcılık*, Editör: Yasin Aktay, İletişim yayını, İstanbul, s. 72-89.

YALÇIN, Hüseyin Cahit, 2002, *İttihatçı Liderlerin Gizli Mektupları-Bir Devri Aydınlatan Tarihi Mektuplar*, Haz: Osman Selim Kocahanoğlu, Temel Yayınları, İstanbul.

YALMAN, Ahmed Emin, 1997, *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim 2 1922-1971*, Yayına Hazırlayan: E. Ş. Erdinç, Pera Turizm ve Ticaret A.Ş. yayını, İstanbul.

YEŞİL, Kamil, *İstiklal Marşı yazma yarışmasına kaç (büyük) şairimiz katıldı?*, *Milli Gazete*, 22.12.2005, <http://www.milligazete.com.tr>.

YİĞİT, Yücel, 2009, *İki Hatip Bir Kent: Mustafa Kemal ve Mehmet Akif Balıkesir'de, I. Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu Bildiriler 19-20-21 Kasım 2008*, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Ankara, c. II, s. 835-846.

EKLER

EK: 1-3:

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ

İCRA VEKİLLERİ HEYETİ RİYASETİ

Kalem-i Mahsus Müdüriyeti

Adet

Tezkere

6/1238

Ankara

21.4.339

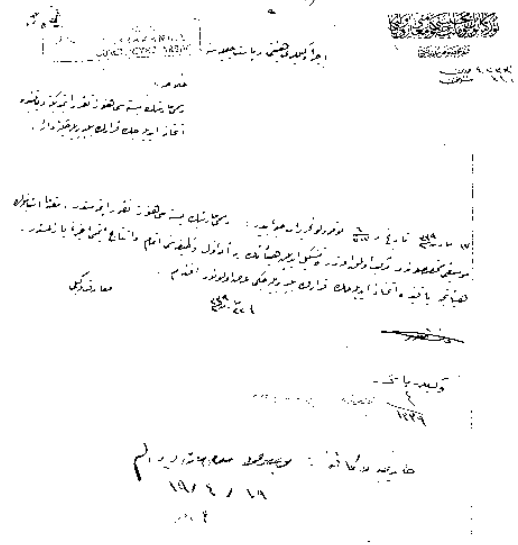
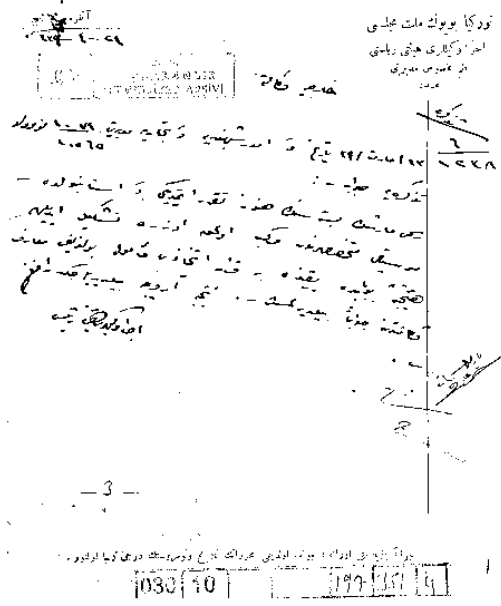
HARİCİYE VEKÂLETİNE

13/Mart/39 tarih ve Umur-ı Şehbenderiye ve Ticariye Müdüriyeti 1074/10565 numrolu tezkereye cevaptır:

Resmî Marşın bestesinin henüz tekrur etmediği ve İstanbul'da musikî mütehasıslarından mürekkeb olmak üzere teşkil edilen heyetce bu babda yakında bir karar itihazı me'mûl bulunduğu Maarif Vekâletinden cevaben bildirilmiştir. Netice ayrıca bildirilecektir efendim.

İcra Vekilleri Heyeti Reisi

(BCA, 21/4/1923, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 197.351..4).

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ HÜKÜMETİ MAARİF VEKÂLETİ

Kalem-i Mahsus Müdiriyeti

Umumî: 4233

Hususi: 412

İCRA VEKİLLERİ HEYETİ RİYASET-İ CELİLESİNE

Hulasa:

Resmî Marşın Bestesi henüz takarrür etmediğine ve yakında

EK: 4

TÜRKİYE CUMHURİYETİ

Başvekâlet

Kalem-i Mahsus Müdüriyeti

Aded

535

Ankara

KARARNAME

Devletçe kabul olunacak Resmî Marşın Türk bestekârlarınca yapılması şiddetle arzu edilmekte ise de şimdiye kadar bu hususta yapılan tecrübelerle bestekârlarımız arasında müebbed bir şıyane ve umumi bir kabule mazhar olabilecek kuvvet ve kudrete malik bir eserin vücuda getirilmesi imkânsızlığı tezahür etmiş ve marşın umumi bir **müşabakaya** arz edilmesi münasib görülmüş olduğuna devletçe kabul edilecek marşın Avrupalıların ve Türk bestekârlarının iştirak edeceği bir müşabaka neticesinde toplanacak eserlerin Paris, Viyana ve Napoli konservatuarlarında sanat ve ilim kıymetleri nokta-i nazarından ayrı ayrı tetkik ve temyiz ettirilmesi ve bu suretle intihab edilecek üç eserin burada birçok defalar müteaddit zevata ve cemiyetler azalarına dinlettirilerek millî ruhumuz itibarıyla en munis ve muvafik olanın kabulü ve kabul edilecek bestenin sahibine münasib bir mükâfat-ı nakdiye ve bir Maarif Madalyası itası hakkında Maarif Vekâlet-i celîlesinin 6 Nisan... Sene 340 tarih ve 4905 numrolu tezkeresiyle vuku bulan teklifi İcra Vekilleri Heyetinin 19/5/340 tarihli içtimanda ledel-tezkere vekâlet-i müşarünileyhanın mütalaası muvafik görülmüştür.

Türkiye

Reisicumhuru

Gazi Mustafa Kemal

Başvekil ve Hariciye Vekili İsmet, Maarif Vekili, Maliye Vekili, Dâhiliye Vekili, Adliye Vekili, Müdafaa-i Milliye Vekili, Mübadele İmar ve İskân Vekili, Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekili, Ticaret Vekili, Ziraat Vekâleti Vekili, Nafia Vekili.

(BCA, 19/5/1924, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 9.26..12).

- 293 -

T.C. Cumhurbaşkanlığı
Başvekilin Kalem-i Mahsus Müdürlüğü

Tarih: 19/5/1924

No: 535

Devletçe kabul olunacak Resmî Marşın Türk bestekârlarınca yapılması şiddetle arzu edilmekte ise de şimdiye kadar bu hususta yapılan tecrübelerle bestekârlarımız arasında müebbed bir şıyane ve umumi bir kabule mazhar olabilecek kuvvet ve kudrete malik bir eserin vücuda getirilmesi imkânsızlığı tezahür etmiş ve marşın umumi bir müşabakaya arz edilmesi münasib görülmüş olduğuna devletçe kabul edilecek marşın Avrupalıların ve Türk bestekârlarının iştirak edeceği bir müşabaka neticesinde toplanacak eserlerin Paris, Viyana ve Napoli konservatuarlarında sanat ve ilim kıymetleri nokta-i nazarından ayrı ayrı tetkik ve temyiz ettirilmesi ve bu suretle intihab edilecek üç eserin burada birçok defalar müteaddit zevata ve cemiyetler azalarına dinlettirilerek millî ruhumuz itibarıyla en munis ve muvafik olanın kabulü ve kabul edilecek bestenin sahibine münasib bir mükâfat-ı nakdiye ve bir Maarif Madalyası itası hakkında Maarif Vekâlet-i celîlesinin 6 Nisan... Sene 340 tarih ve 4905 numrolu tezkeresiyle vuku bulan teklifi İcra Vekilleri Heyetinin 19/5/340 tarihli içtimanda ledel-tezkere vekâlet-i müşarünileyhanın mütalaası muvafik görülmüştür.

Gazi Mustafa Kemal

Başvekil

İsmet Paşa

Maarif Vekili

Maliye Vekili

Dâhiliye Vekili

Adliye Vekili

Müdafaa-i Milliye Vekili

Mübadele İmar ve İskân Vekili

Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekili

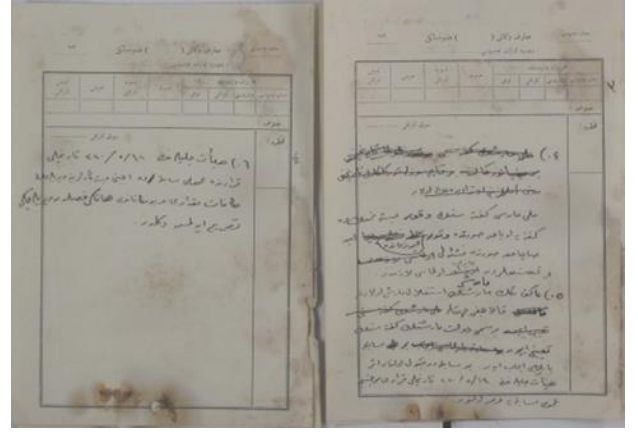
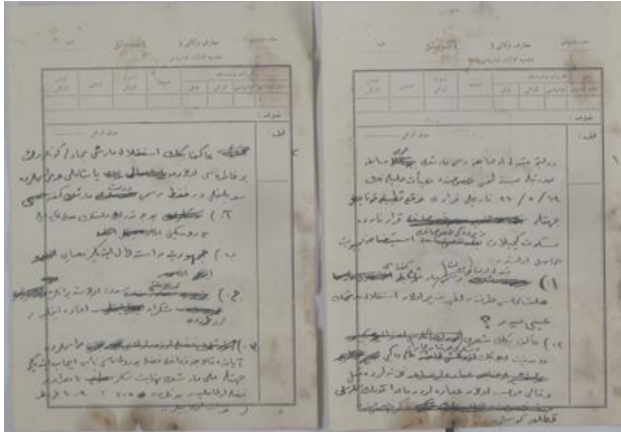
Ticaret Vekili

Ziraat Vekâleti Vekili

Nafia Vekili

12 26 09 01 01 18 030

EK: 5

Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi (KBYEK) Belgeliğindeki, İstiklâl Marşı ile ilgili Maarif Vekâleti'ne ait marş şartname müsveddесinin dört sayfası: “Devletçe kabul olunacak resmî marşın umumî müsabaka suretiyle bestelenmesi hususunda Heyet-i Celîlenin 19/5/340 tarihli kararı mevki-i tatbika konacağı cihetle Karamnamede meskût geçilen zirdeki hususâtın istizâhına mecburiyet hâsıl olmuştur.

1. Kabul olunacak devlet marşının güftesi Millet Meclisi tarafından mazhar-ı takdir olan İstiklâl Marşı'nın aynı mıdır?
2. Âkif Bey'in şiri “*Medeniyet dediğin dışleri sırtan bir canavar ilah.*” gibi gazetelerde kıyl ü kali mucib olan ifadelerden maada Türk kelimesini zikir hususunda kıtlık gösterir. Âkif Bey'in İstiklâl Marşı mücadele günlerinden bir hatırası olarak yaşamalı ve merasimlerde söylenmelidir fakat bir resmî devlet marşının güftesi

a.Yüce Türk Milletinin medeni gaye ile yürüdüğünü

b.Cumhuriyetten istidlâl ettiğimiz manâyı

c.*Türk Milletini saadete ulaştırana umumî tarzda şükân* ifade etmelidir.

3. Merasimlerde ayakta kalacak zevatın fazla yorulmaması bâis-i icab ittiği cihetle millî marş nihayet sekiz-10 mısradan fazla olmamalıdır bunlardan 5-6; 9-10 uncu satırlar nakarat olabilir (s. 2).

4. Millî Marş güftesinin vakûr bestesinin de güfteye uyacak surette vakûr aynı zamanda ümit saçacak surette neşeli ve tasannulardan (yapmacıklık) ayrı olması lâzımdır.
5. Âkif Bey'in Marşı İstiklâl Marşı olarak kalacağı cihetle resmî devlet marşının güftesinin tayini için bir müsabaka yapılması icab eder. Bu müsabakada kabul olunan eser Heyet-i Celîlenin 19/5/340 tarihli kararı mucibince umumî müsabakaya arz olunur.
6. Heyet-i Celîlenin 19/5/340 tarihli kararında umumî müsabakada ecnebi bestekârlarına verilecek mükâfat miktarı ve bu mükâfatın hangi fasıldan verileceği tasrih edilmiş değildir." (KBYEK, 1-0052-1-0053).

"Baş Vekâlet-i Celîleye" başlıklı ikinci belgenin içeriği şöyledir:

"Devletçe kabul olacak resmi marşın umumî müsabaka suretiyle bestelenmesi hususunda Heyet-i Celîlenin ol babdaki kararının mevki-i tatbika konabilmesi için Kararname-i âlîde meskût geçilen zirdeki hususâtın istizâhına (sorgulanma) mecburiyet hâsıl olmuştur.

1. Kabul olunan resmî devlet marşının güftesi Büyük Millet Meclisi tarafından mazhar-ı kabul olan İstiklâl Marşı'nın aynı mıdır?
Akif Bey'in şiirinde "medeniyet dediğin tek dişi kalmış canavar" gibi gazetelerde kıyl ü kali mucib olan ibarelerden ma'ada *Türklüğe sembol olacak bir marşta Türk kelimesi bir defa olarak geçmez.*

Akif Bey'in İstiklâl Marşı, mücadele günlerinin bir hatırası olarak yaşanmalı merasimlerde ve mekteplerde söylenmelidir. Fakat devlet marşının güftesi yüce Türk Milletinin medenî gaye ile yürüdüğünü, Cumhuriyete istidlâl ettiğimiz manâyı ve *Türk Milletini saadete ulaştıranlara umumî tarzda şükran ifade* etmelidir.

Merasimlerde ayakta kalacak zevatın fazla yorulmamasını temin icab ettiği cihetle Millî Marş nihayet sekiz on mısradan fazla olmamalıdır. Bunlardan 5-6, 9-10 uncu satırlar nakarat olabilir.

Millî Marş güfte ve bestesinin vakur aynı zamanda ümit saçacak surette neşeli olması lazımdır.

2. Akif Bey'in marşı İstiklâl Marşı olarak kalacağı cihetle *resmî devlet marşının* güftesinin tayini için bir müsabaka yapılması icap eder. Bu müsabakada kabul olunacak eser 19.5.1340 tarihli karar mucibince umum müsabakaya arz olunur. İş bu müsabakada ecnebi bestekârlarına verilecek müsabaka mükâfatının hangi fasıldan verileceği tezekkür buyrulurak bir karara rabt rica olunur." (KBYEK, 1-0054).

EK: 6

13 Kasım 1925 tarihli *Millet* gazetesi ve "Millî Marş" başlıklı ilânı: "Ankara, 12 (A.A.) – Maarif Vekâleti (MEB) Millî Marş güftesinin tanzimi için bir müsabaka açmıştır. Vekâletin (Bakanlığın) bu

husustaki tamiminde deniliyor ki: Güftenin vakarlı, ümit saçıcı, ruhu yükseltici olması şarttır. Açık bir Türkçe ile veciz surette Türklüğün varlığını, büyük mazisini ve daha büyük istikbâlini ifade etmelidir. Güftenin muhtasar olması da bir meziyet teşkil eder. Müsabakayı kazanan esere hars masrafından beş yüz lira mükâfat-ı nakdiye ile bir Maarif Madalyası, ikinciye yüz lira mükâfat ile bir takdirname verilecektir. Kaleme alınacak eserlerin 1342 Kânunusani (1926 Ocak) nihayetine kadar Maarif Vekâletine gönderilmesi lazımdır. Millî Marşın güfte ve bestesi meclis-i âlinin tasdikine iktiran ittikten sonra resmîyet kesb edecektir. Âkif Bey'in İstiklâl Marşı büyük mücadelemizin kutsî bir hatırası olarak saklanacak ve millî marştan başka, İstiklâl Marşı unvanıyla merasimde söylenecektir.” (*Millet*, 25 Rebiülahir 1344/Cuma/13 Teşrinisâni 1341/1925).

EK: 7

“**Marş Müsabakamız**” “15 inci yıl marşı güftesinin, şairinin beste ile araya vermiş olmamak için, riayeti mecburi bir takım musiki kayıtları gözönünde tutularak hazırlanmasını muvafık buluyoruz. Evvelki ilânlarda verdiğimiz tafsilâtı, bu defa tanınmış bestekârlarla temastan sonra, şu şekilde tanzih ve tasnif etmek imkânını elde etmiş bulunuyoruz:

emek ve heyecanını uygunsuz bir

1-Marşın bünyesi evvelce de tasrih ettiğimiz gibi dörder mısralı üç kıtadan ibaret olacaktır.

“A” : Ana fikirleri ihtiva eden, başta ve diğer kıtaların sonlarında birer defa tekrar edilen ana parçadır.

B ve B₁ “A”daki yalın mısraların izahını ve edebiyatını yapan iki kıtadır.

2-Hece sayısının çift olması tercih olunur. 12, 10 ve 8 heceliler beste için uygun olanlardır. “A” kısmının diğerlerinden ayrı hecede yazılması musikide kontrastı temine imkân vermesi itibarıyla tavsiyeye değer.

3-Marşın iddia ve manâsına uygun bir bestenin temini için, kullanılacak kelimelerin nihayet 4 heceden fazla olmamasına dikkat etmek, şairlerimize muğlak görünecek vurgu şartlarına her kelime için bir kerre riayetten kurtulmak için en doğru ve lüzumlu çareidir.

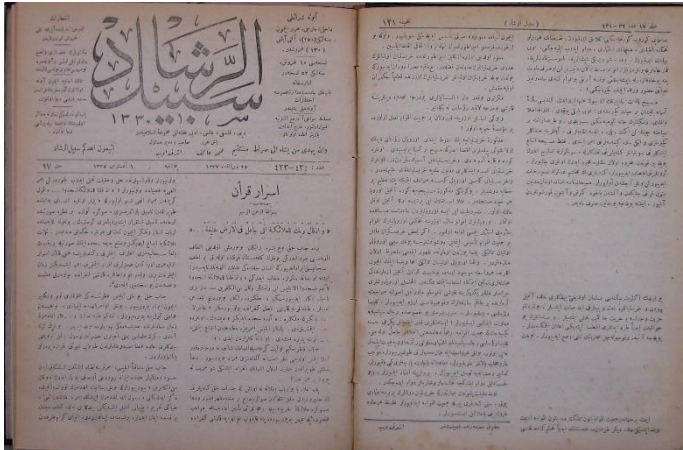
4-Kıtalarda mısraların ya birer aşırı, ya birbiri ardı sıra, musiki bünyeleri aynı olmalı yani hecelerin cinsi ve nevi itibarıyla aralarında mutabakat olmalıdır. Bu itibarla heceleri dört kısma ayıracağız: I-Uzun ve vurgulu hece, II-Uzun ve vurgusuz hece, III-Kısa ve vurgulu hece, IV-Kısa ve vurgusuz hece.

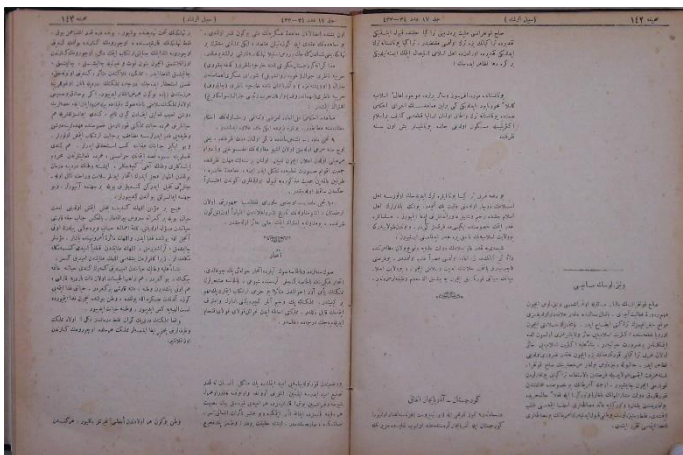
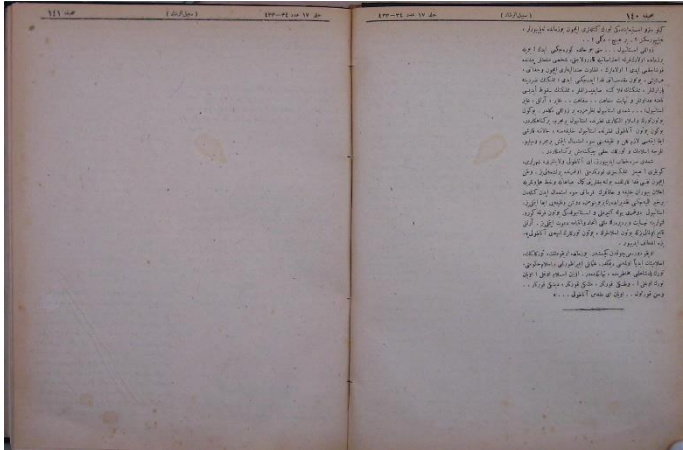
Vurgu bir kelimenin tabii ve bariz bir telaffuzda üzerinde en fazla durularak kuvvet verilen hece sesidir. Hemen söyleyelim ki: Uzun hece vurgulu hece demek değildir. Meselâ vurgu kelimesinde “vurgu” “gu” hecesindedir. “Vur” uzun hecedir, vurgulu hece değildir. Bir kelimenin hangi hecesinin vurgulu olduğunu, kendi kendinize, tabii telâffuzunuzla, her hecenin üzerinde bir kere durup, her hecenin bir defa en fazla hakkını vererek kelimeyi söylemek suretiyle, kontrol ve tespit edebilirsiniz. İstisnalarının çok olduğunu peşin söyleyerek şu umumî kaideyi kaydedebiliriz. Türkçe kelimelerde vurgu, ekseriya son hecededir. Fiillerde, muzari (geniş zaman) ve hal sigalarında lâhikalarından (ek) bir evvelki hecede, mazi sigalarında lâhikandan kendisindedir. Tek heceli kelimeler, ifadedeki ehemmiyetlerine göre vurgulu veya vurgusuz itibar olunabilirler. Demek oluyor ki: musiki itibarıyla mütenazır olmaları istenen mısralarda ve musiki bünyeleri birbirinin aynı olması şart olan B ve B₁ kıtalarında bir nevi musiki arazuna riayet etmek, hecelerin yalnız uzun ve kısalıklarına değil, vurgulu ve vurgusuz oluşlarına göre de mütenazır olmalarını temin etmek lâzımdır. Şöyle bir mısra alalım: *Meydan, bu gök senin; çık da yüksel!* Hecelerinin cins ve nevelerini tespit edelim: Uzun, uzun ve vurgulu, kısa vurgusuz, kısa vurgulu, uzun vurgulu, kısa vurgusuz, uzun vurgulu, uzun vurgulu.

5-Çift sayılı mısraların son hecelerinin muhakkak vurgulu ve açık sesli harfleri ihtiva eden uzun hecelerden seçilmiş olması şarttır.

Bu kayıtlara riayet etmek ve bu suretle iyi bir besteye imkân vermek şartıyla hazırlanmış güfteler arasından birinciliği kazanımın şairine telif hakkı olarak 500 lira verilecektir. Güftelerin en çok 28 Şubat’a kadar “Ulus marş müsabakası” adresine gönderilmesi lâzımdır” (Marş Müsabakamız, *Ulus*, 11.01.1938, s. 4).

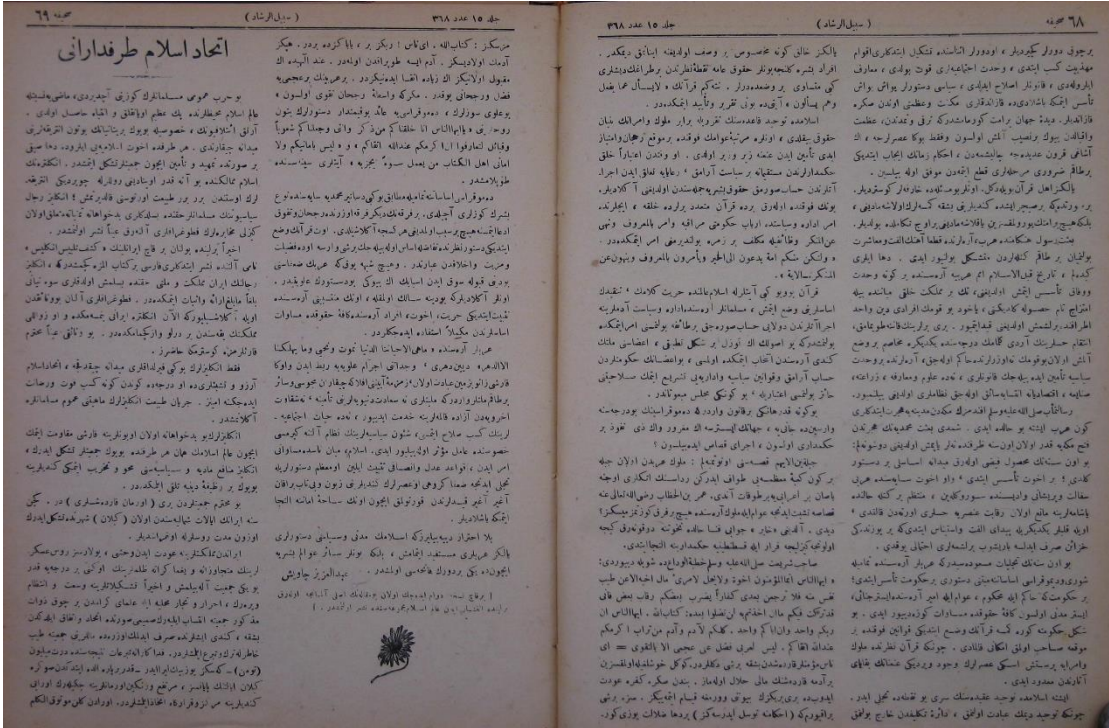
EK: 8

Sebilürreşad, Millî Mücadele döneminde Anadolu'ya geçmeden önce İstanbul'da yayınlanmaktadır. İşgale rağmen, muhtevasında bir değişiklik/sapma görülmemektedir. 24 Temmuz 1335/1919 tarih ve 431-432 sayısında ana başlık: "Terakki edelim, fakat Müslüman kalmak şartıyla.." ifadesi bulunmaktadır. "Hz. Muhammed Aleyhisselamın Dini: İslâm" tefrihası sürmekte, "Taşrada İntibah-ı Dini" gibi başlıklar konmaktadır. Bu başlıkların yer aldığı, 1 Ağustos 1335 tarih ve 433-434 sayılı *Sebilürreşad*'ın dört sayfasında önce blok olarak ardından ara ara sansürlenmiş yerler bulunmaktadır. İstanbul'da, işgal altında yayıncılığı, üstelik kendi doğrularını öne çıkararak sürdürmek kolay olmasa gerektir. Mehmet Âkif'in başyazar, Eşref Edip'in sahip ve yazı işleri müdürü olduğu dergi, işgal aylarında sık sık sansüre uğradıktan sonra yayınıını Anadolu'da sürdürür. Fotoğraflar, *Sebilürreşad*'ın sansürlü sayfalarından örneklerdir.

EK: 9

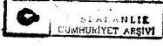
Sebilürraşad'ın, "İttihad-ı İslâm Tarafıtaranı" ve "Müslümanın Vatanı Şeriatın Hâkim Olduğu Yerdîr" başlıklı yazılara yer veren sayfaları.

3 Haziran 1920 tarihli *Öğüt*'ün başsayfası.

“Kardeşesine” başlıklı yazı sonunda Mehmet âkif ve Ali Şükrü Beylerin isimleri bulunmaktadır.

26.10.1341

1341
T.C. HUKUK BAKANLIĞI
MÜHÜR VE MÜHÜR KURULUŞU
MÜHÜR

بک اوغلو درونجی کاتب عدلی مدحت جمال

ماددہ	ماددہ بلذتہ خصوص قسم
1- بک اوغلو درونجی کاتب عدلی مدحت جمال نے...	صحت: ۰ ۰ ۰
2- بک اوغلو درونجی کاتب عدلی مدحت جمال نے...	
3- بک اوغلو درونجی کاتب عدلی مدحت جمال نے...	
4- بک اوغلو درونجی کاتب عدلی مدحت جمال نے...	
5- بک اوغلو درونجی کاتب عدلی مدحت جمال نے...	
6- بک اوغلو درونجی کاتب عدلی مدحت جمال نے...	
7- بک اوغلو درونجی کاتب عدلی مدحت جمال نے...	
8- بک اوغلو درونجی کاتب عدلی مدحت جمال نے...	
9- بک اوغلو درونجی کاتب عدلی مدحت جمال نے...	
10- بک اوغلو درونجی کاتب عدلی مدحت جمال نے...	
11- بک اوغلو درونجی کاتب عدلی مدحت جمال نے...	
12- بک اوغلو درونجی کاتب عدلی مدحت جمال نے...	
13- بک اوغلو درونجی کاتب عدلی مدحت جمال نے...	
14- بک اوغلو درونجی کاتب عدلی مدحت جمال نے...	
15- بک اوغلو درونجی کاتب عدلی مدحت جمال نے...	
16- بک اوغلو درونجی کاتب عدلی مدحت جمال نے...	
17- بک اوغلو درونجی کاتب عدلی مدحت جمال نے...	
18- بک اوغلو درونجی کاتب عدلی مدحت جمال نے...	
19- بک اوغلو درونجی کاتب عدلی مدحت جمال نے...	
20- بک اوغلو درونجی کاتب عدلی مدحت جمال نے...	

تاریخ: 26.10.1341
مکان: بک اوغلو 1341

3- 080 10 26 149 18

EK: 11

Âkîf'in 26 Ekim 1925 tarihli, Noter tasdikli Kur'an meali hazırlama mukaveleleme belgesi (BCA, 26/11/1341, D. 2218, FK. 30..10.0.0, YN. 26.149..18.):

“TÜRKİYE CUMHURİYETİ BEYOĞLU DÖRDÜNCÜ KÂTİB-İ ADLİ MİDHAT CEMAL

MUKAVELENÂME

Türkiye Cumhuriyeti Diyanet İşleri Riyaseti ile Dersiâmdan Elmalılı Mehmed Hamdi Efendi ve Şair Mehmed Âkîf Beğ arasında mün'akid mukavelelenamedir.

Madde: 1- Kur'an-ı Kerim'in tercemesiyle muhtasar bir surette tefsirini Mehmed Âkîf Beğ ile Hamdi Efendi deruhte etmiştir.

Madde: 2- Riyaset-i müşarunileyha Hamdi Efendi ile Mehmed Âkîf Beğ'den her birine altışar bin lira te'diye edecektir.

Madde: 3- İş bu meblağın te'diyesi şu suretle olacaktır: Her birine biner liradan cem'an iki bin lirası peşin verilecek ve mütebaki miktar birinci cüz'ün nihayetinde yüz seksen altışar, diğer cüzlerden beheri nihayetinde yüz altmış altışar lira verilmek suretiyle maktâ te'diye idilecektir.

Madde: 4- Tarz-ı tahrir şu ayette olacaktır: Ayet ve âyât-ı kerîme yazılarak altına meal-i şerifi ve bunu müteâkib tefsir ve izah kısmı yazılacaktır.

Madde: 5- Tefsir ve izah kısmında ber-vech-i âtî nokât nazar-ı dikkate alınacaktır:

- A) Âyât-ı kerîme metnindeki münasebât
- B) Esbâb-ı nüzul
- C) Kırâât “ki Aşereyi tecavüz etmemek lazımdır”
- D) İktizâsına göre terkîb ve hikemâtin izahât-ı lisaniyesi

E) İtikadca Ehl-i Sünnet Mezhebine ve umumca Hanefî Mezhebine riayet olunarak âyâtın mutazammın olduğu ahkâm-ı diniye, şer'îye ve hukukiye, içtimâîye ve ahlâkiye işaret ettiği veya alâkadâr bulunduğu mebâhis-i hükmiye ve ilmiyeye mutlak izahat bilhassa tevhid ve tezkîr-i mevâiza mutlak âyâtın mümkün mertebe basit ve izahı alâkadâr veyahut münasebatdâr olduğu bazı tarih-i İslâm vukâtı, .. müelliflerince yanlış veya tahrif yollu şöyle dermeyan edildiği görülebilen noktalarda tenbihâtı muhtevi notlar

Mühür: Beyoğlu Dördüncü Kâtib-i Adli 338 Midhad Cemal

Adres: Galata, Haraççı Sokak, Dar Han Telefon: Beyoğlu 3447"